

RÓTH ANTAL

ÚJ SZEMPONTOK
A TIPUSKUTATÁSBAN

TANULMÁNY
A GYAKORLATI LÉLEKTAN KÖRÉBŐL

I. RÉSZ

BUDAPEST, 1944

RÓTH ANTAL

ÚJ SZEMPONTOK
A TIPUSKUTATÁSBAN

TANULMÁNY
A GYAKORLATI LÉLEKTAN KÖRÉBŐL

I. RÉSZ

BUDAPEST, 1944

Nr. 95/1944. Imprimi potest. Budapestini, die 2. Apr. 1944. Stephanus Borbély S. J. Praep. Prov. Hung. — Nihil obstat. Stephanus Kosztolányi dr. censor dioecesanus. Nr. 2139/1944. Imprimatur. Strigonii, die 24. Martii 1944. Michael Török dr. vic. gen. subst.

Felelős kiadó: Róth Antal.

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában, Budapest, VIII., Csepregy-u. 2.

Előszó.

A karakterológiában, jellemtanban, *a típuskutatás* kétségtelenül a legvilágosabb és leggyakorlatibb rész. Az életből vett alakok vagy az embernek az élet felé való irányulása olyan jelenség a mindennapi életben, hogy az elmélet és tapasztalat közötti megegyezést a kísérleti lélektanban kevésbé jártas egyén is azonnal felfedezi, meglátja. A típusrendszerek sokfélesége pedig nem a meglátás hiányára, tökéletlenségére utal, hanem az élet változatosságára.

Mégis, ha az ember mélyebben tanulmányozza a típusrendszereket, *valamit hiányol*. Igaz: minden rendszeralkotónak szabadságában áll az „objectum formale”-t, a külön tárgyi szempontját önmagának kitűzni, és ha ezt munkájában következetesen végrehajtja, tökéletesen megoldotta feladatát. Arra nem kényszeríthetünk senkit, hogy más és több szempontot is figyelembe vegyen. Az egyre szaporodó rendszerek azonban az eredeti meglátások ellenére is egymásmellett bizonyos *egyhangúságot mutatnak*. És bármilyen változatos is a szempont és élethű a jellemzés, mégis folyton ezzel az ismétlődéssel találkozunk: ez a típus ilyen, az pedig olyan; ennek ez a sajátja, annak meg amaz...; mintha egyhelyben járnánk és a szédületes lehetőségek közepette mindig ugyanazzal a kártyával játszánánk.

Szinte kizárólag megállapodottsággal, merevséggel és talán élettelenséggel is találkozunk. Pedig a lélektan, különösen a gyakorlati lélektan, *az élettől* foglalkozik, az élőket vizsgálja. Tehát azt is megkívánhatnók, hogy néha benne is az élet lüktessen. Nemcsak sztatikai hely-

zetet, hanem dinamikus fejlődést és kiteljesedést is szeretnénk látni.

Ha magukban vesszük is, el kell ismernünk, hogy az összes rendszerek nagyfokú tökéletességet viselnek önmagukon. Mégis általánosabb lélektani szempontból az is kíváncsi volna, hogy az általános jellemzésből és összképből rátaláljunk az *alapra*, arra a legkevesebbre, a típust jellemző legszűkebb körre, a genotípusra, amely veleszületett sajátja és legszükségesebb alapja, amelyre aztán az egyedi sajátosságok épülnek fel. Ezenfelül pedig még azt is szeretnők látni, hogy nemcsak a mindennapi életben, a közönséges és általánosabb esetekben *milyen* a típus, hanem azt is, hogy *mivé* lehetne, mire vihetné az egyén a típusában.

Ezt az új szempontot akarjuk hangsúlyozni és a jelen értekezésben érvényre juttatni.

E feladat megoldása, természetes, nem olyan egyszerű, mert a dinamikus jellemtan nem annyira önálló és független, mint a sztatikus lélektan. Ez utóbbi önmagában úgyszólván zárt egész. A dinamikus jellemtan pedig nemcsak az elméleti lélektanra támaszkodik, hanem a neveléstudományra és részben az aszketikára is. Tehát szétágazó tudományokat kell felhasználnunk. Mindenestre a szellemtudományi módszert itt is kell alkalmaznunk. Nem lehetünk csak részletkutatók, hanem az emberégszet a maga egészében is meg kell láttatnunk és ezzel felszabadítjuk magunkat az esetleges egyoldalúság következményeitől.

Szemléletünkben elsősorban az *elméleti lélektant* kell alkalmaznunk, hogy rátaláljunk a genotípusra. Ez mutatja, mi a leglényegesebb egy-egy típusban; azt, amit minden egyedi képviselőjében szükségképen meg kell találnunk. Ezzel aztán a típusember megjelenési formájában különbséget tudunk tenni lényeg és járulék között. A lényeg megragadásával a *pedagógia segítségével* megrajzolhatjuk — igaz, csak nagy vonásokban, de ténylegesen és igazán — a típus eszményi alakját. Ebben a munkában kíségit bennünket az *aszketika*, amely az eszményi alaknál még szédületesebb lehetőségeket is mutat.

Dolgozatunk első részében, az „Emberszemlélet”-ben, részleteztük mindazt, ami dinamikussá teszi a sztatikus lélektant, és ami így egészében mutatja be az embert. A gyakorlati alkalmazásnál — a tulajdonképeni tárgyalásunkban — meg kellett alkudnunk a helyzettel. Tekintettel e dolgozat céljára, — jelen munka kizárólag lélektani értekezésnek készült, tehát a tárgya, de még a terjedelme is szigorúan körülhatárolt — azért csak az elkerülhetetlenül szükséges másirányú vonatkozásokat használtuk fel. Tervünk és szempontunk maradéknélküli végrehajtását terjedelmesebb könyvben ismertettük, amelynek a jelen dolgozat csak egy részlete. Itt csak hivatkozunk rá. (P. Róth Antal S. J.: *Jellemkutatás*, hogyan találunk önmagunkra a típus- és vérmérséklet rendszerekben? Korda R. T. kiadása. Budapest, 1944.) Azért a felsorolt irodalom is nemcsak erre a részletre vonatkozik, hanem az egész könyvre.

Az a szerény nézetünk, hogy így lekurtított alakban is eléggé világosan megérezékeltettük elgondolásunkat: azt az új és hiányzó szempontot, amely persze nemcsak a típustanban, de általában a jellemzés tanban is mutatkozik. A pszichológusok szeretnék ezt a munkát a pedagógiába átutalni. Pedig ez több, mint szigorúan vett nevelés tan, mert nemcsak a módról van szó, hanem a fejlődés és kibontakozás mély, lélektani alapjáról.

Eléggé járatlan úton kellett haladnunk, és ebből is érthető a lépések bizonytalansága. A megállapítások igazak ugyan, de nem teljesek és egészek még. Ehhez idő kell és sokak összefogása, hogy a gyakorlati lélektannak ez a része is kifejlődjék.

Az „Új szempontok a típuskutatásban” a mondottak alapján annyiból új, hogy az emberegészet a maga metafizikumi és eszményi alakjában mutatja be.

A gyakorlati lélektannak, jellemkutatásnak nemcsak az egész embert kell akarnia, hanem a teljes, a tökéletes embert is. Ebben a minőségében felel meg annak a rendeltetésnek, hogy nemcsak szellemi adottságaival emelkedik az anyag és világ fölé, hanem lélektani kibontako-

zásával eléri csakugyan azt, hogy a teremtés koronája az ember.

Igy lesz valósággá az ősképe, amelyet mint örökséget az Élet már bölcsőjében helyezett a lelkébe.

Ezen a helyen mondok köszönetet a figyelemért és készségért, amelyben Szegeden a múzeumi Somogyi-könyvtárban és egyetemi könyvtárban és Budapesten a fővárosi pedagógiai szemináriumi könyvtárban részem volt.

Emberszemlélet.

A karakterológia.

A karakterológia = jellemtan, emberismerettel foglalkozó tudomány. A magyar „jellemtan” szó nem adja vissza teljesen azt, amit a karakterológia a szakemberek előtt kifejez. A gyakorlati lélektannak ez az ága nemcsak az ember értékelésével, jellegével, egyediségével és típusos vonatkozásaival foglalkozik, hanem ezeknek alapjaival is. A köznapie életben a jellemnek és jellemtannak inkább erkölcsi vonatkozása van, de ha az előbbi szempontokat is hozzávesszük, akkor a jellemtan fedi a karakterológia fogalmát.

A karakterológia megközelítőleg embertermészetrajz, de mégsem egészen az, mert nemcsak leírás, hanem bölcelet is: az okok és összefüggések kutatása. Nemcsak nyugalmi helyzetben vizsgálja az embert, hanem dinamikailag is: a fejlődési lehetőségeket is számításba veszi, mi lehet ebből az emberből?

A karakterológia, jellemtan elsősorban az elméleti lélektanra támaszkodik, hogy metafizikai és elméleti lélektani alapon is emelje az emberismeretet a tudomány rangjára. Éppen ezért, mivel az okokkal is foglalkozik és rendszerezi a megfigyeléseket és megállapításokat, joggal megilleti a tudomány neve a szó szigorú értelmében.

A jellemtan végső, legérthetőbb megfogalmazásában: emberismeret, lélekismeret. Az embert igazi jellegében kutatja, megjelenésének belső formáit keresi, lelki alapját akarja megtalálni. Tehát végeredményben a lelket

kutatja. A cél a lélek ismerete, mert így érthető meg az ember igazi mivoltában.

Cselekedeteink végső okai, a legbensőbb mozgató erők, amelyek Énünk mélyén az embert irányítják, a lélekben vannak. Sőt az irányító maga a lélek.

A karakterológia az egész embert akarja megérteni megismerésén keresztül. Természetesen nem áll meg ennél a puszta megismerésnél, megértésnél. A karakterológiának nem egy iránya megelégedett ezzel és a nevelésbe utalta át az Én kibontakozását és tökéletesítését. Pedig nagyon csonka volna a karakterológia e nélkül, csak emberábrázolás volna.

A karakterológiának végső célja nem lehet más, mint az emberismeretből, önismeretből az *eszményi ember megalkotása* és azoknak a lehetőségeknek kutatása, amelyek ide vezetnek.

Igy aztán a jellemtan nem önmagáért lesz, hanem azért, amivel foglalkozik, az emberért.

A lélek szerepe.

Egy cél elérésénél nem szabad visszariadnunk a legnehezebb úttól sem. Ott, ahol emberi életről van szó, például az operációnál, mindent megkísérelnek, hogy megmentsek az egyént az életnek. A karakterológiában is, ahol nem kisebb dologról van szó, mint arról, hogy az igazi, a teljes életet megadják az egyénnek, járattan úttól sem szabad félnünk.

A karakterológia bő és értékes irodalmában kitűnő megfigyelésekkel találkozunk, szellemes eredeti ötletekkel, azonban felszínességgel is. A három évtizednyi szellemi termékek kitűnő alapossággal foglalkoztak az ember alakjával, még írásaival is; mozgató indítóokokkal, lelki visszahatásokkal stb. Azonban tanulmányozás közben nem nyomhatjuk el azt a gondolatunkat, hogy a sok mérés, összegezés, párhuzam stb. boszorkányosan ügyes fogásában majdnem elvész a lélek. Valahogy olyan ez, mintha léleknélküli lélektant sportszerűen üznének.

Nem egy szerző fél a metafizikától, az elméleti lélek-

tantól. Pedig a gyakorlati lélektan főbb problémáinak megoldását a metafizikán keresztül az elméleti lélektanban kell hogy megtaláljuk. Sok a fogas kérdés és megoldatlan feladat az elméleti lélektanban is, de azt a keveset, amit mégis tudunk, vagy azt, amit csak sejtünk is, fel kell használnunk. Ha aztán így elméleti úton sem jutunk nagyobb bizonyosságra, mint azok, akik tisztán gyakorlati módszerekkel értek el eredményt, mégis megérte a fáradozást. A közös eredmény egymást támasztja alá.

Nem célunk, hogy részletesen vagy egyáltalán tárgyaljuk is az elméleti lélektannak idevonatkozó tételeit és megállapításait. Ezeket egyszerűen átvesszük, annál is inkább, mert bennünket sokkal inkább érdekelnek a *tételekből és tényekből levonható következtetések. Elgondolásunk tudományos megalapozásához az is elég, ha a keresztény gondolkodás bizonyított eredményeit átvesszük.*

Ezekre a következményekre akarjuk felépíteni továbbí fejtegetéseinket és a belőlük kialakítható nézőpontból akarjuk megvizsgálni az eddigi eredményeket. Ezzel és így fogjuk megérteni az egész embert.

Miért szorítkozunk annyira a lélekre, az alább kiviláglik. Elöljáróban csak ennyit:

Ami az embert mozgatja, élteti, az a lélek; ami eszményeket és célt ad, erőt kölcsönöz, az a lélek; ami az ember jelleme, egyénisége, az a lélek. Tehát a lélek az, amely leghűségesebben jelenti az embert, és így végeredményben a lélek legyen elsősorban tárgya a karakterológiának!

Minden más csak út, segédeszköz a lélek megközelítésére.

Tételek az elméleti lélektanból.

A szellem és lélek megismerésére csak közvetített fogalmaink vannak. Hasonlatokkal kell élnünk, amikor valami szellemit, lelkit leírunk. Ismeretelméleti problémák tornyosulnak előttünk már kutatásunk kezdetén. Ezenfelül is számos, nagy, megoldatlan kérdés vár már

évezredek óta megfejtésre. Titokzatos birodalomban járunk, mikor az emberi arc mögé akarunk nézni. De ha a feladat nehézsége minden kutatót és gondolkozót visszariasztott volna, ma még ott sem állnánk a lélektanban, ahol vagyunk: a kezdet kezdetén.

Az ember mivoltát a filozófusok a maga metafizikai valóságában nem és faj szerint pontosan és kétségen felül meghatározták. És ha első pillanatra az általánosan elfogadott meghatározás — az ember eszes állat — keveset is mond, mégis belőle kell sok miértre feleletet találnunk.

Nem is az ember egyedisége, hanem sokkal inkább az *ember egyénisége* tárgya a gyakorlati lélektannak. Tehát elsősorban nem az, amiben az egyedi emberek különböznek. Éspedig nemcsak a különbözőségi jegyek, hanem — amennyiben ez lehetséges — a különbözőség okai és alapja is.

Az ember testből és lélekből áll. Az „és” értelme nem két ellentétes valóság összegét fejezi ki, hanem a kettő egységét. A test és lélek nem egymásmellett vannak az emberben, hanem egymásban. Az ember nem „test és lélek”, hanem test „és” lélek maga az ember. Szétválaszthatatlan egyvalami a test „és” lélek. Ezzel egyben elvetünk minden materializmust, anyagelvűséget, pszichofizikai párhuzamot és a többi elméletet is, amelyek az idők folya...án az ember test-lélek problémáját akarták megoldani.

A *test oldaláról* sokan kísérelték megközelíteni az embert. Az anatómiában a testi működéseket pontosan leírják az orvosok. Persze mélyebben belenézve a testbe és a testi életbe, nagyon sok adatból kell kiszámítani az ismeretlen x-eket. A belgyógyászat elmarad a sebészettől, és a szülészet csak azt tudja, hogy vannak x- és y-kromoszómák, de nem tud velük mit kezdeni, és a „fiú lesz-e vagy leány?” talán örök, megoldatlan kérdés marad.

A pszichológusok az orvosokkal vállvetve is tiszteltreméltó munkát végeztek. Az agykutatás, emlékezet, gondolatársítás, visszaemlékezés, akarás elmélete eléggé

szolid feltevéseken nyugszik. Eme dolgok mikéntje azonban, különösen az összetett lelki funkciók még ködszerű sejtésekbe foszlik.

Az újabban divatos és tudományosan is eléggé alátámasztott hormonelméletnek is csak a kezdetén vagyunk.

Egyszóval nem dicsekedhetünk, hogy az embertudománynak abban a részében, amely a testre vonatkozik, nagyon előrehaladtunk a 20. században.

A lélek oldaláról kevesebb lendülettel kísérleteztek az embert megközelíteni. Ez természetes is, mert sokkal hozzáférhetetlenebb, mint a test. Nincs mértékünk a megfigyelések le mérésére, az adottságok felbecsülésére és az erő értékelésére. De nyelvünk sincs az átélt, belső történések tökéletes visszaadására.

Szorgalmas kutatások és részletmunkák, ötletes meg látások nagyon előre vitték a gyakorlati lélektant, de az embert mint olyant nem tárták még fel. A megközelítést más úton is kell keresnünk, mert atomizálással nem fogjuk az egész embert megérteni. Valami egységes látást kell elsajátítanunk.

Kiindulópont mindenesetre a test és lélek egysége, egymásbanvalósága.

De milyen a kettő egymáshoz való viszonya?!

A lélek szellemissége és oszthatatlansága miatt el kell fogadnunk a keresztény bölcseletnek azt a tételét is, hogy az Isten minden lelket külön terem a fogamzás pillanatában. Így indul életútjára az egyedi ember.

Ebből a teremtő mozzanatból messzemenő következtetéseket tudunk levonni.

A célszerűséget, mely az egész természetben olyan kézzelfoghatóan megnyilvánul, a Teremtő eme cselekvésében sem hiányozhatik. Sőt — tekintettel, hogy a teremtés koronájáról, az Isten hasonmásáról van szó — sokkal inkább kell érvényesülnie a teleológiának, célszerűségnek.

Kétségtelen ezért az, hogy *Isten az egyedi lelket az egyedi testnek megfelelően teremti*. Ez annyit jelent, hogy ennek a testnek ez a lélek felel meg. Gyakorlatilag: amint a megtermékenyített pete kromoszómáiban megvannak

bizonyos diszpozíciók, adottságok a későbbi fejlődés irányára és benne vannak az átöröklés tényezői, — az anyajegytől kezdve a lélektani adottságokig — éppen így a megteremtett lélekben is megvannak azok a képességek, amelyek leginkább felelnek meg ezeknek a testi adottságoknak. Azaz: annyira egyedi a lélek, hogy éppen ennek a testnek képességeit tudja legcélszerűbben kifejleszteni.

Fenti érvelésünket a következőkkel is alátámaszthatjuk: Gondoljunk a léleknek mint éltető életelvnek (principium vitale) hármasszerepére. A lélek éltetője és fejlesztője a vegetatív, tenyésző; érző (szenzitív) és értelmi életnek. Az egyedi embert tekintve így fogalmazhatjuk ezt meg: ennek az egyedi embernek összes adottságaival éppen ez az egyedi lélek a legmegfelelőbb életelve; ez hivatott arra, hogy legcélszerűbben kibontsa vegetatív, szenzitív és intellektuális képességeit. A fordítottja is áll: ez a konkrét test az, amely leginkább megfelel, legjobb alanya, szubsztrátuma ennek az egyedi léleknek. Tehát szoros egymásrautaltságot állapíthatunk meg a test és lélek között.

A test és lélek egységből és kölcsönhatásából annyi következik, hogy rendes körülmények között *legalább az alapképességek* megvalósulnak. Itt most nem akarjuk ezt a problémát nehezíteni azzal, hogy egyben arról is tárgyaljunk, mennyiben befolyásolja a környezet az egyén fejlődését. Az alap és szerzett tulajdonságok megkülönböztetése amúgy is nehéz feladat, amelynél több szempontot kell figyelembe vennünk. Azért ez itt röviden el nem intézhető.

Eddig láthattuk azt, hogy a test és lélek egysége és kölcsönhatása adja az alapot az ember legmélyebb Énjének, éltető, irányító elvének: a lelkének vizsgálatához.

A *léleknek* e két főképeségén, az értelmén és akaratán kívül vannak más *járvulékos adottságai*, amelyek tevékenységét módosítják. Például a heves vagy haragos természet, a gyors fejmunka vagy a helyzetek azonnali áttekintése stb. lélektani adottságok nem magyarázhatók meg csak testi tulajdonságokból. De hogy mik ezek a

járulékok, arra még nem tudunk ma biztos feleletet adni. Itt is, mint más lelki tulajdonságoknál, csak az eredményből következtethetünk. Mindenesetre e járulékok pontos ismeretével teljesebb képünk volna az emberről. De úgy járhatnánk vele, mint a modern fizika az anyagszerkezet elméletével. Az atomelmélet az elektron-proton elmélet-hez vezetett, de már ez is bomladozik, hogy még pontosabb ismeretnek adjon helyet.

A lélek elsődlegességének hangsúlyozásával nem állítjuk a mai szélsőséges orvosi karakterológiának az ellenkezőjét. E szerint a testi diszpozíciók túlnyomó vagy kizárólagos okai az egyedek különbözőségének. A test és lélek egyvalóságából mindenesetre következik a kölcsönhatás és a helyes következtetések sokasága is. Azonban nem a test adja a primhangot, hanem — a fentiek alapján — a lélek. Ha nem így volna, akkor minden egyenlő testi típushoz egyenlő lélektani adottságok lennének, amit az élet nem igazol.

Nem akarunk mi sem ellenkező végletbe esni, t. i. hogy minden a lélek. Ezt a fenti kölcsönhatás különben is kizárja. Hisz például az ember neme biztos csak testi adottságoktól, pontosabban a férfi x- és y-kromoszómáitól függ. Legalábbis ez a mai, általánosan elfogadott nézet. A színvakság, hajszín stb. kizárólagos testi tulajdonságoknak persze hiába keresnők alapját a lélekben. De az elvonatkoztató gondolkodási képességnek sincs testi vonatkozása a normális emberben. Azonban még a kizárólagos testhez vagy lélekhez tartozó tulajdonságokból sem tudjuk a lelket, ill. a testet kizárni. Fenti példánkban: ámbár a nemet csak testi tulajdonságok határozzák meg, mégis a nem pszichikai különbségeit az a lélek fejleszti ki, amelyet Isten férfi vagy női léleknek teremtett. A kettő járulékos különbözősége fenti fejtegetésünk alapján érthető.

Ha a rendestől eltérő eseteket vizsgáljuk, amelyek még nem abnormálisak, csak a normális terület szélén vannak, már növekszenek a nehézségek. A mindennapi életből tudjuk, hogy a test vagy a lélek elsődlegessége is lehetséges. Hányszor találunk törékeny testben nagy lel-

ket? Ez többet és nagyobb eredménnyel dolgozik, mint sok erőteljes, izmos testű. A lélek ereje a beteges testet is hihetetlen teljesítményre bírja. Közismert orvosi tény az, hogy az élni akarás fontos tényező a gyógyulásnál. Még az életet is meghosszabbítja; még a halálos ágyról is sokan keltek fel, akik még élni akartak. Ellenben, amikor ez az élni akarás megszűnik, hamar elközelg a vég. Oreguraknál figyelhető meg az, hogy amíg munkát végeznek, elevenek és frissek és nem érzik az éveket. Ha aztán nyugdíjba kerülnek, ez a rájuk szakadt semmittevézés többenél azt eredményezi, hogy egyszerre megrokkannak. Nem egy idős tanár áhítozik legalább néhány óráért, mert — így mondja ő — ha már nem taníthat, akkor hamar meghal, hiszen nincs, miért élnie. A lélek tehát különleges hatást fejthet ki.

Ellenkező példát szolgáltat az élet. A betegség elveszi a lélek lendületét. Kórágynon sok eszme és terv előzi meg az embert pusztulásában.

Ne szaporítsuk ezeket a példákat és ne élezzük ki annyira a problémát! Elégedjünk meg azzal, ha az élet, a mindennapi élet közönséges tényeiben eligazodhatunk! Átöröklési nehézségeket is számtalant lehet felhozni. Itt van például az olyan anyajegy, mely csak fiúutódokban nyilvánul meg stb. De itt is azt kell mondanunk, mint sok másról, hogy a mai tudományos kutatás még nincs abban a helyzetben, hogy sok jelenségnek megokadatolja eredetét, okát. A felhozható nehézségek azonban nem olyan természetűek, hogy lényegesen befolyásolják alapfelfogásunkat.

Az tény, hogy akármilyen rendszerrel és akármilyen ügyes, tapasztalt kutatók vizsgálják az embert, sok kivétellel találkozunk. E mindennapi tapasztalat nagyon rontja a feltételek bizonyosságát. Ha valaki a lélektani törvényszerűségektől azt a bizonyosságot kívánná, mint például a fizikai törvényektől, az csak szaporítaná azoknak a kételkedőknek a számát, akik a gyakorlati lélektanról, jellemtanról, grafológiáról úgy gondolkoznak, mint a csillagjósolásról, nem tartják komoly dolognak. —

Ma már, hála Istennek, ezen a nehézségen túl vagyunk, mert sok állításnak tudományos alapja is van.

*

Ezeknek az apró nehézségeknek és ellenvetési sorozatoknak tárgyalása nagyon messze vezetne célunktól. Inkább *fogalmazzuk meg pontosan a kiindulási alapunkat!* A test és lélek egysége a kifelé hatásban is megnyilvánul. E hatásból következtetünk az ember legbensőbb Énjére.

1. Az emberi cselekedetek nemcsak a testnek, és nemcsak a léleknek cselekedete, hanem mindkettőé egyaránt. Közöséges beszéd szerint élhetünk ugyan testi életet vagy élhetünk lelki életet, — esetleg kizárólagos értelemben is — de szigorúan tudományos szempontból az emberi cselekedet a testnek és léleknek a cselekedete. Azonban *a cselekedet* nem a kettősséget tükrözi vissza, hanem *az egységet*. Ha nem is tudjuk ezt az összes cselekedeteinkben kimutatni (főképp az alsóbbrendűekben nem), vannak olyan emberi megnyilatkozások, amelyekről mind köznapí, mind tudományos szempontból azt állíthatjuk, hogy bennük van az ember egész egyénisége. Ez lehet esetleg csak egy mozdulat, testi magatartás, járás, beszéd stb.

Vannak tehát olyan emberi cselekedetek, amelyek a testnek és a léleknek cselekedetei, és amelyek *az egész embert igazi mivoltában* visszatükrözik, amelyekben az ember egész jelleme benne van.

2. A test és lélek egymásbanvalóságában vagy egyvalóságában a lélek az éltető, fejlesztő életelv. Azért az *emberismeretnek* alapkérdése a *lélek megismerése*.

Itt természetesen az eddig járt úton kell haladnunk és az okozatból következtetnünk az okra. Közvetlenül nem tapasztalhatjuk meg a lelket, azért megnyilvánulásait vizsgáljuk. Ennél a módszernél azonban sohasem feledkezhetünk meg arról, hogy a végcél a lélek megismerése. Tehát mindaz, amit látunk, tapasztalunk, egy *mélyebb valóságnak* arculata és kifejeződése. A külső a lélek utánzata. Éppen azért valamiképen meg kell

egyeznie az utánzatnak ösképeivel. A metafizikai nézés a lélek kisugárzásának visszavetítése, az, amely biztosítja a tapasztalás és megismerés egységét.

A léleknek ilyenén való megismerése adja az igazi, a teljes emberismeretet. Azért a lélek megláttatásában csúcsosodik az emberismeret.

3. Az emberismeret csak közbülső célja a karakterológiának. Az ismeret birtokában *formálni kell az embert* olyan tökéletessé, amilyenné lehet.

Az élet már nem ad semmit a velünk született tehetséghez, hanem csak kibontja, ami már megvan. Az ember akármennyit is tanul, már nem lesz eszesebb, tehetségesebb, csak okosabb olyan értelemben, hogy jártasságra tesz szert a gondolkozásban; eligazodik egy tudományágban; kibontja, amit már születésével kapott. Mint szokták mondani: a tehetséghiány nem kerül tanszékre; vagy alpárian: hiába íratod a szamarat iskolába, számár marad.

Az ember ismeretének birtokában érhetjük el azt, hogy a legnagyobb fokára fejlesztjük mindazt, amit a természet ajándékképpen bölcsőnkbe tett. *Ez a maximum* — mint már jeleztük — *a karakterológiának legszebb, legeszményibb célja.*

Az emberismeret célja.

Előbbi fejezetben csak éppen érintettük a karakterológia célját, de külön is kell róla szólnunk. Ebben látjuk egész tanulmányunk értelmét.

Érthetetlen volna, hogy szabdaljuk az embert, aztán szétszedve, szétboncolva otthagyjuk a hullaházban. Pedig ezt teszi az a karakterológus, aki megvizsgálja, megnézi, hogy mi van az emberben: megállapítja és azt véli, hogy most már rendben van minden, mert meglátta minden részletét, érti a gépezetét és ezzel be is fejezte a munkát.

Ha már az étellel foglalkozunk, necsak pusztá szemlélők legyünk! Górcsővünket necsak arra használjuk, hogy a sejteket vizsgáljuk, hanem megértsük az életet és amennyiben emberről van szó, *segítsünk is élni*, igazán és tökéletesen élni!

A nagy természetben odairányul törekvésünk, hogy az életet — ha saját célunkra is — ápoljuk, fejlesszük. Az emberismeret is arra szolgáljon a hivatottak kezében, hogy az embert is a neki legmegfelelőbb élethez segítse!

Amint vannak napsugaras lelkek, amolyan mezei virágok, akiknek nincs más kívánságuk, mint csak az, hogy el ne tapossák, fel ne falják: akadnak olyan zárkózott hajnalkás lelkek is, akiknek napsugár kell, hogy pompázzanak; akadnak árvácskák, akik esti szürkületben mutatják legszebb ékességüket, a vihar és baj közeledtére tűnik fel igazi énjük. Egyik embernek veszte lehet a társaság, a másiknak életszükséglete. Van, akit a tudomány elégit ki, de több az olyan, aki csak kénytelen-ségből tesz kárt a tudományban.

Azért az emberismeret első kérdése után: ki, milyen? a második még fontosabb: ki, mire való?

Lelki egyensúlyra akarja az egyedeket segíteni az emberismeret. A társadalom nem fegyintézmény, ahol csendőr, rendőr, bíróság, nevelő stb. csak megakadályozza a rosszat, csak visszarántja az örvény széléről a vesztébe indulót, vagy megragadja a szakadék szélén a gyanútlan, könnyelmű embert. Tudja meg mindenki, aki eszének használatával van, mi árt neki, mire vigyázzon, hol a veszély számára!

Aki tehertétellel kapta ajándékba az életet, annak megadta a Teremtő *az ellenértéket is*. Nem vagyunk gyámtalanul kibocsátva az életbe. A szenvedély, ahogy ezt közönségesen értelmezik, — rombol, de a nevelő hatalmas erőt is lát benne, segítőtársat, amely alkothat és nagy dologra képesít. A hirtelenség, megfontolatlanság sok hibának a forrása, de a gyors elintézésnek és az azonnali nekikezdésnek a biztosítóka. Az élet nemcsak pontosságot kíván, hanem sok esetben inkább gyorsaságot. Az egyensúlyi feltételek megvannak mindenkiben, csak kevesen fedezik fel. Így adódik aztán, hogy olyan az életünk, mint a szélmalomé: mindig romlik és mivel nem javítják, egyszer összedől. A közmondás: a malmon mindig van valami igazítani való, az emberre is áll.

Sok, nagyon sok a *balradöntés* az ember életében: olyat tesz, ami hátráltatja fejlődését, lerontja eredeti adottságainak értékét és hatását. Élettagadó és pusztító szokások örlik az eszményi egyéniséget. Annak a felismerése, hogy mire képes az ember, akkora erőt jelenthet, hogy a szokás acélpántja is úgy szét pattan, mint ahogy a fa életerejére idővel szétveti vagy túlnövi a vasabroncsot.

A *sikertelenség* a legtöbb nagyratörő és széprehivatott élet fejfája. A vereségek önmagukkal szemben fekély módjára terjesztik a reménytelenséget, amely aztán az egész emberen elhatalmasodik és pestis módjára végez mindazzal, ami életet jelent. A sikertelen próbálkozások után hamar kiszalad szánkon a már rég megfogalmazott végítélet: hiába, úgyis hiába. A sikertelenségek száma nagyon lecsökkenthető volna, ha valaki ismeri képességét, erejét. Ha erőmön felül kell vállalkoznom valamire, a siker kevésbé valószínű. De ilyenkor az eredménytelenség nem is hangol le annyira, mert tudom, hogy nem is sikerülhetett, csak rendkívül kedvező esetben. Ha viszont olyan az életem, hogy rendszeresen lehetetlenségekre vállalkozom, de ezt magam nem is tudom, a hatás egészen más lesz. Nemcsak azokról az életterületekről vonulok vissza, amelyek felülmúlják erőmet, hanem szinte mindentől visszahúzódok és a legkisebb élettérre szorulok össze. Ilyen póruljárt emberek szinte bebábozzák magukat és valójában nem is élnek már, darabonként halnak meg.

A nem ráncszabott élethívatal is sokszor oka a sikertelenségünknek. A gazdasági élet lehet olyan, hogy sok ember kényszerül nem neki való pályát folytatni. Ezekről ne szóljunk, mert csak kivételes helyzet ez. A mindjobban szaporodó pályaválasztási tanácsadónak éppen ez a hivatásuk, hogy mindenkit a nekivaló életre irányítsanak. Így az ember a maximumot fogja elérni, amire tehetsége van. Itt maradék nélkül érvényesülhet ereje és munkakedve csak fokozódik a siker láttára. Az nem lehet az élet rendes menete, hogy madáchi falanszterben

éljünk. A tragikum csak az, hogy nem mások, hanem mi erőltetjük saját magunkat bele egy-egy kényszerformába.

Az egyéni hajlamok felfedésével nemcsak az egyén, hanem a társadalom is nyer.

Nem nagy azoknak az embereknek a száma, akik önmagukkal behatóbban foglalkoznak, belső énjükkel törődnek. Diogenes lámpásával ma is végiggúnyolhatna várost-falut, mert alig akad ember, olyan, aki belső harmóniáját tudatosan fejlesztené.

Minden emberben *van selejtezni való*, van, ami nyelésre szorul és rendezésre vár. Természetesen azt a munkát, amely arra van hivatva, hogy az embert megelégedetté tegye, csak az tudja elvégezni, aki ismeri is önmagát. Nem aprólékos leírást, a mozzanatok tökéletes visszaadását értjük, hanem le akarjuk rántani az álarcot, a síma, festett arcbőrt és a jellegzetest akarjuk meglátni, megláttatni, hogy azzá legyünk, akivé lehetünk.

Utópiásan megfogalmazva a karakterológiának, az emberismeretnek a célja visszavarázsolni az elveszett paradicsomot, ahol harmónia és megelégedettség volt, hogy legalább siralomvölgyi boldogságunk legyen.

*

Az út az emberismerethez az önismeret.

Az önismeret alapja az embermegfigyelésnek, önismeret nélkül nincs emberismeret.

Az embernek először *sajátmagán* kell észrevennie a változások okait, hogy hasonló külső tények megfigyelésénél felismerje azoknak belső okait.

A magunk figyelése sok olyan kis mozzanatra irányítja figyelmünket, amelyre azelőtt nem gondoltunk és amelynek horderejét nem ismertük. Bizonyos lélektani hatásokat magunkon tudunk legjobban megmérni és így értékelésünk másokat illetőleg reális marad.

Az emberismeret nem egy nap munkája és nem elég egy könyv elolvasása. *Magunkon végig kell próbálnunk* a lélektani megállapításokat, mert az emberismeret *nem annyira tudomány, mint inkább élet*. Gyakorlat teszi a mestert! Egy idősebb mesterember az új inasáról hamar

meg tudja állapítani, lesz-e belőle valami. Aki önmagát jól megfigyelte, az másokat is élesen tud megfigyelni és elbírálni.

Legtöbb embernek van emberismerete és a maga szűk világában a boldogulásra ez is elég rendes körülmények között. Azonban ahhoz, hogy az élet, egyéni életünk tökéletesebb birtokában legyünk, nem elég a természetes érzék, vagy — mint mondják: a józan ész. Valamit tanulnunk is kell, hogy értsük a sokoldalú életet.

Az emberismeret határai.

A mondottak után nem vesztegetünk szót arra, vajjon lehetséges-e az emberismeret. Itt csak a mértékről, a pontosságról szólnunk: mennyire ismerhető meg az ember?

Az első válasz: az embere válogatja. A mindennapi életből tudjuk, hogy vannak kitűnő emberismerők, akik nemcsak a „vesékig” látnak, hanem az ember multjából még részleteket is megállapítanak.

E rendkívüli tehetségektől, ill. gyakorlattól eltekintve, az *emberismeret a főbb hajlamokra, szokványos cselekvési módra, lélektani beállítottságokra, a különböző képességekre vonatkozik.* Azonban azt meg kell jegyeznünk, hogy a legkiválóbb emberismerő sem meríti ki az egyéniségeket. Valami rejtély, homály mindig marad a nagyon jól ismert személyben is.

Egy emberről alkotott képünk, amolyan lelki karikatúra, amelyben benne van az egész ember, de mégsem az. Jó, de torzkép az egyénről. A főbb jellemző vonások ott vannak, úgyhogy azonnal ráismerünk. A szemlélődő önkénytelenül is azt mondhatja: „Én vagyok.”

Ez az ismeret kielégíti nemcsak a gyakorlati szempontokat, hanem tudományos szempontból is elégséges. Ha eléggé pontos határok között ismerem valakinek értelmi, akarati képességét, hajlamait, munkabírását, állásfoglalásait, nyugodtan mondhatom, hogy jól ismerem az illetőt.

Az emberismeret bizonyossága nem feltétlen, nem akkora, mint a fizikai törvényszerűségé, hanem egye-

zik a statisztika törvényszerűségével. Az embernek minden egyes cselekvését nem tudjuk meghatározni, de általánosságban megmondhatjuk, hogyan fog cselekedni.

Természetes, hogy minél erősebbek az egyéni vonások, minél inkább egyéniség a szó szoros értelmében valaki, annál nagyobb a bizonyosság. Lehetséges, hogy egyetlen érintkezésben, mozdulatban is annyira megnyilvánul az egyéniség, hogy néhány jellegzetes vonásból megalkothatjuk magunknak a teljes képet, amint a festőknél sem mindenkinek kell órák vagy napok hosszat ülnie. Azonban nem minden ember hordja annyira magán a jellemét, hogy biztosan azonnal megismerhető. Minél szürkébb, mesterkéltabb az egyéniség, annál többször kell érintkeznünk vele, hogy kiismerhessük.

A többszöri érintkezés sem mindig elég. Szükségünk lehet arra, hogy az *illető multját* is ismerjük. Minél részletesebb az az ismeret, annál világosabbak előttünk a cselekvés rúgói, annál inkább következtethetünk a rejtett indítékokra. A mult állásfoglalásai megadják a jövő irányát is.

A részletekből következtethetünk az egészre, és az így megalkotott egészből nemcsak az egyént értjük, hanem a részletjelenségek között is különbséget tudunk tenni a lényeges és járulékos vonások között. Tehát a részletből alkotjuk meg az egészet és az egész szerint javítjuk a részleteket. Amolyan kölcsönös csiszolás által az élek és ellentétek lekopnak és előttünk áll a tiszta és hamisítatlan Én, ahol már csak lényeges vonások vannak. Ezek alkotják az igazi, a legmélyebb Ént.

Ilyen kutató és helyreigazító munkát *magunkon* kell kezdenünk. Az önismeretre támaszkodó emberismeret a legbiztosabb ismeret, mert az ember önmagához áll legközelebb és önmagát tudja legjobban ellenőrizni. Másban a maga énjét, típusát ismeri meg először és legjobban. Ebből következtet másra: ellentétre — hasonlóságra.

Az önismeretnek a visszapillantás és önkritika nemcsak kiindulópontja, hanem egyben legszilárdabb alapja a tudományos emberismeretnek is.

De meg, ha valakiben nincs is meg ez a tudomány-

szomj és mások megismeréséért nem hajlandó magát gyötörni, akkor is az jár legjobban az életben, aki ismeri magát: erejét és gyöngéit. Minél pontosabb ez az ismeret, annál jobb. Így kerülheti ki a ráleselkedő veszedelmeket is. Ilyen ismeret nem önleértékelés, hanem helyes és szükséges önvédelem.

Azonban az *Én-kutatásnak is van határa*. Ne quid nimis! Minden túlzás veszedelmes. Az aprólékos és folytonos részletkutatón beteljesedhetik a közmondás: „A fától nem látja az erdőt.” Sok mindentől kell elvonatkoztatni tudnia annak, aki magát és embertársát helyesen akarja megismerni, hogy az ellentétek érthetatlenné ne tegyék az ismeretet.

Ezzel azután meg is adtuk az irányt és határt, menyire érdemes elmenni az emberismeretben és önismeretben: Lássuk a főbb és jellegzetes vonásokban az egyént, hogy igaz és minden mást megkülönböztethető képet alkossunk magunknak róla!

Az egyén megnyilatkozása.

Amikor a számtalan megnyilatkozási formából csak az alábbi néhányat ragadjuk ki, nem akarunk értéksorrendet felállítani. És amikor a leggyakrabbi eseteket soroljuk fel, nem állítjuk, hogy ezek egyben a leglényesebbek. Itt nemcsak a kutatónak van teljes szabadsága ízlését és tehetségét illetőleg, hanem az egyénekre való alkalmazás is elég tág teret ad a sejtésnek és a megérzésnek.

Biztos normák és maximák felállítása könnyen egyoldalúságra vezethet. Azt a módszert kell választanunk, amely ennél a konkrét kutatásnál célravezető. Azonban minél több szempontot érvényesíthetünk, annál pontosabb lesz az ismeretünk.

Néha a *külső tapasztalás* szolgáltatja a legértékesebb ismereti anyagot, máskor meg hosszas következtetés és összehasonlítás után fedezzük fel az Ént.

Az egyén megragadása a lélekbelátás, lehet egy *pilílat* műve és lehet egy hosszú helyreigazítási sorozat,

amikor lényeges tévedéseinket apránként kell kiigazítani. Jó ezt tudnunk, amikor az egyén megjelenési formáiról beszélünk.

A megnyilatkozásnak két nagy csoportját kell megkülönböztetnünk: *a tudatos és tudattalan* megnyilatkozásokat. — A felnőttek életében is mindennapos jelenség, amelyet a gyerekszobában tapasztalunk. Pl. egy látogatásnál mire oktatják a kicsit, hogyan kell viselkednie, hogy szégyent ne hozzon a szülőkre. És valóban, mint valami betanult szerepet játsza végig a látogatást. Ahol viszont nincs ennyi korlátozásnak kitéve, mondjuk játéknál, saját hajlamait, ösztönét követi és így hamisítatlan Énje nyilatkozik meg. A tudatos és tudattalan cselekvéseknél is hasonlót mondhatunk.

A *tudatos cselekvés* célkitűzést tételez fel, amelyhez az ember már előre megválogatja az eszközöket, megállapítja a sorrendet. Ha nagyobb zavar nincsen, szinte gépiesen játszódik le a cselekvési egész. Például valakinek ünnepi szónoklatot kell tartania. Ilyenkor ritkán fordulnak elő rögtönzések, hanem az előre elkészített anyagnak, elgondolt külső formának szigorú képe lesz az előadás.

Az ember életében a tudatos cselekvések alkotják a kisebb hányadot életének még akkor is, ha egész élete egy célra beállított, és ha minden igyekezetével ezt akarja megvalósítani. Egy szótáríró, régészeti kutató vagy más kimondottan tudós természet beállítottsága ellenére is emez elsődleges, tudatos munkájában sok lesz a nem tudatos cselekvés.

Mi az a nem-tudatos vagy tudattalan? A *tudattalan* fogalma karakterológiai szerepében nem olyan régi, csak emberöltőnyi a kísérleti lélektanban. A „lélekelemzési” irány felfedezése ez.

Az ember állásfoglalását, magatartását a tudatosan kívül más is befolyásolja. Néha a legvilágosabb látásból fakadó erős elhatározástól is elsodor valami. Az ember pillanatnyi értelmi látásában és akarásában helyet kér ösztöne, megszokásai, társadalmi szemlélete, szellemi és testi öröksége stb. Ha ezek közül pl. csak a legutóbbit

vesszük tekintetbe, az ember ereiben talán száz és száz nemzedék multja, hajlamai dolgoznak. Néha még sikerül is kimutatnunk, hogy ennél vagy annál a cselekedeténél melyik őse befolyása érvényesült. Ne gondoljuk azt, hogy csak a külsőre áll: olyan, mint az apja vagy nagyanyja képmása stb. A külső jelek lelki tartalmát és hajlamot is hordoznak. Sokszor az öröklött belső hajlamnak nincs is vagy legalábbis nem ismert a külső hordozója. Egész történelem tükröződhetik vissza cselekvéseinkben!

Mindaz, ami módosítja, befolyásolja tudtunkon kívül cselekvéseinket, ez a tudattalan. Ennek száz és millió arca van, és így pontos körülírása alig lehetséges. Számunkra elég, hogy létezik és számolunk vele.

Emberismeret szempontjából általában fontosabb a tudattalan, mert benne az Én leplezetlenebbül jelenik meg, a sok korlát és előírás nem fészélyezi. Egész más képet kapunk a kereskedőről, ha vevői között látjuk vagy kedvenc időtöltésénél figyeljük.

Természetesen a tudattalannak is van célja, célratörekvése. E nélkül nem volna jelentősége az emberismereti kutatásoknál. De ez a célratörekvés nem céltudatosság, azaz a szenvedő alany nem ismeri ezeknek a tudattalan irányításoknak célját, legfeljebb önellenőrzésnél fedezi fel. Ösztöni célok ezek, titokzatos indítóokok.

Valami maradiság, konzervativizmus nyilatkozik meg a tudattalanban: védi az egyént, igyekszik megőrizni úgy, ahogy van. Alkat- és jellegmegszilárdításra törekszik. Némikép hasonlít a külső reflex mozgásokhoz.

A tudatot a tettek és a művek adják vissza. A tudattalant a mozgás, járás, taglejtés, beszéd, hanghordozás, tekintet, írás stb. képviselik. A tudatos és tudattalan nincs mindig szétválasztva, hanem egymásba fonódva jelenik meg a szemlélő előtt.

*

Első és általános megnyilvánulása az egyéniségnek *az ember külső alakja*. A test egymaga nemcsak az orvosnak mond sokat, hanem a lélekkutatóknak is. Tudományos értéke van már az újabb kísérletezéseknek és meglátá-

soknak, amelyek az ember külső alakjából következtetnek benső Énjére.

Kínosan pontos testi mérésekkel megállapították az *emberi test* indexszámát és a gyakorlatból vett megfigyelésekből összeállították az indexszámnak megfelelő lelki alkatot.

Szerencsésebb próbálkozás Kretschmer német orvosé, aki *a lelki betegségek és a testi alkat* között fedezett fel összefüggést. Ezt kiterjesztette az egészséges emberre is. Ha nincs is még tökéletes rendszer és ha nem is lesz, ha sok a kivétel a testalkat és lelki tulajdonságok összefüggésének törvényszerűsége alól, mégis az esetek többségében a testre is hagyatkozhatunk.

Értékesebb lesz megfigyelésünk, ha nemcsak a testet magát tekintjük, hanem az *ember megjelenését*. Ez már többet mond, mert benne van az ember multja. Elárulja a műveltséget, neveltséget, modort stb.

Az *arc* elsődlegesen a lélek tükre. Az élet mintha csak láthatóan kiformálná rajta a lelket. Az arcban tükröződnek vissza a pillanatnyi érzelmek, indulatok. Elárulja a tetszést, nemtetszést. Maradandó vonások, meggyökeresedett hajlamok, szokások bizonyítékai. A mult században Lavather és Lombroso nyomán az arckifejezés (mimika) és koponya alakjából akarták előállítani az egész embert.

Az *arc* valóban az Isten képmásává teszi az embert. Ilyen tömör és változatos kifejezését valami egésznek sehol sem találjuk a természetben.

Részleteiben is csodálatos az *arc*. Például a *szem* valóban a lélek kapuja. Az intelligencia, melegség, tisztaság, erő stb. leghamisítatlanabb kifejezője. Az *ajkak* görbülésében és mozgásában a lélek egész törekvése és állásfoglalása látható.

Az *arc* harmóniájában angyal mosolyog vissza reánk, diszharmóniájában ördög vigyorog a világba.

A *beszédben*, nem annyira a tartalomban, hanem inkább a módban, a lélek rezdülését hallhatjuk. Az emberi hang mintha csak fülünkbe vinné a beszélő egyéniségét. A ritmus, az erő, hajlatok, az áradás stb. nemcsak a szív

bőségéből jön, hanem a lélek mélyéről is. A gége hangszálait a lélek pengeti.

A járás is az egyéniséget adja vissza. Az iram, a keménység, határozottság vagy bizonytalanság a lélek formája, vetülete.

Az írás a jóslásig lealacsonyított és megtaposott valami tudományt jelent már ma az egyéniség felismerésében. Nagyon sok előzménye és feltétele van a kialakult, úgynevezett jellegzetes írásnak. Biztos és eléggé részletes képet ad a grafológus arról, akit sose látott, akiről sohasem hallott.

De felesleges is tovább részleteznünk az egyes megnyilvánulási módokat. Láthatjuk, hogy cselekedeteinkben, a fentiekben, de még az izlésben, öltözködésben és divatban is, benne van az egyéniség. Bennük és általuk nyilvánul meg a lélek. És ha minden megnyilatkozás nem is egyenlő értékű, mégis sokat árul el az ember legbensőbb Énjéből. Nem állunk tanácstalanul és támaszpont nélkül az emberkutatásban.

Még sokkal erősebb megnyilatkozását is tudjuk a legbensőbb Énnak. Az eddigiekben lehet stílus, megszokás, és így bizonyos egyoldalúság. *Amikor az ember maga formálja* önmagát és a mindennapi életét, csak egy részlete látszik egyéniségéből. Esetleg csak hangulat van ilyenkor megjelenési formájában, még a tudatosban is. *De amikor az élet formálja az embert*, amikor az ember üllő és kalapács közé kerül, amikor a megpróbáltatások és szenvedés kohójában izzik, akkor csálhatatlanul tűnik ki, milyen anyagból való, mekkora a teherbírása. Amikor néha a lét és nemlét fenyeget a becsület, érvényesülés és az élet területén, a legmélyebb és legegényibb vonások jönnek felszínre. A hirtelen ráncszakadó sorsfordulókon nincs időnk drámai pózt felvennünk vagy álarcot öltönnünk. Olyanoknak látszunk, amilyenek valóban vagyunk. Pórn áll előttünk az egész ember.

Persze, az egyén e gátolatlan megnyilvánulása nem mindennapos esemény, de úgyszólván mindenkinek az életében előfordul. Igen sokszor csak befelé mutatkozik

e roppant egyénválság. Mindenesetre az önismeretre elsőrendű anyag az ilyen élmény.

Nem meríthettük ki, még csak töredék részét sem sorolhattuk fel az egyéniség megnyilvánulásainak. Mivel az emberismeret gyakorlati tudomány, az emberismerők nem születnek, hanem lesznek; az új lehetőségeknek és felfedezéseknek tág tere nyílik még.

Az emberegész összetevői.

Az ember egyéniségében vannak felszínes és mély vonások. Vannak gyökérjelenségek, de élődi rátapadások is. Mindezek más-más képet adnak az egyénről. További következtetéseink miatt az egyéni vonások között különbséget kell tennünk a lényeges és esedékes, a jelentősen mély és a jelentéktelen látszati vonások között.

1. Az ember megjelenési formája (fenotípusa).

A megjelenés alatt nem külső fellépését értjük, hanem inkább az egész egyéniség megmutatkozását, megnyilvánulását. Ez amolyan összkép az emberről, az egész embert adja vissza. Nemcsak hű fényképe ez az egyénnek, hanem röntgenképe is belső Énjének. Így van ez a valóság rendjében.

Az ismeret rendjében elmosódott ez a kép, csak részletek vannak; kisebb-nagyobb hézagokat találunk. Következtetéssel többé-kevésbé helyesen, ill. hibásan egészítjük ki a hiányokat. Mindig lesz ellentét a valóság és ismeret között. Legjobb esetben csak hiányos lesz az egyedi emberről alkotott fogalmunk, rendesen azonban tévedések is lesznek. Az eredmény szempontjából mindegy, hogy ezek a hibák a megfigyelés felületességéből vagy a téves következtetésből származnak-e, mert ismeretünk egyik esetben sem egyezik a valósággal. Éspedig minél részletesebben, pontosabban akarjuk körülírni, jellemezni az egyént, annál több hiba, ill. tévedés lesz benne.

Az emberről kapott összképet, az ú. n. fenotípusát, részleteznünk kell. Ha elvontan vizsgáljuk az egyes

tulajdonságokat és jellemvonásokat, ezek lehetnek olyanok, hogy külön-külön egy egyéniség lényegét alkothatják. A konkrét egyedben azonban ezek mellékes és véletlenül „felszedett” vonások lehetnek. Természetes, hogy egészen mások lesznek következtetéseink és a kiegészítések, ha az első, ill. a második esetről van szó.

Találunk az életben jellegzetes egyéneket, kifejeződött „karaktereket”, jellemeket. Ilyen kiáltó vonás után könnyű az egyéniséget megrajzolni. De ott, ahol nem is „domborodik” ki ennyire a „jellem”, — ez húsz éven alul a legkritikább és azontúl is az esetek töredék része — ott behatóbban kell vizsgálnunk és mérlegelnünk az egyes jellemző tulajdonságokat.

Az ember megjelenési formájában keveredhetnek: tehetség és öröklés, természet és szenvedély, egyéni élet és környezet. Szokások és katasztrófák „átmázolhatják”, felismerhetetlenné tehetik az igazi, az eredeti Ént.

Az egyén fejlődése, alakítása, kibontakozása szempontjából fontos megismernünk lelkületének alapját. Ha az élet folyamán erre sok minden ráarakódott, fel kell szabadítanunk, nehogy levegőbe vagy szemétre építsünk.

Az is lehetséges, hogy mindaz, ami most az egyéniséget alkotja, olyan vegyületté olvadt össze, hogy szétválasztása lehetetlen vagy az egész kára nélkül nem tanácsos.

Egy rossz hajlam, megszokás, szenvedély arra készítheti az embert, hogy mindabból, ami benne van és vele történik, az elferdült Én védelmére mintegy fellegvárat építsen és ezzel nemcsak a megváltozásnak alkot áthághatatlan, áttörhetetlen akadályt, hanem a kutatásnak is.

A téves ítéletek megkevesbednek, ha az ember megjelenési formájában különbséget teszünk a veleszületett és a szerzett tulajdonságok között, azaz az egyén genotípusa és biotípusa között.

2. Az ember veleszületett tulajdonságai (genotípus).

Az örökléstannak hasonlíthatatlanul könnyebb a feladata a növény-, még az állatvilágban is, mint az embernél. A faji tulajdonságok hordozói a kromoszómák génjei.

A gének a kromoszómák anyagi elemei. A gének hatóképessége az öröklési tényezők. A gének összessége szabja meg az öröklési egészet és így a géneken keresztül jut minden faji tulajdonság az utódba. Minél kevesebb a gén, annál könnyebb a kutató feladata. Ott, ahol pl. nincs kereszteződésről szó, mint az ivartalan szaporodásnál, az utód tulajdonságokat hordozó génjei megegyeznek az elődéivel. Ha a keveredést meg tudjuk akadályozni, akkor az utód pontos mása lesz mindenben az elődnek. És minden utód megtartja ezeket a tulajdonságokat.

Az embernél az öröklés kérdését nemcsak a gének száma teszi nehezzé, a keveredés és a kereszteződés, hanem a lélek is, amely nem öröklődik, amely nincs álvette az élettani törvényszerűségnek. Még abban az esetben is, amelyből kiindultunk, — hogy a lélek a testnek megfelelően teremődik — a testi adottságok bizonytalanságain keresztül kell eljutnunk a lélek természetéhez, hogy aztán visszakövetkeztessünk és különbséget tehessünk lényeges és lényegtelen tulajdonságok között. Nehéz ez azért is, mert az élettan, az emberbiológia igazán csak még tapogatózik.

Azt sem lehet biztosan állítanunk, hogy az ember minden testi tulajdonsága öröklődik, és azt különösen nem, hogy a közvetlen elődtől. Van olyan faj, ahol sok-sok nemzedék után üt ki egy-egy faji (nigroid, sémi) tulajdonság.

Az egyed új tulajdonságokkal is születhetik. És ha a történészek ki is mutatnák, hogy pl. a tizedik elődben éppen ez a jellegzetesség megvolt, azt bizonyítani, hogy ez leszármazhatott örökség, nem könnyű feladat.

Egy tökéletes örökléstan sokban hozzásegíthetne az egyén főbb megismeréséhez és megértéséhez, csak erről le kell mondanunk, mert tökéletes élettanunk nincs és ha lesz is, sokára lesz. Kisebbsítük problémánkat azzal, hogy eltekintünk az egyed elődeitől ott, ahol homály van; kapcsoljuk az élettani problémát, ahol nehézségekbe ütközünk. Egyáltalán — mint erről már szó volt, ha nem is ilyen éles formában — az emberismeretnél töreked-

jünk arra, hogy mindazt, ami nehezzé teszi munkánkat, kerüljük el és csak azt használjuk, ami biztosabb támpontot ad. Hiszen annyi lehetőségünk van az ember megismerésére, hogy bizonytalanságok és feltevések miatt ne vigyük törésre a dolgot.

Nézzük először az egyént abszolúte, azaz önmagában és csak ha van támaszpontunk, akkor nézzünk körül ősei között! Az ember genotípusát akár öröklött, akár új, veleszületett tulajdonságokról van szó, úgy kaphatjuk meg a gyakorlatban, hogy a szerzett tulajdonságokat mintegy levonjuk.

Másik mód az, hogy az általános és mindig megnyilatkozó tulajdonságokat a genotípusba soroljuk, ha nincs ellene bizonyítékunk. Amikor alább a genotípus meghatározásánál a legkevesebbre szorítkozunk, ami az Én lényegét alkotja, akkor a kb. biztos genotípus tulajdonságait jelöljük meg bennük.

3. Az ember szerzett! tulajdonságai (biotípusa).

Biotípus alatt értjük a külső körülményekre előállott változásokat az egyénben, másszóval a szerzett tulajdonságokat. Az alkalmazkodásnak elég szűk határát találjuk a természetben, de azért a lét- és fajfenntartás magával hoz bizonyos módosulásokat. Hogy évszázadok, évezredek mit változtathatnak az egyeden, az már tárgyalásunkon kívül fekszik. Csak annyit akarunk mondani, hogy a természetben találkozunk változásokkal a külső körülmények folytán.

Az embernél ez a megváltozás nagymérvű lehet. A társadalmi körülmények egészen más irányt szabnak az egyedek életének; szerencsés véletlen is nem ritkán szerepet játszik az ember hovafejlődésében. A mesék gyakran valóra válnak: koldusból királyfi, Piroskából grófkisasszony, inasból hadvezér stb. lesz. És az új életkeret egész más kibontakozási lehetőséget ad a sorsát megtalált földi halandónak. De a nehéz esetek is kemény kézzel vezetik az embert életében. Így haláleset, az árvaság, mostohaság, nyomorodottság életmódosító hatásait mindnyáján ismerjük.

A biotípusra mindegy, hogy szerzett vagy elszenve-

dett tulajdonság, amely mint új járul az ember egyéni képéhez. Az élet megváltoztatta az ember eredeti arculatát. El is mosódott talán az éles genotípus, és a fenotípusból nehéz első pillantásra, de talán vizsgálódásra is szétválasztani a biotípust. Az ember megmászult. Nem lehetetlen az, hogy az élmény olyan fokú, — akár negatív, akár pozitív legyen — hogy áttöri a genotípust, és soha nem lesz azzá az ember, amivé a természet rendelte. Nemcsak más irányt, hanem más alkatot is vesz fel az egyén. Ez azonban már kivétel.

Az élet rendes menete azonban az, hogy a már meg-lévőt fejleszti. Ha több lehetőség van, akkor az esélyt a környezet is meghatározhatja. Hogy ez a biotípusos fejlődés nem egyezik meg minden esetben az ember természetes kibontakozásával, azaz hátrányt és törést jelent eddigi életvonalával, azt az élet eléggé igazolja. De éppen ezeket az eseteket szem előtt tartva, a mondottak alapján a félrekanyarodás kiigazítható.

Az is közvetlenül következik a környezeti változásokból, hogy a belső és szabad fejlődést gátolhatja is, amint a természetben a talaj, időjárás stb. miatt találunk csenevész, nyomorodott egyedeket és túltényésztett példányokat.

A biotípust néha az egyén hajlamaiból is megállapíthatjuk nagy vonásokban, rendszerint azonban komolyabb vizsgálatot tesz szükségessé. Már maga az, hogy valakinek a megjelenési alakjából különbséget akarunk tenni a született és szerzett tulajdonságok között, feltételezi, hogy mélyebben akarjuk egyéniségét kutatni. Ismernünk kell társadalmi körülményeit, családját, multját. Az egyén kialakulását, fejlődési állapotát, életritmusát, kiemelkedő élményeket és eseményeket, szokásait stb. Az ilyen kutatásban sok kényes természetű dolog is van. Amennyiben meg nem ejthető, a taláلكonyságra, élettapasztalatra is hagyatkozhatunk, hisz nem részletekbe való elveszésről van itt szó, hanem főbb vonásokról.

Önmagunkkal szemben aztán annál könyörtelenebbül alkalmazhatjuk az önmegismerésnek ezt a módját. Sok kérdésre kaphatunk feleletet és sok kínzó kénysztől

szabadulhatunk meg, mert a biotípus — még szokás ellenére is — nem alkotja az ember egyéniségét, hanem módosítja csak. Mindíg könnyebb visszamódosítani valamit, mint alapjában megváltoztatni. Mert, ha valami csak úgy tartozik a természetünkhöz, hogy csak bizonyos körülmények között képes kifejlődni, akkor ez, akár-mennyire is megmásítaná képünket, nem lehetetlen a visszaalakítás.

Emberértékelés.

Amikor valakit megismerünk, akkor e kérdésben, milyen az ember, azonnal arra is gondolunk, hogy erkölcsileg milyen ez az ember. Tehát megismerésünk nem pusztá ismeret, hanem *erkölcsi értékelés is*. A mindennapi életben a jó és a rossz az, ami az emberismeretet alkotja. „Milyen ember az?” kérdezik, és a felelet: „Jó ember, nem valami jó ember, rissz-rossz ember.”

A tudományos emberkutatásnak is ilyen főkérdése az értékes ember.

Az értékes embert igen sokan összetévesztik a híres vagy „nagy” emberrel. Pedig mi sem könnyebb, mint egy kis ügyességgel, szerencsével híres, „nagy” embernek lenni. De ezzel szükségképen még nem lesz jó ember.

Nemcsak mi ítélünk ferdén korunkról, hanem a történelembe is befurakodnak a szélhámosok. Az iskolából sok ilyen álértéket hozunk magunkkal az életbe, és élet-szemléletünk is többnyire ezekre támaszkodva épül fel. Egy-egy virtuskodásért elfeledjük a szerencselovag hosszú bűnözését is, egy uralkodó hadiszerencséje kiegyenlíti minden igazságtalanságát, még azt is, ha népét tönkretette.

Az értékes embert nem az élet hamis színpadán, festett kulisszák között fogjuk megtalálni.

Az érték időtálló valami. A tegnap, ma és holnap nem lehet kizárólagos értékmérő. Nem piaci áru az és nem mindig lelhető meg az élet zsibvásárán. Nemcsak az értékes ember, aki életével az egész világgal, országokkal jót tett, hanem az is, aki igen szűk körben jól

élte le életét. Értékes ember az erkölcsös ember, ahol az erkölcsöt a legtagabb értelemben vesszük.

Az az ember, aki egy életen át hű önmagához, nem kerül összeütközésbe önmagával és minden viszonyának megfelelt, az az igazán értékes ember. Annyira értékes egy ember, amennyiben ezt a normát megközelítette.

Az első értékelési mérték az ember maga: nem kerül összeütközésbe eszményi Énjével, vagy: nem kerül szembe eszes természetében adott rendeltetésével.

A második pedig az élet törvénye: a fejlődés. Ahogy a természetben is lassú és hosszú az út a kifejlődésig, a gyümölcsérésig, úgy az emberi életben is meg kell tenni ezt az utat. Csak míg a természetben örökervényű törvények szerint bontakozik ki minden, addig az embernek magának kell kibontania, kifejlesztenie önmagát. Fejlődés, emelkedés, gyarapodás az iránya az értékes ember életének. — Lehetnek itt fájdalmas mozzanatok is, mert a nemesítés, metszés, oltás olyan műveletek, amelyek elevenünkbe vághatnak. Nemcsak a test és lélek között lehetnek ellentétek, nemcsak a test és lélek között vannak fejlődést gátló csökevények, hanem magában a lélekben is lehetnek merevedések: kevélység, megátalkodottság, jóra való restség stb. mindmegannyi eltorzítás a lelken.

Mennyire tudjuk magunkat szabaddá tenni az életet, fejlődést gátló nyugóktól és mennyire töretlen a fejlődésünk, milyen meredek a fejlődési vonal, ez az értékelés mércéje.

A harmadik mérték a társadalom, amelyben élünk. Nemcsak magunkért vagyunk, hanem mint társas lények másokért is élünk, másokhoz is kell igazodnunk: másoknak a fejlődését sem szabad gátolnunk.

Noha az első mérték mindent magába foglal, mert az embert minden viszonyában tekinti, mégis a részleges szempontok olyan segédeszközök a tolmékon, hogy pontosabban tudunk mérni.

Az emberértékelés nem más, mint erkölcsi bírálat a fenti három szempont szerint.

Igy tárgyalásunkban nemcsak annyiban kutatjuk az

ember jellemét, hogy mi az egyén jellege, hanem mi az erkölcsi értéke.

Nem hagyható figyelmen kívül a három fenti szemponton felül *a leglényegesebb értékelési szempont: Isten értékelése*. Hiszen az említett szempontok is erre támaszkodnak, mintegy csak következményei. Az élet törvényeit ősképeiben látjuk legtisztábban: az élő Istenben.

Az isteni akarat, amely az ember kiteljesedésére a lehetőséget és az irányt is megadta, határozottan nyilvánul meg az erkölcsi megítélésnél a természeti törvényben, konkrétan a tízparancsolatban. Keresztény embernek nagyszerű zsinórmértéke van erkölcsi Énjének meghatározására. A lelkiismeret szava nagy ítélőszék. Csak az a kár, hogy ha halljuk is, gyorsan elfelejtjük. Nagyon kevés ember vesz magának fáradságot, hogy összegezze az egyes ítéleteket. Még ennél is nagyobb munkát és őszinte leszámolást jelent egy átfogóbb, tárgyibb szemlélet önértékelésünkről. Pedig a keresztény askézis e régi tapasztalata elsőrangú út az önismerethez és tökéletesedéshez. A „lelkitükör” igazán a lélek tükre! Minden folt tökéletlenséget mutat és veszélyre figyelmeztethet. Az ismételések pedig nagy bizonyossággal mutatnak rá gyökeres hibákra.

Nagyon egyszerűen rátalálhatunk tehát saját érdeünkben is tökéletlenségünkre!

A jellem megváltoztatása.

Cselekedeteinket vizsgálva nagy összevisszaságot, következetlenséget is találunk. Hangulat, környezet, időjárás stb. befolyást gyakorolhatnak ránk.

Egy-egy cselekedetünkért magunk előtt is szégyeljük magunkat. Idegenséget érzünk magunkban. Nem ismerünk magunkra, mert kívülről vagy belülről mintha ránk erőszakoltak volna valamit.

Vannak aztán olyan cselekedeteink is, amelyekben következetesség van, amelyekben hűek voltunk magunkhoz. Ennek a következetességnek és állandóságnak az alapja a jellem.

A jellem nemcsak általános erkölcsi értékelés, hanem egyediséget és egyéniséget is foglal magában. Nemcsak annyit jelent, hogy az egyén erkölcsileg jó, értékes ember, hanem módot is, ahogyan az. Azaz: azt a sajátságot is magában foglalja, amelyben minden más jellemtől különbözik.

A jellemet két szempontból is tekinthetjük:

1. *In fieri*, azaz ahogy lesz, ahogy az egyén viaskodik, hogy elérje öntökéletességét. Növésben nézzük az egyedet, ahogy fejlődik és megbirkózik mindazzal, ami gátolja, ahogy felhasznál mindent, ami elősegíti a fejlődését.

2. *De facto*. Ez a kiteljesedett jellem, ahol az egyén már legyűrte a nagy fejlődési akadályokat és olyan egyensúlyra tett szert, hogy rendes körülmények között megmarad azon az erkölcsi magaslaton, amelyre felküzdötte magát.

Ha az alapot nézzük, ahonnét minden embernek el kell indulnia, összes adottságait, fenotípusát, kisebb-nagyobb ellentéteket találunk, akadályokat, amelyek nehezítik a kibontakozást. Paradicsomi szomorú örökség, amelyet az Apostol is így fejez ki: „Két törvényt érzek tagjaimban...” Sajnálatos kettősség van az emberben: az egyik emelni akarja, a másik a sárba rántja. Oly találó Madáchban Lucifer bírálata az emberről: „Sárból és nap-sugárból összegyúrva, tudásra törpe, látásra vak.”

Mindenkin van valami igazítani való, mert földi örökségünk valahogy ránk nyomta az esett ember bélyegét. De itt is áll a régi tapasztalat: a szorgalmas küzdő előbbre halad, ha több is a legyőzni valója. És ha valaki kevésbé irigylésreméltó természettel indul neki az életnek, többre viheti, mint azok, akiket áldott jónak mondtak.

Az embernek van önrendelkezési képessége, nem szükségképen érvényesülő faji erők irányítják életsorsát.

Az ember önmagát alakíthatja és kell is fejlesztenie egyéniségét.

Megvan a képességünk, hogy magunkban eredetit, újat alkossunk. Az én sorsom az én kezemben van! Élet-

rajzát az ember maga írja és hogy eposz avagy tragédia lesz, az nem attól függ, hogy milyen csillag alatt született, hanem elsősorban attól, hogy merete-e vállalni a sorsát.

Hogy olyan kevés az egyenes vonalú, töretlen fejlődés, az onnét van, mert a következetes önfejlesztés, ellenőrzés és az eszközök, módok megválasztása hősiességet tételez fel, amelyet csak magárahagyott ember a saját erejéből ritkán tud előteremteni.

A fejlődés és kiteljesedés nem egy nap munkája, nem egy hősi elhatározás eredménye, hanem többé-kevésbbé egy egész élet hősies erőlködése. Ugrást legfeljebb az irányváltozás jelent, a fejlődés azonban lassú, szerves munka, akár a fű sarjadása, a fa növekedése.

Hivatkoztunk már arra, hogy nemcsak a bukási lehetőségek vannak meg az emberben, hanem az egyensúlyozó erők is, az emelkedéshez szükséges erők is! És mikor a nevelők ezt az elvet hirdetik: „Légy azzá, aki vagy!”, arra céloznak, hogy a jobbik, a hősi Ént éljed le. Igazi Énedet játszd meg!

A lehetőségek szédületesek, amint erre az élet szolgáltatta is a bizonyítékokat.

A lehetőségek azonban nagyon egyéniek is és típuskutatásainkban mutathatunk rá csak nagy vonásokban egyes módozatokra. De előbb meg kell mutatnunk a csúcst, a maximumot, azt, hogy gyenge erőink ellenére is mire vihetjük az életben.

Az ember életsorsa.

Tanulságos volna az élet könyvében lapozgatnunk, ahol egyes emberek sorsát megörökítették. A lezárt földi életrajzok milliárdjai között, ha első pillanatra nagy változatosságot is találánk, mégis statisztikai összeállításban túlnyomó színtelenséget fedeznénk fel. Legkevesebb a fényes sors. Jóval számosabb elrontott élet, fekete lapok: tragédiák, remények megcsúfolása. A többi mindmind szürkéség. Kis túlzással azt mondhatnók: a név mögött csak a születési idő és életkor áll. Az életből

semmi más, csak nyoma van, hogy élt, csak éppen anyakönyvileg számontartják.

Három alakban mutatjuk meg az embert, és így világosság derül a nagy szürkeségre.

1. A reális ember.

Erről már szoltunk, mikor a fenotípust ismertettük. Nézzük ezt itt mint életsorsot!

Faragatlan nyersanyag ez, amely lehet érték. A márvány rejtett szépsége, az érc keménysége van benne. Ezek időtálló értékek. Remekművek születhetnek belőlük. De a még kevésbbé értékes anyagot, fát és agyagot is lehet úgy megmunkálni, hogy csodájára járnak az emberek, csak mestere legyen!

Nincs az az elhagyatott lélek, amelyből ki ne csilanna valami érték. Természetes, ennek a napfényrehozása, teljes kiaknázása lehet nehéz feladat is, de nem reménytelen vállalkozás. Hisz még a büntető intézetekben is a remény ellenére is bíznak a vezetők, hogy sikerül a magáról megfélemedezett embert a becsületes életnek megnyerniök.

Hogy a viszonylagos sok érték ellenére mégis selejtes tömegáru lesz az ember-remek helyett, annak nyilván nem az értéktelenség az oka, hanem más: öntudatlanság, sőt bűnös tudatlanság önmagunkról; hanyagság, több: bűnös könnyelműség. Kemény, durva beavatkozások, kikerülhető, súlyos csapások ezer darabra törik szét, és úttörmelékké lesz a megálmodott remekmű; olvasztó kohó és formáló kemény üllő és kalapács nélkül salak marad a fémes ásvány; kemence és formáló kéz nélkül a tapadó sár és sárga agyag nem lesz mássá.

Kiaknázatlan, sok érték hever úton-útfélen előttünk a természetben; alaktalanságban sok lélek él a testben, amíg porrá nem teszi ezt az enyészet.

A reális ember nem teherterhel, hanem kötelesség! Legtöbbször elhanyagolt kötelesség. Az ember a maga egészében nem bűnöző, börtöntöltelék, hanem nagyra hivatott, önmagát és az életet formáló istenajándék. Csak hogy ezt a sorsot kevesen vállalják, és így inkább az élet, a bűn alakít, helyesebben ront rajtunk. És előáll

egy sötét lap az élet könyvében, mert az ember eltörpésítette önmagát.

A reális ember nagy átlagban tragikus; méginkább: komikus, tragiko-komikus emberré lesz.

2. Az eszményi ember.

Míg a reális ember nyugalmi helyzetre nézve és nem a fejlődési irányát vizsgálva a karakterológusok vizsgálati tárgya, addig az eszményi ember a nevelők főtörekvése.

Az eszményi ember itt nem általában jelenti az örök emberi ideált, hanem az egyedi ember eszményi formáját. Jelenti a harmonikus, a kiteljesedett Ént; azt a célt, amelyet az egyén érhet el, amelyet el kellene érnie vagy legalábbis megközelítenie. Nem nyers alakjában mutatja az egyént, hanem faragott, csiszolt, formába öntött eszményében.

A lehetőségből valóság lett, és nem a természet romboló ereje játszotta a főszerepet, hanem a jobbik Énünk játszotta a primhangot.

Ha nem akarunk pesszimistákká lenni, vagy ha eleve nem mondunk le az ember jobbitásáról, mint szilárd dogmát tartanunk kell, hogy a paradicsomi tragédia nem rontott meg minket, csak meggyöngített. Ez a gyöngeség pedig nem jelent szükségképen bukást, hanem csak anynyit: nem könnyű helyreállítanunk magunkban az egyensúlyt.

Ez a belső egyensúly az eszményi ember állapota, mert így érheti el a kiteljesedést.

Az elszántságot, számító okosságot, gyakorlati ügyességet sem nélkülözhetjük eszményesítésünkben.

Kényszer nem hajt bennünket, hogy alaktalanságunkból remekművet alkossunk. A fejlődést jelentő erők nem hatnak úgy ránk, mint a természeti erők a növényvilágban, ahol minden fa szükségképen meghozza a gyümölcsöket.

Sőt a tornyosuló nehézségek semmittevésre csábítanak. Sokkal könnyebb semmit sem tennünk, mint magunkon irgalmatlanul alakítanunk.

Az eszményi ember felé való törekvésünkben az

értelem munkája, ha a legkönnyebb is, mégis nehéz feladat. Annak a felismerése, hogy mik vagyunk és mivé lehetünk, az egész önismereti problémát magába foglalja. De megoldható.

Az a nemtörődömség, amellyel a legtöbb ember a jobbik Énjét elhanyagolja, nem értelmi fogyatkozás. A hanyagság oka leginkább a következményektől való félelem, amelyet a gyermekszáj igazsága így fogalmazott meg: „Nagyon rossz jónak lennünk.” Az iszákos, indulatos, parázna gondolkozás nélkül is tudja, hogy ezek hibák. De hogy megmarad bennük, azt nemcsak a szénvedély, a bűn édessége okozza, hanem az ellenkező élet nehézsége. Igen sok ember a mássá-levést — eszményi Énjének megvalósítását — azzal zárja ki programjából, hogy belenyugszik (mondjuk egyszerűen így) alpári Énjébe.

Ez a drasztikus Én pedig a reális énjének árnyoldala. Ilyen ember nem felfelé nő, hanem süllyed. Ezzel természetesen az jár, hogy mind nehezebben találná meg egyensúlyát, ha megkísérelné, hogy talpraálljon. Kiéli magát a szó mindennapi értelmében. Ez annyira mehet, hogy gátlás nélkül adja magát az alsóbb ember követelődzéseinek: lezüllik. Ez pedig eszményi Énjének az ellentétje.

Azt láthatjuk, hogy csak a kisebb ok az értelem lustasága, nemtörődömsége. A főok az elszántság hiánya, akaratgyengeség, ill. akaratnélküliség.

Eszményi emberségünk megvalósításához nagy elszántság kell, igazi halálugrás, kiméletlen leszámolás magunkkal. E miatt aztán nincs is sok olyan ember, aki az átlagból kiemelkednék, aki akar és tud is mássá lenni, mint torzképe önmagának.

Azok közül, akik érzik magukban az élet lüktetését, alig van valaki, aki nem akarna „nagygyá” lenni. De az út nehézsége, fáradalma miatt már az első mérföldeknél az indulók nagyobb hányada lemarad. Ezek nem lesznek „nagyokká” soha!

Kétségtelen, hogy él bennünk a „nagyráihivatottság” érzete, és nem egyszer tapasztaljuk is magunkban a löké-

seket, lendületet, hogy „valakivé” legyünk. Hisz ez az élet törvénye. Tavaszról álmodnak a téli vetések, és a búzaszem is az érett kalászáért van, a vessző is gyümölcs terhe alatt nyögő fává „akar” lenni. Az egészséges ember életösztöne is felfelé tör. Az, aki ezt az életigénylést nem elégíti ki, halódik; élete nem más, mint egy elnyújtott alkonyat, állandó elmúlás, agonizálás: haldoklás.

Az eszményi Én sok alakban és sokszor felbukkan előttünk. Ifjúkori ábrándjainkban, az élet nagyjai iránti rokonszenvünkben, az akarásokban és vágyódásokban, amelyek néha olyan hirtelen törnek ránk. Tervek és törekvések mindmegannyi útjelző. Mindezekben, ha nem is látjuk részletesen, pontosan eszményi énünket, mégis nagy vonásokban áll előttünk, akivé szeretnénk lenni, akivé lehetnénk.

A lehetőség alapja bennünk van, hisz jobbik Énünk hangjai, követelései szólalnak meg képzelőtehetségünkben, érzelmeinkben, akaratunkban.

3. A telfes ember.

Az eszményi embernek van egy nagy, végzetes szépséghibája, t. i. az, hogy csak eszményi marad. Akármennyire is derűlátó valaki és jóságos az ítélete az emberekről, azt meg kell engedni, hogy nagyon ritka, de nagyon-nagyon ritka az eszményi ember, a természetes jellemóriás utópia: elérhetetlen.

A nagy jellemvonásokban is csak elővillan az eszményi ember. A klasszikusoknál pl. örökszép példákat találunk a hazaszeretetre, szótartásra, bajtársiasságra, hősiességre; de másrészt azt is tudjuk, hogy ezek a nem átlagos egyéniségek más területen csak esendő emberek voltak, tele gyarlóságokkal és embertelenségekkel.

Azt kell mondanunk, hogy ebben a világrendben az eszményi ember csak álom marad. És ha a világ összes híres nevelői és neves lélekbúvárai összeülnének és megjelölnék az utat-módot az eszményi ember felé egy kimondottan nagyraihivatott egyénnek, mégsem sikerülne ezt eszményi Énjéhez vinni. Merész kijelentés, de igaz!

Hol van az az ember, — mutassák meg! — aki *saját erejéből* nagy bukások és hosszú tévelygések nélkül egy

életen át vagy legalábbis már gondolkozó, benőtt fejvel felfelé haladott a becsület és erkölcs útján? A roppant erővel és belső feszültséggel rendelkező egyéneknek az életgörbéje nagyon szaggatott és ismételten a nullapontnál kezdődik a karakterisztika.

De hogy vannak merészen felfelé, törésnélkül csak a magasba ívelő életpályák, azt másnak is és nemcsak saját erejüknek köszönhetik.

Amikor ennyire élére állítjuk az eszményi ember problémáját, csak lélektani bűvarkodással, karakterológiai kutatással nem tudjuk megoldani. A számító észnél, éleslátásnál hatalmasabb tényezőt is igénybe kell vennünk.

Mi az édenből kirekesztett emberek e siralomvölgyben nem vagyunk magunkra hagyva gyengült-ferdült természetűnkre. Pusztán nemcsak e világ rendjéhez vagyunk láncolva, ahol az erők uralkodnak, az emberfarkasok garázdálkodnak, a kapzsiak gazdagodnak, a cédák rontanak és a „bölcsek” hitetlenkednek.

A Teremtő nemcsak igazságát érvényesítette rajtunk, hanem saját képébe saját erejéből is öntött. És így az eszményi embernél többre vagyunk hivatva. Bár szinte lehetetlen a természet rendjében az eszmény elérése, a többlet boldog bírása, — nem könnyen ugyan — de elérhető. És ha vannak is, akik szomorúan fájlalják az ember természetes kiteljesülésének a lehetetlenségét, mi csak örülhetünk, mert az új rendben mi többet kaptunk, mint amennyit első őseink a bezárult paradicsomkapu mögött hagytak.

Az új rend, a természetfeletti rend, a kegyelem, az isteni segítség rendje, amelytől oly érthetetlenül visszariadnak a karakterológusok. A kegyelemnek és hatásának, igaz, nincs tudományos kategóriája a profán tudományokban, azonban valóság a világrendben. Nézzük a régi példát: a szentek világát!

A szentek lélektana éppoly jogosult, sőt jobban, mint a börtöntöltelék és idegklinikák szenvedőleges alanyainak a lélektana. Kár, nagy kár, hogy a rendelkezésekkel inkább foglalkoznak a karakterológusok,

hogy a hiányokból alakítják ki a normális embert. Rendszerek épülnek fel a lelki betegek lélektanán, alkatán. A negatív véglet mellett nem szabad elhanyagolni a pozitív szélsőséget, amely végeredményben csúcsteljesítmény.

Nem a csodákat és rendkívüliségeket akarjuk beleszorítani a karakterológiába és emberkutatásba, hanem a kifejlődött, teljes embereket, *a minta emberpéldányokat* akarjuk látni a bűnözők és közönséges halandók *főltt*. Természetes adottságaikat figyeljük elsősorban, hiszen erre épít a kegyelem, mint Énünk jobbik részére.

Az ember Isten képére és hasonlatosságára van teremtve és a keresztény ezenfelül a természetfeletti létsíkon magába zárja *az istenfiúságot* és ezzel azt a szédületes lehetőséget, hogy másokat behozhatatlan távolsággal megelőzhet az isten hasonlóságban. Tehát természetes hivatásában jut előbbre, abban, amit a karakterológusok kutatnak.

Keresztény életszemléletünkben ez a legkevésbé elhanyagolható. Igaz, nagy valóság ez, amint a példák igazolják.

Az eszményi embert *ősképeiben* kell megkeresnünk, *Istenben*. Egyedileg tükrözteti vissza mindegyikünk a végtelen Istent, amint a fenséges is másképp jelenik meg előttünk a végtelen tengerképben, a magános, égbenyúló hegycsúcsokban, a kicsi, mikroszkópikus élet szédületes gazdagságában.

A kiindulás itt is az egyes emberi természet. A szépet a pompázó rózsabokor és a csiszolt gyémánt is másképp képviseli. Persze a természetes értékekhez hozzájárul a kegyelem ereje.

Csonka a természetes ember, valamitől elesett, hiányzik belőle valami. Mint a szárnyaszegett madár áll előttünk: repülésre és magasságokba van teremtve, de nem tud szállni. Ami természetes ajándék volt: a csálhatatlan értelem és csak a jóra beállított akarat, már csak hiányosan van meg. Az el nem esett embernek tökéletessége csak a lehetőségek, a pusztá lehetőségek között van. De ezen nem kell sópáncodnunk!

A kegyelmi rendbe felemelt ember nemcsak vigasz

és pótlás az eszményi emberért, hanem *ez a teljes ember*. Több, mint a paradicsomi ember és több, mint az eszményi ember, mert valóság.

Elhivatottságunk *lélektani módszerrel* világosan felismerhető. Csak azt kell tudnunk, hogy a kegyelem a természetre épít. Nem rontja ezt le, hanem tökéletesíti. Nem forgatja ki az embert Énjéből, hanem kiegészíti mindazt, ami salak és tisztán hagyja, ami érték. A meggyengült embert megerősíti, a szenvedélytől megvakultat megvilágosítja, az érzékiség rabszolgáját felszabadítja. Helyreállítja az egyensúlyt bennünk; erősíti emberségünk lelki gerincét és gyengíti, megszünteti jellemünk árnyoldalait.

A kegyelem munkája az istenhasnolóság ösztökéje, természetes adottságaink nyomán figyelemmel kísérhető. Néha pedig annyira egy a jóra való hajlammal, hogy nem is tudjuk szétválasztani. Hisz a meglátások és akarások a jóra: máris kegyelem, segítség.

De azért ez nem teszi feleslegessé a lélektani bűvárkodást és vizsgálatot. A kegyelem jelenléte csak könnyíti, hogy rátaláljunk igazán önmagunkra, az eredeti, el nem rontott Énre, az Isten álmára: amelyet akkor álmodott, amikor megteremtette lelkünket. Teljes Énünket így könnyebben találjuk meg, mert Isten mutatja meg azt nekünk testünkben-lelkünkben.

A lelki élményekből és az elért eredményből megrajzolható a jövő iránya. Mint a térképen, úgy igazodhatunk el a kegyelem munkája nyomán.

Ha programunkba vettük nemcsak a pusztán emberismeretet, hanem az embertökéletesítést, akkor a kegyelmi rendet is tekintetbe kell vennünk; ezt elsősorban, hogy nagyrahivatottságunk megvalósulhasson.

De nemcsak a karakterológusok lehetnek egyoldalúak abban, hogy számításán kívül hagyják a természetfeletti rendet, hanem túlzás van azok részéről is, akik a természetet elhanyagolják. Nem minden alap nélküli az a vád, hogy néha a keresztény is elhanyagolja a természetes nemességet az emberben. Nagyon is manicheus izű az olyan nézet, hogy az ember rossz, az anyag a

lélek ellensége, a javak csak akadály az üdvösség elérésére. E világnak nincs jó és rossz princípiuma, elve, mert mindent az Isten alkotott. És Ő látta, hogy jó az, amit alkotott és megnyugodott.

Hisz éppen ez az, amiért a profán tudománynak — nevezzük most így a kísérleti lélektant! — kell foglalkoznia a természetfeletti renddel, mert gyökere lenyúlik a természetbe. Ezt használja fel és tökéletesíti. Az emberismeretnél a két rend kiegészíti egymást. A túlzás mindkettőnek árt.

Típusok.

Típusok.

A világirodalom remekei nem annyira formájuk, mint inkább tartalmuk miatt emelkedtek hírnévre. Valóságot, életszerűséget ábrázolnak drámában, eposzban, regényekben stb. Összefüggéseket, kibogozott sorsszálakat találunk bennük, megértünk egy-egy életsorsot.

Kisebb-nagyobb események, apró cselszövények a szürke ember életében is számtalan változatban ismétlődnek. Az ember élete születésétől haláláig egységes, összefüggő egész. Csak éppen művészi látás kellene és készen volna egy tragédia, komédia, dráma vagy nyárs-polgári regény.

A lélektannak az a része, amely a sorselemzéssel foglalkozik, ezt az összefüggést akarja megtalálni. Hasonló esetek összefüggéséből egységes kép, rokonság, bizonyos típus alakul ki. Az ilyen típusalkotás az egyedi vonásoktól eltekint és egy életterületre vagy eljárás-módra korlátozza munkáját. Tehát már nem az életet kapjuk, hanem elméletet.

Ezért a típusok nem fordulnak elő úgy, ahogy ismeretük, a mindennapi életben, hiszen csak eszményi elgondolások, amelyek jellemzőek a beosztási szempontok szerint, de már az egyedet nem annyira jellemzik. A típusnak ugyan megvan a szilárd alapja az egyénben, de az egyén csak úgy általánosságban tartozik a típushoz.

A típus ismétlődő jellemtulajdonságokat fejez ki, olyanokat, amelyek módosulva ugyan, de több emberben megtalálhatók. A típusok pontosan meghatározzák nem

az egyént, hanem a csoportot, amelybe az egyén tartozik.

A típus egész jellem, ha több egyedben is valósul meg. Nem tölti ki ugyan az egyént, de főbb vonásaiban rögzíti. A típusokon belül is vannak különbségek, mert az egyedek nagyon is különböznek egymástól. A típuson kívül, mivel ez nem adja meg a teljes jellemet, még más vonások is vannak, amelyek az egyént a típustól megkülönböztetik.

A típusok sablonok, minták, csak segédeszközök. Nem kizárólagosak, így egy ember több típushoz tartozhatik és az életkörülményei szabhatják meg, hogy melyik az uralkodó. Lássunk egy kiáltó példát!

Éles különbség van a férfi és nő között, ha két típusnak tekintjük őket. A tipikus férfit senki össze nem téveszti a tipikus nővel. Mégis már az elsődleges nemi különbségekben is van kavarodás. Világos példa erre a hermafrodita. A másodlagos nemi jellegben még nagyobb keveredés tapasztalható. Hány nőies férfi és férfias nő van külső természetű és nemi sajátosságokra! A harmadlagos nemi jellegzetességekben pedig sokszor nem is ismeri ki magát az ember. A cselekvő-elszenvedő, centrifugális-centripetális, tárgyilagos személyheztapadó, extenzív-intenzív, mozgás-nyugalom, magas-mély, logika-intuición stb., ellenpárok, amelyeknek meg tudjuk adni a nemi jellegzetességét, nagyon változatosan szerepelnek férfiakban, nőkben egyaránt. És ha elméletben nagyonis éles határt tudunk szabni a férfi és nő típusra, a gyakorlatban úgyszólván minden férfiban elnőiesült tulajdonságokat találunk harmadlagos és igen gyakran másodlagos nemi jellegzetességekben, viszont nőkben férfiasságot. Nincs százszázalékos férfi, sem nő, minden férfiban van bizonyos hányad testi-lelki nőiesség és fordítva.

Nemcsak a kizárólagosságról kell lemondanunk, hanem arról is, hogy egy embernek mindenféle felosztásban megtaláljuk a helyét. Hiszen a tipológia-sokféleség maga is azt mutatja már, hogy sok szempont szerint nézhetjük, kell néznünk az embert.

Általában a karakterológiában nagyon liberálisnak kell lennünk. Ha egyik beosztás ennek az embernek nem

felel meg, ejtsük el és kísérletezzünk másikkal! Van bőven, választhatunk.

Minden merevség és erőltettség a tárgyilagos ismeret kárára van. Az emberismerettel ne azt akarjuk elérni, hogy minden embert minden felosztás és szempont szerint elskatulyázhassunk, hanem sokkal inkább, hogy biztos ismeretünk legyen!

Az ismertetendő típusok kiválasztásánál a gyakorlati szempont vezetett. Inkább csak néhány példát mutatunk be.

Emberismeretünk kiindulópontja nem az egyedi ismeret az emberről, hanem általánosabb ismeret, típusismeret. Mind gyakorlati, mind tudományos elméleti jellemkutatás nem kezdheti a teljes egyedi ismereten. Ha először találkozunk valakivel, benyomást szerzünk róla. Külseje, beszéde, modora stb. igen gyakran emlékeztet valakire, akit régóta ismerünk. Itéletet mondunk magunkban róla és ezzel rendszeren valamilyen ismert embercsoportba soroljuk. Ebbe a csoportba többen tartoznak, mert rokonvonásaik vannak az emberek között. Nemcsak külsőben, de lelkileg is vannak hasonló emberek.

Az egyes főbb jellemvonásoknak bizonyos kiegészítési köre van. Erősebb vonások nem elszigetelten fordulnak elő a konkrét egyénben, hanem ismert kísérő jelenségeik is vannak. A kapzsi emberben például irigység, kíméletlenség, önzés. A főtulajdonság és kísérő csoportja alkotja a típust: a kevély embert, a jószívűt, a hőst, a gyávát stb.

Ez a megegyezés az egyes emberek között adta meg az alapot a karakterológusoknak a típusalkotásokra. Ezek az összefüggések vetették meg az alapját a vérmérsékleteknek. A tipológián keresztül is biztosabb lett és tudományosabb az ismeretünk az egyedről.

Nagyon könnyű volna a feladatunk, ha csak tiszta típusokat találnánk az életben. De nem ez az eset. Nemcsak a típusok keverednek, váltakoznak egymás között, hanem igen sok olyan ember van, akin hosszabb megfigyelés után sem fedezünk fel kiemelkedő vonásokat.

A tiszta típus vagy legalábbis a kiemelkedő típus

nem ritka jelenség, érdemes vele foglalkoznunk már csak azért is, mert ha egy kimondott típust felfedezünk magunkban vagy másban, szinte feleslegessé lesz a további kutatás vagy legalábbis az a nagy előnyünk megvan, hogy az egyedi ismeretben szilárd alapon állunk.

Nemcsak a közönséges, mindennapi élet számára elégséges a típusismeret, hanem a fejlett lelki életet élők számára is. A típusban adva vannak az egyén előnyei és hátrányai és azok a határok is, amelyek között életét leéli. E lehetőségek ismeretében az öntudatos életet élő egyén tisztában van önmagával és életútját eléggé határozott vonásokkal megrajzolhatja.

Spranger típusai.

Spranger E. típusait ismertetjük először. Kétségtelen, az ő meglátása a leggyakorlatibb, leghasználhatóbb, mégpedig azért, mert a „Lebensformen” c. könyvében éppen az életformákkal foglalkozik, tehát a mindennapi élettel. Típusaival sokszor jellemezzük egyéneket a nélkül, hogy tudtunk volna róla.

E típusok az érdeklődési terület, az értékbeirányzottság és állásfoglalás módja szerint különböznek. Tehát külső érdekerület szerint csoportosította Spranger az embert. A beirányzottságban a lélek mintegy odafordul a tárgyhoz, az életformához, és sajátos módon tartja vagy éli. Nem jelentenek még eszményi embert, de határozott irányt képviselnek egy-egy érték megvalósítására. Természetes, a beállítottság az élet minden területére vonatkozik. Pl. a gyakorlati ember beállítottsága vallási életben is érvényesül.

Spranger hat típusa nem meríti ki a lehetőségeket. Csak hat életformát ragadott ki és azt vizsgálta, hogy ezen hat formában az egyes típusoknak milyen a magatartása; helyesebben az egyes életformáknak melyek volnának a tiszta típusai. Kevert és más típusokat ismeret, de ezek nem olyan jellegzetesek, azért mellőzzük is őket.

E típusok a kulturális, műveltségi értékírányulások szélső, ill. kiemelkedő alakjai. A konkrét ember ezeket csak többé-kevésbé megközelíti. Mivel így eszméi típusokat alkotott Spranger, azért mint eszményieket kell kezelünk. Nem szabad azt kívánnunk, hogy minden egyedben ugyanolyan fokban találjuk meg.

Hogy áttekinthetőbbek legyenek eme típusok, nem terjeszkedünk ki a részletekre. Nem kutatjuk az összes életformákban az egyes típusokat. Gyakorlati szempontból pedig a hármasszemléletünket megtartjuk.

A genotípusban a főbb tulajdonságokat soroljuk fel a fenti korlátozó értelemben. A leglényegesebb alkotó tulajdonságokra szorítkozunk csak. Tehát csak a főbb tulajdonságokat, amelyek az egyéni fejlődés és kialakulás alapjai is, és amelyek a hajtóerőt képviselik.

A fenotípust az általános leírásban ismertetjük, a biotípusban viszont úgy jellemezzük az egyént, hogy megjelenési formájára könnyű ráismernünk. De nem is annyira jellemzést akarunk adni, hanem amolyan lelőhelyet, küzdőporondot, ahol az életben felleljük a típust.

Az eszményi típusban kiteljesedett típust rajzoljuk meg, azt t. i., amivé a típus lehet.

1. A gyakorlati ember.

E típus lelki beállítottságának a gyakorlati érvényesülés az alapja, iránya. A gazdasági előny és boldogulás a szempont; az, hogy biztosan sikerüljön a vállalkozása, haszonnal járjon. Az élet megőrzése és a jólét biztosítása a cél.

Csak a valósággal számol, egyáltalán nem idealista. Kézzelfogható értéket akar. Nem a nyárspolgári kényelem a főtörekvése, hanem a siker, a rá nem fizetés, az előbbrejutás. A legkisebb befektetéssel a legnagyobb haszon.

Nemcsak a gazdasági életben jellemzi az anyagiasság, hanem az embereket is a szerint osztályozza, amennyiben felhasználhatók célja érdekében. Társadalmi érzéketlenség jellemzi. A tőkuralom gazdasági szervezete

körülbelül a lelki gerince. Annak a törvénykönyve az életelvei.

Biotípusa széles fokozatot ölel fel. Ahol az életben a haszonelvűség érvényesül, ott az ő keze. Élhet csak magának, mint fukar és kapzsi. Felhasználja a gazdasági lehetőségeket, reális alapon és nem kockáztat. A közügyességgel rendelkezők, a gyakorlati érzékű emberek e típus képviselői. Hogy szatócs, korcsmáros vagy bankvezér, az már mellékes. Lényeg a gyakorlati pálya. A gyakorlati ember nemcsak előteremti az élet javait, hanem élvezi is. Ebben aztán annyira is mehet, hogy esztelenül pazarló életet is folytathat.

Genotípusa gyakorlati gondolkozó képességén és szívós, de nem heves akaratán nyugszik. Érzelmi élete az előbbi kettőnek van alárendelve. Az epikureusok, élvezhajászok józanságával nézi az életet és rendezi azt be magának. Nyárspolgár ugyan, de a szó építő értelmében. Nemcsak passzív élvező, hanem meg is alkotja a szolid élet követelményeit.

Legkevesebb szerep az érzelmeknek jut. Ami van, az inkább „fej-érzelem”: megfegyverezett kísérő és nem heves előfutár.

Az értelmi életben a szemléleti van túlsúlyban. Konkrét, gyakorlati ember. Tárgyilagos megfigyelő és hideg szemlélő.

Tehetséges alakjában intelligenciája a sok lehetőség közül is a helyest választja. Bonyolult dolgokban is eligazodik.

Akarata nem impulzív, de tevékeny. Mivel érzelmek nem zavarják, szoros kapcsolatban van az értelem ítéleteivel. Nem hirtelen, de szívósan dolgozik.

Eszményi típusa: a józanul tervező, biztosan számító, alkotó ember. Reális látás, körülmények mérlegelése és az ütemes, de kitartó munka jellemzi életét. Maradandó értéket ad az emberiségnek.

Vezetésre és alkotásra termett egyén, — de csak békés időben, mert veszélyben, ahol hirtelen kell cselekednie, elkésik. Határozott, biztos, gyakorlati tanácsadó. Lehet ráhagynunk.

Lelki élete nem a hősiesség területén játszódik le, de az ellenkező végletbe sem süllyed. Az arany középut vándora. Testületekben ő alkotja a súlyt, a szilárd vázat, a gerincet. Vezetői és kormányzati képességei jobbak az átlagnál. Ha nem vezet, igazgat, akkor is az egyensúlyozó szerepét tölti be.

Egy szóval jellemezve típusát, azt mondhatnók: hasznos ember. Amennyiben ezt nemcsak a maga javára alkalmazza, eszményi ember.

2. Az elméleti ember.

Tudós típus ez. Az igazságot keresi és tárgyilagoságra törekszik. Minden törekvése és ereje ismeretekre, ismerettöbbletre irányul. Gondolatösszpontosítása miatt szórakozott, könnyen megfélelkezik mindarról, ami nem érdeklődési területébe vág. Gyakorlati érzéke csekély. Szenvedélye az értelmi kutatás, tervezetés és igazi öröme a felfedezés. Minden reális történetet egy elméleti rendszerbe kényszerítene.

A dolgok mélyére akar látni. Erősen bírál, de bíráló szelleme lehet olyan, hogy abban merül ki minden tehetősége, hogy másokban (elméleti dolgokban) észreveszi a gyengéket, elméletek hibáit, tételek sántikáló részét. Maga azonban nem termel.

Sokat használhat az emberiségnek, de azért mégsem szociális társas lény. Az ember, különösen a mindennapi ember nem érdekli, hanem csak az eszme. Míg a gyakorlati ember anyagelvű, addig ő racionalista.

Biotípusa a könyvmoly, szobatudós, az örökké kísérletező felfedező, elméleteket felállító — analizáló és szintetizáló — gondolkodó. Kimerülhet az élete merő tervezetésben is, mint a keleti ábrándozóké. A filozófus természet lehet kételkedő is, és a gondolkozó könnyen válik aggályossá. Ez lehet e típus életsorsa is.

Az elméleti ember inkább tudni akar. Nem cselekszik.

Genotípusa az értelmi spekulációra van beállítva. Az útmutató szerepét játssza. Akarati élete annyira uralja a szellemi beirányzottságot, hogy vak motorként csak erőt

szolgáltat és kitartást kölcsönöz a lélek számára a kutatáshoz.

Megfigyelő és egyesítő tehetsége fejlett. Érzelmi élete szinte csenevész. Magának való ember, nem társul. Öröme és emóciója is értelmi.

Csak arra az egyre használható, amire rászánta magát. Más területen két balkeze van: tör-zúz, kárt csinál. Ellenben sajátos munkakörében a legnagyobb fokra törekszik, a legjobbat akarja elérni.

Hevesség, tűz és fanatizmus is van benne a vetélytársakkal és kartársakkal szemben. Saját igazát körömszakadtáig védi. Csak gyengébb jellem védi a maga igazát, egyébként az igazságot védi. Ha tehetség, a dolgok mélyére hatol és új meglátásokkal gazdagítja a tudományt.

Eszményi alakja a felfedező, aki elméleti és gyakorlati könnyítésekkel teszi szebbé és változatossá az életet.

Komoly kutató, aki nagy áldozatokat és lemondásokat is elbír a többtudásért.

Az igazság szeretete főerénye. Pártatlan és okos bíró a mások ügyében.

Lelki élete a megrekedtek típusát alkotja nagyon könnyen; helyben járó, mert inkább gondolkozik, mint cselekszik. Ezen túljutva a világos látással magának, másoknak is útmutató. Magasra viszi!

3. A művész ember: az esztéta, a „szép lelkek”.

Ellentéte az elméleti embernek abban, hogy míg az kutatja, keresi az életet, addig a művész megérzője az életnek. Nem nyugtalanítják az ellentétek, sem elméleti problémák, sokkal inkább belső Énje szerint alakítja, értelmezi a maga körüli érthetelent.

Ellentéte a gyakorlati embernek is abban, hogy nem tudja okosan, józanul berendezni az életét. Egyáltalán nem vezetik gazdasági szempontok. Inkább mint álmodozó él, semmint életformáló. Bizonyos idegenszerűség van benne a mindennapi események iránt. Nem az élet alakítja őt, hanem ő alakít magának egy sajátos élet-

szemléletet. Sokkal nagyobb a belső gazdagsága, sem-hogy elfogadná a valóság szürkességét.

Lelki alkat ez, nem művészi tehetség. Ezzel is párosulhat, de itt a belső állásfoglaláson a hangsúly, nem a művészi teljesítményen. Nem szereti a logikai gondolatfűzést, a képzelet csapongása és szabadsága szabja meg értelmi munkáját és alkotásait. Nem gyakorlati ember. A társasélet szokásait nem tartja magára kötelezőnek. Különben is semmiféle korlátozásnak nem híve. Különcödő, szeszélyes ember.

Biotípusa: a bohémtól, humoristától az alkotó-művészig terjed. Alkotása lehet irodalmi, képzőművészeti vagy előadói tehetség. Nem szükséges, hogy mint művész jelenjék meg. Passzíve élvezheti is nemcsak a művészetet, hanem az életet is művész módon. A mű-élvezetet tágan kell értelmeznünk nála, mert saját képzelete alkotásaira és érzelmi élményeire is vonatkozhatik.

Genotípusában „a szép” a nagy mozgató. Ez az egyedüli érték létezik számára. Minden merev formától irtózik, mert határt szabnak hajlamainak. Politikában az abszolutizmus, vallásban a dogma ellensége, a mindennapi életben pedig a közigazgatási, rendőri előírásoknak. Nem a szabadság eszménye mozgatja, hanem a korlát és szabály nélküli élet lehetősége. Ezt meg azért kívánja, hogy az emberi kicsinység és szűklátás meg ne gátolja ú. n. művészi önkifejlődését.

Azt véli, hogy a megérzések és meglátások olyan szent dolgok, hogy sem erkölcs, sem tradíció nem állhat útjába. E hajlamát valami isteni szikrának tartja, amely önmagának törvénye. Észokok és logikai érvelések nem hatnak rá.

A művészi tehetség mindenesetre az értelemben rejlik, de nem az elvont gondolkodásban, hanem az érzéki képzelet visszahatásában, az eredeti gondolatkapcsolásban. Ezért a sokat hangoztatott „isteni ihlet” és „teremtő meglátás” nem is annyira isteni tulajdonság, sőt nem is annyira tiszta szellemi, hanem a testi (érzéki) és lelki (szellemi) találkozása, ahol az elsők a nyomaték.

A hangulat az, ami a művész életét irányítja. Az

értelemnek és akaratnak vajmi kevés irányító szerepe van. Ha kiemelkedik az átlagtípusból, akkor meg tudja formálni benyomásait, élményeit. Az életben a mélységeket, tragédiákat, eszméket megtestesíti. Az igazán mély emberit más megéreztetni nem tudja, csak ő. Olyan távol és mégis olyan közel áll az élethez. Közel, mert az életet olyan plasztikusan formálja; viszont távol, mert nem éli igazán.

Eszményi típus az alacsonytól és nemtelentől irtózó művészember.

Ad, sokat ad abból a szépből, amely lelkében van. Pazarló lélek, aki akár anyagban, irodalomban, színpadon, vásznon, utóélesekben mással is megláttatja, átélteti gondolatait.

Eszményesít és lendületet ad másnak a jóra és nagyra. Maradandó, örök értékeket nyújt. A képírás, képfaragás remekei, eposzok, drámák, lírai alkotások nemcsak gyönyörködtetnek, hanem halhatatlan alakjaikkal emelnek is.

Ha a művészember igazán művész, egyben kiéli eszményi típusát is. Ekkor nemcsak a szépnek, hanem a jónak és fenségesnek is a papja. Önmaga is az anyag és szellem, a test és lélek harmóniájának mintaképe.

Lelki élete rendezetlen. Csak nagy átélések képesek lelkét következetesen — a megváltottak erejével megtartani a magasabb létfokon.

4. A szociális ember.

Ennél a típusnál az egyéni élet alárendelt a közösségnek. Az egyén mintegy résztvesz más életében. Ez a más lehet élettárs, sorstárs, család és nemzet. Életelve: a többség, a tömeg joga az egyéni érdek előtt van. A közjó mindenek előtt! Életének akkor van értéke önmaga előtt, ha azt odaadhatja valakinek, valaminek a szolgálatába állíthatja. Nem tud egyedül vagy önmagának élni. Segíteni, emelni akar másokat. Nem számol és nem számláz. Örül, ha adhat. Önpazarlásában éppen az ellentéte a rideg „adj és adok” szükséges gazdasági eivnek.

Legszebb jutalma, hogy kiélheti jóságát; és eszméje, hogy minden ember szeresse egymást és boldog legyen.

Az étellel szemben valami indirekt állásfoglalást képvisel. Nem önmagában él, hanem mások által. Ez annyira mehet, hogy saját értékét is mások tükrözésében látja.

Az odaadásban leomlanak az egyediség korlátai. Én-érzet, Te-érzet, önmagábanvalóság és önátadás, szabadság és lemondás összeesnek benne, szép összhangban megférnek egymásmellett. Az Én, amely szeret, egészen más, mint a csak-Én, amely csak önmagát keresi. Valami Én-fölöttséget rejt magában, amely a másokban meg gazdagodva találja meg önmagát.

Nem a karitás, jótékonyosság az alapja eme típusnak, hanem önmaga átadása. Pazarló szeretetet, amely kiapadhatatlan kincstárból szórja értékeit: a szívből. És az a csodálatos, hogy ajándékozással gazdagszik. A puszt szociális gondolkodás szükségképpen a kommunizmusba vezetne, míg a szociális típus a szeretetnek és testvériségnek szinte anarchiáját szeretné megvalósítani. Senki se parancsoljon és mindenki szeresse egymást! Az öskereszténység adja vissza ennek a kiteljesedését.

A szociális embernél a szeretet nem a szép és fejlett léleknek szól, hanem az értéklehetőségnek. El tud tekinteni a pillanatnyi és időleges rútságtól, az uralkodó szenvedély visszataszító voltától. Hisz ennek annál inkább kell a szeretet. Nem a szépség mozgatja, hanem a melegség és fény, amely a sötétet is megvilágítja. Az élet szent előtte, nem élettani vagy esztétikai értékei miatt, hanem önmagáért. A keletieknek — ha túlzásokkal is — nagy-szerű érzékük van ehhez.

Biotípusa: a barátság vagy más összekötő kapocs ember és ember között. Nevelő, tanár, betegápoló, ahol ez a pálya nem megélhetés, hanem hivatás. Filantrópok és kozmopoliták is ezt a típust képviselik. Legszebb megjelenési formája az édesanya, akinek minden akarása másé. Szolgálat és segítség az életeleme. Lelki életformája nem az ösztönző anyai természet, hanem önajándékozás; éltető élniakarás lesz az egész ember. A szociális ember-

ben és leginkább az anyákban az élet legmélyebb alapja mutatkozik: éltet, életet ad. Szavakkal ki nem fejezhető az a véghetetlen magasztosság és nagyság, ahová a szenvedés és boldogság kettősségéből az anyai szeretet, az ajándékozó szeretet emelkedik.

Genotípus. A szociális embert a szeretet mozgatja, amelynek az a természete, hogy túl akar áradni. Nem maradhat a szívben, mert így nem volna igazán szeretet. Ez az áradó szeretet szüli a jóságot.

A jogrend túl szigorú, mert nincs kivétel — gondolja a szociális ember; nem szabad az életet merev szabályokkal kormányozni és korlátozni. Állandó feszültségben él: mély és égő érzelem az élet nyomora iránt. Az ösztön erejével és következetességével hajtja a szeretet az akaratot cselekvésre. Mindez az értelmi élet rovására megy.

Tartósan fordítja oda a lelkét máshoz, hogy benne vagy vele tartós életértékeket hozzon létre. Ez az oda-fordulás, odaadás, szeretet; lényeg- és értékközösség, szolidarizmus: összetartás.

Ennél a típusnál meg kell különböztetnünk az aktív, cselekvő és receptív, befogadó magatartást: a szeretőket és szeretetigénylőket. Az elsőben kiárad a szeretet: A szeretetigénylőkben az a vágy él, hogy a szeretet övezze őket, mert ez az életelemük. Utóbbiaknak az élete nem passzív és önző, mint a keresztény ember élete sem az, akiben az a kívánság, hogy az Isten szeresse, nagy tettekre indítja. Visszasugározza azt, amit kap.

Eszményi típusa azok az emberek, akik másokért élnek, akik életüket adják, hogy másoknak jobb sorsuk legyen. A hithirdetők jó részében, a betegápolókban ez a lelkiület ég. Vonzalmakról, hajlamokról lemondanak másokért. Olyan emberek, akik a jóságot és szeretetet képviselik a földön.

Lelki életük is a segítség, önkiüresítés jegyében áll. Szeretetből, az Istenért hasznára akarnak lenni másoknak. Tevékeny emberek ugyan, de akiknek a tevékenységét okosan korlátoznunk kell, mert sok az olyan uzsorás is, aki ajándékozási hajlamuk miatt tönkre is tenné őket.

5. A hatalmi ember.

Az uralkodás és parancsolgatás általános szokása az embernek. Akiben él a hatalmi tudat és aki előszeretettel élvezi a hatalmat, ehhez az élettípushoz tartozik. A hatalmi ember érvényesülni akar és érezni, hogy hatalom van a kezében mások fölött. Győzni akarás feszíti erejét, mert az alulmaradás megsemmisülés számára. Amolyan Hamzsa bég ő, aki előkelő foglyát őrzi, gyötri, megalázza; de amikor a szerencse fordul és ő kerül alá, akkor mérgepohárhoz nyúl. A hatalom megrészegíti, amolyan Néró-isten lesz, aki a hatalom és fölény érzésében elhiszi, hogy maga is isten. A legnagyobb szabadságot akarja magának és a legkorlátlanabb uralmat mások fölött. A hatalmi ember tettek embere. Azonban egészen máskép, mint a gyakorlati ember. Nála nem a gazdasági szempont a vezérlő, hanem minden csak hatalmi kérdés. Gazdagság, tekintély csak azért kell, hogy parancsolni tudjon. Nem a tudomány a stílusa, hanem a szónoklat, éspedig a demagógia, lázítás.

Nem arról van szó, hogy egyik ember több, mint a másik, hogy eszesebb, anyagi lehetőségei nagyobbak vagy belső értékei mások fölé emelik, hanem arról, hogy a hatalmi ember életbeállítottsága a parancsolás; az, hogy úr legyen mások fölött. Ellensége minden szociális gondolkodásnak és szeretetnek, mert — szerinte — ez nyáj-erkölcsre vezet. Minden megkötöttségtől irtózik, nem a művészember szempontjából, hanem azért, mert keresztetzeti előhaladását. Alapelvei nem megingathatatlanok, hanem érdekei szerint igazodnak. Nem fontolgatja, hogy milyen elvek szerint cselekedjék, hanem cselekszik és azt teszi, amit jónak lát. Bismarck, a hatalmi ember ősalakja jellemzően mondja magáról: „Ha mindig meg kellene fontolnom, milyen elvek szerint cselekedjem, úgy érezném magam, mint az az ember, akinek szűk erdei úton kell mennie, de szájában hosszú rúd van keresztben.”

Biotípusa a kis akarnoktól a korlátlan hatalmú zsarnokig terjed. Nemcsak a magas politikában találjuk meg típusunkat hanem már az iskolapadban, ahol az elsőbbség

életkérdéssé lesz; a családban, ahol a kis emberke szerint forog a világ. A zsarnokságnak száz arca van és az életnek minden területén megtalálható.

Megjelenési formája nem szükségképpen az ellen-szenves zsarnok alakja, de lelkülete az. A nagy uralkodók, hadvezérek, politikusok, szervezők, verekedők, sőt még a hisztérikusok is kényuraságot, hatalmi éhséget hordanak magukban, amelyet mint kízó éhséget-szomjúságot, csillapítaniok kell.

Az aktív hatalmi ember mellett, aki könyököl és másokon uralkodik, van lemondó típus is, amely visszavonul a küzdőporondról. Sajátmagában, függetlenségében élvezi hatalmát. Befelé úr és sajnálja aktív ikertestvérét, aki emberek után fut és katonásdit játszik. Lehet, hogy keserűségből, csalódásból választotta ezt a másik módját a hatalom élvezésének. De különbnek, úrnak érzi magát másokkal szemben.

Genotípusában a kevélység a legjellemzőbb. Azért akar független, önálló, különb lenni, hogy másokkal éreztethesse ezt. Értelmének minden képessége: élessége, gyorsasága, átfogó tehetsége arra való, hogy kiokoskodja az utat a hatalomhoz. Nem rokonszenvre alapítja jövőjét, hanem erejére, öntudatára. Görbe utaktól sem riad vissza célja érdekében. Kényszer és erőszak is szent, ha előbbre viszi. Kardjára van írva: „A cél szentesíti az eszközt.” És ezt tudja is forgatni. Elve: gyűlöljenek bár, csak féljenek!

Értelmi munkája arra szolgál, hogy önnöntúlértékelését fokozza. Önmagával szörnyen elfogult, de éles esze van arra, hogy másokat hódolatra bírjon. A főszerepet a hatalmi akarát játssza, amely állandóan feszült s ütésre kész. Nagyráhivatott éppen roppant belső cselekvési ereje miatt. De könnyen válhatik ez végzetessé is a szerint, hogy jóra vagy rosszra állítja be.

Eszményi alakja a patriarchális rendszer családfője, amikor eggyé lesz azokkal, akik alája tartoznak; amikor erkölcsi kötelességnek érzi, hogy vezetettjei sorsát a magáéval azonosítsa. Reformokhoz, megújulásokhoz, nagy tettekhez ez a típus kell. Ha jól szabja meg irányát

erejének, akkor lesz eszményivé. Külső és *belső függetlenség* kell ehhez.

A *lelki életben* a nagy megtérőket találjuk és azokat az óriásokat, akik mint a lovagrendek, harcolni tudnak Isten ügyéért — magukkal és másokkal szemben is.

6. A vallásos ember.

A vallásosság lélektani alapja a kutatás a szellemi lét legmagasabb értéke után. A keresés kísérője a nyugtalanság és kielégületlenség. Ezt az állapotot jellemzi a szentágostoni mondás: „Nyugtalan a szív, amíg Istenben meg nem nyugszik.” Aki nem találta meg ezt a legnagyobb értékét, hazátlan, tépett lelkű és kétségekkel teli. Aki megtalálta, megnyugszik benne és megváltottnak, boldognak érzi magát. Ez a megváltottság a beérkezettek alaphangulata.

Értékbeállítottsága nem annyira a tudás, hiszen ez nem hoz megnyugvást, hanem a hit. E kettő azonban nem zárja ki egymást. Azért is kutatja a legnagyobb értéket, az elveszithetetlen kincset, mert minden más mulandó és nem éri meg a kockázatot. Hogy ehhez nagy hit kell, az természetes.

Azt szokták mondani, a túlvilágra, a legnagyobb értékre beállított ember nem erre a világra való, mégpedig nem azért, mert az élettel szemben tehetetlen, sőt élettágadó volna, hanem nem küzd egyenlő fegyverekkel a többi emberrel szemben. „Szemet szemért és fogat fogért” nem szerepel az elvei között, nagyon is alacsonynak tartja az ilyen életfelfogást. Az életküzdelemben alulmarad a gyakorlati és hatalmi emberrel szemben. De e küzdelem még csak apró csatározás, a végső, a döntő győzelem mégis csak az övé. Ő nem veszíthet, nem fizethet rá és nem maradhat alul, mert értékei időállóak.

A követ kenyérrel viszonzni nehéz dolog, hősieséget kíván, de épp ezzel győz le mindent. Az erősebb lélek legyűri a szenvedélyt és minden politikai és gazdasági hatalmat; a nagylelkűség pedig a számító okosságot kényszeríti megadásra.

Biotípusa az istenkereső. Ez lehet „Betschwester”,

rajongó, remete, aszkéta, szemlélődő, misztikus, próféta, Istenországát elhivatottsággal hirdető.

Genotípusában van valami abból a hivatástudatból, mintha kinyilatkoztatást kapott volna. Értelme elsősorban örök értékekre figyel fel, akarata minden erejével ezeken csüng.

Értelme az igazság alapját kutatja, de nem az értelmi típus logikájával és bírálatával, hanem erős hitével. Nem is annyira kutatásról van szó, mint kimélyítésről. Értelme mintegy ráhajlik az örök értékekre, ez a zsinórmérték.

Erős és mély érzelmek kísérik életét. Nem hevesek, de az egész egyéniségét feszítők. Ugyanilyen az akarati élete is. Nem ingadozó, mert az értelmi bizonyosság nem enged tétovázni.

A legfőbb értékbirtoklás lehet olyan, hogy minden más ennek kiáradásaként tekintendő (ilyen Spranger szerint az immanens misztikus), és Istent látja mindenben. A transzcendens misztikus elfordul mindattól, ami földi és közvetlenül az Istenhez simul. Szabadulni akar mindentől, ami ide köti és akadályozza a szárnyalásban. Az aktív típus a földet is Istennek akarja meghódítani, hogy Ő uralkodjék egyedül.

Érzelmi élete magasztosra figyel, a maradandó, az örök ejti bűvöletbe és annyira ragaszkodik hozzá, hogy vértanúként odadobja életét is.

Eszményi típus egyrészt az Istenbe elmerült szemlélődő, másrészt az Istenért harcoló: az aszkéta és misztikus, a teológiai tudós és szent. A vallásos ember harca és a hatalmi emberé nagyonis különbözik egymástól, amint Savonarola és V. Szent Pius; Borromei Szent Károly és Kálvin harca is különbözik egymástól.

Az élet problémáit a művészember csak meglátja, de maradék nélkül csak a vallásos ember oldja meg. Éspedig nemcsak a tűrésben, hanem azzal a vallásos következetességgel, mellyel az életet szemléli és éli. Beállítottsága miatt a lélek olyan erős, hogy semmi meg nem gátolja az érték felé való törekvésében.

Átlátszó emberek, mert a legnagyobb érték várásában nincs titkolni valójuk. A lelki tágitás és következe-

tesség, amellyel Isten felé fordulnak, nagy tisztaságot kíván, mert így teljesül a reményük: Isten birtoklása.

A többi típusnak is van köze az Istenhez és él vallásos életet, de e típus lényege és beteljesülése a keresés és boldog birtoklás.

A lelki élet kibontakozása lehet lassú, mint a szerves élet fejlődése, de lehet hirtelen, pillanatnyi pálfordulás is.

A szeretet, jóság, önzetlenség igen erős, bennük a szentek közössége nyilvánul meg.

Női típusok.

Spranger az érték felé való irányulás szerint alkotta meg típusait, azért jellemzése elsősorban a férfira áll. De mivel ma inkább, mint valaha, a nő is sokban vetélytársa lett a férfinak, érdemes kiemelni a különbözőséget, amellyel a nő eme típusokat képviseli.

1. A gyakorlati nő jellemzését klasszikus, kimerítő formájában a Bölcsesség Könyvében találjuk meg (Péld. k. 31, 10—31.): Keze alatt ég a munka, összetartja a házat és a háznépet. Nem henyél és mindennek utánanéz. Férjének sincs szégyelnivalója, sőt dicséri. Még fiai és leányai is áldják emlékét...

A mindennapi életben azok a nők, akiknek van érzékük a háztartáshoz, akik képesek megőrizni, sőt gyarapítani, amit a másik fél szerez és keres, ennek a típusnak képviselői. Tudják, hol lehet olcsón vásárolni. Semmi nem romlik meg náluk, a maradékot is fel tudják használni. Nem a piaci árusok, tanulás nélkül is pontosan számítani tudó parasztasszonyok, gazdasszonyok hősei ennek a típusnak, hanem azok az anyák, akik nagyon szerény körülmények között és lehetőségekből nagyszerűen tudnak felnevelni tucat gyermekeket is. A legtöbb háztartás nem nagy tételekben, főnyereményekkel gazdagszik. A gyakorlati asszony semmiségekkel úgy gazdálkodik, hogy vagyont ment meg. „Dicsérjétek az okos asszonyt kezei gyümölcseiért!”

2. Az elméleti típus. Ilyet nők között ritkán találunk, mert nem természete az elvont gondolkodás. Inkább megérzi, megéli az igazságot, de nem keresi. Elméleti problémái nincsenek. Két emberöltőnyi emancipáció után is még szokatlan jelenség a tudós nő. A nagy távlat és elméleti veszélyesség idegen a nő lelkétől. Kimért, hideg szabályok, törvényszerűség vajmi kevés az életében, inkább változatos hangulatok itt-ott szeszélyekkel tűzdelve tarkítják életét. Nem individualista hajlamú; sőt életigénye, hogy legyen, akivel megossza magát.

Ha látszik is hajlam az elvont tudományra azoknál, akik ellepik ma a magasabb iskolákat, ez csak átmeneti jelenség náluk. Inkább csak passzíve fogadja be a nő a tudományt, és a versengés, a le nem maradás belső kényszere készteti, hogy férfi versenytársa mögött le ne maradjon. Különben hamar kinövi — különösen foktő alatt — a rá nem szabott formákat és rohamlépésben hozza be gyakorlati életében azt, amit fejtágítás miatt elmulaszott.

Ha aztán mégis akad, aki egy életen át is műveli a tudományt, ez nagyonis ritka eset.

3. A művész típus. Nagyon kevés, elenyészően csekély számban találunk csak nőket neves művészek között. Azóta is, amióta minden életpálya megnyílt előttük, rendszerint csak törpékkel találkozunk. A teremtményt és távlatszempléletet nem kapták ajándékba. Itt lemaradtak a férfiak mögött. Átélések, részletek visszaadása, lélektani finomságok képviselői és így az irodalomban inkább érvényesülnek, de még jobban a színpadon. De ez utóbbi valahogy természetes is, hisz — bizonyos értelemben — egész életükön át ezt csinálják.

Azonban nem az alkotás a művésztípus lényege, hanem a lelki beállítottság. Itt aztán nagy szerepet szánt az élet a művészetben a nőnek. Azt lehetne mondanunk, hogy minden nő művész, amennyiben magukból, változatos Énjükből adnak, alakítanak az életen. Ha igaz, hogy álmok anyagából szőtt az életünk, akkor titkos leány-

álmok gyöngéd fátylain függ jövőendő századok története. És azok a légvárak, azok az ifjú leányok fehér szobáiban álmokból szőtt, megfoghatatlan gyöngéd szálú szövéd-
kek mélyebb nyomot hagynak az évszázadok arculatán, mint a hadak istenének a kardja. E szemléletből, meg-
álmodott életből jut a lovagnak, a férjnek, a gyermekek-
nek is.

Nem véletlen, hogy a művészet olyan gyorsan és következetesen siklik az Érosz felé. A művészi vonatko-
zások magas és tartó formája Spranger szerint az erotika. Itt csak a szeretet kimondott esztétikai formájáról van szó. Ennek természetes oka, hogy a lélekerő jelképe az emberi test; a lelki többértékűséget a test tükrözi vissza. A művész számára formáló erő is van a testben, hisz a világon található élet-érték, harmónia összesűrítője, lexikona az emberi test. Azért is kimondott erotikus a mű-
vész, mert formáló erőt keres, azt, ami neki hiányzik.

A nő lelkében megtaláljuk a naív formáló erőt. Életereje, alkata, kedélye az, ami a kiegészülést hordja. De másrészt azt is kell mondanunk, hogy éppen a nő a tökéletlen, önmagában valamit hiányos és szüksége van arra, hogy a férfi összpontosított szellemi ereje irányt adjon neki, megformálja. Azért például az igazi házasság kölcsönös tökéletesítés, a belső formaigénynek a legmagasabb kiteljesedése, kiegészítése.

Ilyen szövetség túlnő az esztétikai mozzanaton és teljes lényegközösséggé lesz, amely a vallásban csúcso-
sodik, amikor a teremtmény megistenül, valamikép egy-
gyé lesz az Istennel, mert az Isten tökéletesen kielégíti.

Az esztétikailag színezett Érosz emeli fel a testet a lélekhez. Ezt a színezést pedig a nő képviseli, ha meg nem rontotta alaptulajdonságát. Az anyag és szürke mindennapi fölé emelhet a nő.

A művészi hajlam alapjában minden nőben megvan. De igazán csak azokban teljesedett ki, akikben a másik fél ezt életre hívja. És ha legtöbb esetben csak átmeneti is lesz és inkább a holt Beatricek ihletik a halandókat, ez már az élet mostohaságának és a női változékonyság-
nak a jele.

4. A hatalmi ember típusa elsősorban a férfit jellemzi. Az életben mintha csak vele találkozoznánk azok között, akik hatalmi éhségüket csillapítani akarják.

A hatalom megszerzése és élvezése azonban nemcsak az erőszak folyománya. A gyöngeségben is rejtőzhetnek nagy zsarnok. Néha az is szolgál, aki a kormánypálcát tartja, mert még azt is előírják neki, hogyan tartsa.

Talán hihetetlennek tűnik fel, ha azt állítjuk, hogy a nők között legalább annyi a hatalmi típus száma, mint a férfiaknál.

Nem a papucshősök javítják a statisztikát a nők javára, még a házisárkányok sem nagyon, hanem az a diplomáciai készség, amellyel a nők akaratukat keresztül tudják vinni. Ez is parancsuralom, ha a látszat különbözik is a despotizmustól, önkényuralomtól. Ennek így is kell lennie, hogy ne látszódjék a zsarnoksága, különben csak kihívná a férfi ellenállását.

A támaszkeresés és támaszkodási szükséglet olyan életforma lehet, amely a férfit nem erejében, hanem becsületében, férfierényében: lovagiasságában támadja meg. Hány olyan nő van, aki kihangsúlyozott gyengeségével még álmait is megvalósíttatja a férfival! Nemcsak az uralkodási forma, amikor a gyeplőt tartja valaki, hanem az is, amikor tenyéren hordoztatja magát. És a szenvedő fél ezt nem veszi észre?! Dehogy nem! Azonban — a férfi is ember! — jólesik, hogy erősnek tartják és támaszkodnak rá; hogy okosnak tartják és számítanak rá; hogy lovagiasnak tartják és igénybe veszik. Van aztán a nőben is annyi tehetség, hogy ha egyik érvsorozat megdőlt, egyik fegyvere elavult, mást szed elő.

E mellett a csendes és tömeges férfirabszolgasors mellett a nagy forradalmárok és kényurak ugyan messze világítanak a történelemben, a mindennapi életben is, azonban csak igen-igen ritkán vannak. Csak súlyban, de nem számban javítják a statisztikát.

5. Szociális típust illetőleg leleményességben és finomságban a nő felülmúlja a férfit. Ha alkotásai nem is olyan nagyok, korszakalkotók, mégis szívóssága töb-

bet termel. A szeretet és odaadás mint cselekvő és élet-indíték, a női lélek sajátja. Nagyobb szívet kapott a nő, amely az emberalakításra és lélekformálásra alkalmasabb. Ha nem is tudja megadni a keménységet és szilárdságot a nevelésben, mégis nagy kezdeti erőt és értékes élethozományt ad annak, akit szeret.

Isten a nőt szociálisnak, anyának, anyásnak teremtette. Sokban virágzik ki ez a legszebb és legkívánatosabb életforma.

6. A vallásos nő. Ennél a típusnál javítást kell alkalmaznunk az általános felfogással szemben. A nőt vallásosabbnak tartják, mint a férfit. A gyakorlat is mintha ezt bizonyítaná. Spranger azonban a vallásosság alapjának az élet legmagasabb értékeinek kutatását tartja; így a nő legtöbbször csak boldog és ösztönös birtokosa annak, de nem keresője és megtalálója.

Nyugodt, békés időben istenes, vallásos a nő, de viharban, bajban igen gyengén pislákol a hit mécsese. Leghamarabb elveszti bizalmát és a legfőbb értékek is semmiségeknek tűnnek fel apró, csillogó könnycseppjeiben. A belső fájdalom és csalódás minden tájékozódó képességét elveszi. Nagyönis egyénileg kezeli az örök értékeket.

Mint kapott értéket őrzi a nő a vallásosságot. Öröklés és nevelés rendes forrása lelkiéletüknek. Magdolnák, ráतालók csak azért vannak, mert rendszeren Mária a nő-vérük és hívő Lázár a bátyjuk. Akiknek nem a bölcsőbe hullott e szerencse, vagy akik az életben elkallódó félbe kerültek, azoknak egy erős vallásos egyéniségre van szükségük, hogy felfedezze számukra a vallást — vagy rákészteti őket a jobb útra. Sauli megtérőkről nőknél a történelem keveset tud.

Akadnak vértanúk és szűzek, akik hőiesen kiállot-ták a próbát, de amolyan sem mártír, sem szűz nem sok akad. Ezzel nem akarjuk az utóbbi típust az előzők fölé emelni, csak azt akarjuk kiemelni, hogy a nőnél az érték-termelés jóval alatta marad az érték megőrzésének. Ez utóbbi a félre nem lépett nőnél könnyebb feladat, mint az első.

Ha még aztán nagyon lapozgatunk a szentek irodalmában, az arányszám nagyon eltolódik a nők kárára. Tények ellen pedig nem lehet érvelni.

A nagy aránytalanság egyszerű magyarázata az, hogy az értékbeállítottság a hit, az értékírányulása pedig a keresés és kutatás. Ez aztán annál erősebb, minél inkább az értelemben és nem az érzelemben székel. A hit ugyan Isten ajándéka, aki bőkezűségében nem tesz kivételt férfi és nő között. De a talaj, ahol a hit megerősödhetik, a férfiban sokkal inkább van meg. A nyugtalan keresés és az erős megragadás a küzdsre teremtett férfi főtulajdonsága.

Lehetnek ugyan többen a vallásos nők, mégis eddig úgy volt: a férfi volt a vallásosabb, nem számban ugyan, hanem súlyban.

Dilthey típusai.

Dilthey W. a lélektanban a szellemtudományi irány megalapítója. Spranger az ő tanítványa volt és típusaival mestere elméletét szélesítette ki.

Míg Spranger a külső életformákból indult ki és így alkotta meg típusait, addig Dilthey az *ember világszemléletéből* vezette le őket. Nem a gyakorlati lélektan módszere irányította, hanem a lelki élet egészéből akarta az embert megérteni és a részletjelenségeket az általános szempont szerint magyarázta. A természettudományos lélektan szerinte a valódi lélektan torzképe. Az igazi lélektan a lelki élet megélhető összefüggéseit elemzi, a tipikus emberek benső életét tárja fel. E lélektan a szellemtudománynak alapja.

Dilthey szerint a világnézeti, helyesebben világszemléleti különbség az alapja a személyek különbözőségének.

Dilthey típusai sokkal merevebbek és kidolgozatlanabbak, mint Sprangeré. Azonban jó bepillantást engednek néhány ember legbensőbb állásfoglalásába.

Dilthey három típust állapít meg:

1. Az érzéki ember típusa.

Ez közel áll Spranger gyakorlati emberéhez, de mégsem az. A gyakorlati embert a haszon irányítja, ez ad neki lendületet és erőt munkájához. Az érzéki emberben nemcsak ez a lendület hiányzik, hanem gondolkozása is más.

Röviden így fogalmazhatnók meg lényegét: a világra beállított ember; naturalista, anyagelvű és determinista. Megáll a külső érzékeknél. Nem éppen hitetlen, de a léleknek és igényeinek is helyet kell engednie a testnek. Megáll a fizikai okságnál. Ez a hitvallása.

Egyéni élete, társadalomszemlélete, filozófiája, bölcsélete, stb. mind valami vaskos anyagiasságot hordanak magukon. Így aztán akár a gyakorlati pályán helyezkedik el, akár tanszéken találjuk, nagyfokú nyárspolgáriság ri le róla.

Genotípusában hiányzik az eszményiség. Érzéki élvezetek mozgatják. Egyoldalú a szellemi tevékenysége, intelligenciáját csak a valóságok ragadják meg. Akarata nem emóciós, nem is erős, de tempósan cselekszik. Nem az izgalmak, a feszült idegek embere. Naturalizmusa az életszemlélete.

Biotípusa. Ott helyezkedik el, ahol kényelmes az élet vagy legalábbis azzá teszi magának. Kispolgári viszonylatban elhízott, ellustult házmesterek, kényelmes díjnokok, örökké ráérő lakájok. Magasabb szinten valamilyen formában járadék élvezők: abból élnek, amit mások szereztek. Biztos és kényelmes életpályára törekszenek. Vágyuk és álmuk a fixfizetés és a nyugdíj.

Eszményi alakja úgy alakul ki, ha szociális érzékkel rendelkezik vagy ha ezt a legnagyobb hiányát pótolja. Tehát ha nemcsak önmagára gondol, hanem másra is.

A lelki életben rendesen nem emelkednek túl a közepszerűségen, mert idealizmus híján nincs lendületük, hogy túljussanak a holtponatokon. Sok vizet nem zavarhatnak. Ha békében hagyják őket, ők sem bántanak senkit.

2. A hősi ember.

Nagy tevékenység vonul végig életében. Nem mások leigázására fordítja erejét, mint Spranger hatalmi embere, hanem arra, hogy az eléje tornyosuló akadályokat legyőzze. Olyan hadseregpáncsnokhoz hasonlít a beállítottága, akinek nem a hódítás a cél, hanem a diadal. Ostromolja a várat, hogy kitűzhesse, mégpedig ő maga, a győzelmi lobogót. Inkább a diadalmenet dicsősége kell neki, mint a harc fáradsága.

Megnyugvása éppen abban áll, hogy az akadályokat aktíve, lerohanásszerűen hengerelheti. A legyőzött ellenfelet nem semmisíti meg és csak azért fekteti lába elé, hogy hősi póza annál hatásosabb legyen.

Minden munkájában kirakatszerűséget hord. Fel-tűnési viselkedése a legnagyobb betegsége.

Genotípusa legmesszebb áll az elméleti embertől, a spekulációtól. Az akarat van túlsúlyban. Nem állítjuk azt, hogy nem gondolkozik; sőt gondolkozása nemcsak gyakorlati, hanem gyors is; vállalkozó és kockáztató. Az akarat roppant mozgékony. Hacsak felcsillan a cél, a valamiképen elérhető cél, máris cselekszik. A szabadság idealizmusa hajtja.

Biotípusa felismerhető mindazokban, akik akármilyen életpályán előre akarnak jutni. Könnyökölnék, aztán nem azt élvezik, hogy mások alattuk vannak, hanem azt, hogy ők fenn vannak. Örökké serények ők, akik szenvedélyesen és ösztönösen gyűjtik a babért.

Eszményi alakja. Ha önmagukat alárendelik magasabb érdekeknek, ha mást is tudnak szolgálni, nemcsak önmagukat, nem haszontalanságokra, hiábavalóságokra pazarolják erejüket, akkor kialakul jobbik énjük.

A hiúság legyőzése és kicsinyes önös szempontok felülvizsgálata alakítja ki bennük a maradandó értéket.

A lelki életben nem a szemlélődők csoportját alkotják. Terület kell nekik, ahol dolgozhatnak. Ha részoknak önmaguk ellenőrzésére és javítására, a legszebb eredményt érhetik el.

3. A szemlélődő ember.

Nem spekulációról van itt szó, hanem a túltengő fantázia miatt kimondottan érzelmi életről, és pedig inkább eidetikus (erős másodlagos átélés) formájában. Tehát inkább utóélmények, felújulások és nem első benyomások töltik ki szellemüket. Van benne a szociális emberből is, mert képzeletével, vágyaival mintegy beleolvad a világba. Szét akarna áradni vagy magába akarná fogadni. Egy kicsit nirvánás lélek, szeretne beleolvadni a mindenségbe. Nagy durván azt mondhatnók róla, hogy panteisztikus irányzat lakozik benne.

Egészséges melancholia megóvjá a pesszimizmustól, borúlátástól.

Erősen egocentrikus a világszemlélete.

Genotípusa. Érzelemmel ragad meg mindent. Mindenbe beleéli magát. A női befogadni-befogadtatni elv, életirány tölti ki. Nem kimondottan nőies típus, de sok női sajátság van benne. Tárgyilagos eszményiségre törekszik.

Értelmi élete laposabb; akarati törekvései is erőtleneek.

Biotípusa. A könnyen alakítható emberek csoportja ez. Ide-oda tehetők. Nem lázonganak, hanem beletörődnek sorsukba, illetőleg önmagukban rekompenzálják magukat. Az emberiségben ők alkotják a csendes, szenvedő és tűrő tömeget.

Eszményi típusa. Mindaz nagy fokban van meg benne, ami a szemlélődő életre kíváncs: megvan a nyugodtság és belső mélység, átérző és együttélő képesség. Elmélkedő és eszmélkedő ember.

Lelki élete. Inkább magának él és önmagát tökéletesíti. Harmónia érzéke nagy. Nem szükségképpen passzív. Sőt ha érzelmével megragadott valamit, a hangya szorgalmával old meg erejét sokszorosan meghaladó feladatokat.

*

Diltthey típusai nem ölelik fel az összes embert, sokfajta kimaradt. Csak önös érdek szerint nézte a világot.

A szerző *determinizmusa* kizárta a magasabb értékeket. Nagyon szomorú volna az emberiség sorsa, ha csak olyanok akadnának, akik testi kényelmüket és hírnevüket megbenső álomvilágukat élnék! Bár ilyen típusok is vannak.

Jung típusai.

Jung C. G. Freud tanítványa és követője, de ennek túlzásai és egyoldalúsága nélkül. Két ellentétes törekvés szerint bírálja az embert: az extrovertált-introvertált ellentétpárban, amely kifelé és befelé forduló egyént jelent. E kettősségben az egész embert öleli fel, nem kultúrtörekvéseiben, nem világszemléletében, hanem összlényegében. A belső és külső világ viszonya szerepel, az alanyi vagy tárgyi szemlélet túlsúlyát kutatja. Ezzel inkább típust ad, mint vérmérsékletet.

Beosztásának alapja az Én és nem-Én viszonya. A nem-Énes, a kifelé forduló típus aktivitást jelent, míg a befelé forduló embereknél reflexiót. Azt is mondhatnók, hogy az egyik cselekvő, a másik gondolkodó típus; fokozott termékenység és kiáradás, vagy védekezés minden eszközzel az önfenntartásért.

Bár szöges ellentétben épül fel e típustan, mégis egyik típus sem valósulhat meg kizárólagosan egy egyénben. Csak az egyik túlsúlyról lehet beszélni. De ez a túlsúly sem állandó, változhatik többször is egy ember életében. Az extrovertáltból lehet introvertált és fordítva.

Tehát nem szilárd, maradandó típust alkot Jung, hanem csak a jelen uralkodó formáját adja meg. Az ellenkező végletbe való átmenetnek belső és külső oka lehet. Ennek pedig nem kell éppen világégésnek lennie, lehet hivatásváltozás, környezetváltozás eredménye is.

Az embert átjáró és átfogó pszichikai, lelki erő (libido) szabja meg az ember típusát a szerint, mint ez a külsőre vagy az Énre irányul. E szerint áll elő a kifelé és befelé forduló embertípus.

1. A kifelé forduló (extrovertált) típus.

Az egyén érdeklődése a külső tárgyak felé fordul. Egész valója kifelé néz. Odaadja magát a világnak. Gondolatai, érzései, magatartása és cselekvése semmi kétséget nem hagy aziránt, hogy a tárgyi világ érdekli. Mintegy szét akar áradni a világban. E kifelé való szemléletben még el is veszítheti önmagát, annyira a tárgyhoz, munkához tapad, hogy önmagáról megfeledkezik. Külsőséges és sok dologba kezd, de csak kezd, mégpedig felületesen.

Surlódásmentesen alkalmazkodik a tárgyi adottságokhoz. Ezeknek megfelelően rendezi be életét. Hajlik a humorra, tapasztalati ember. Nem művész. Egyénisége elveszhet vagy legalábbis szenved a külső teher és alkalmazkodás kényszere alatt. Életrevaló, megragadja a jelent.

Az extravertált gondolkozása a tárgyra, a tényekre vonatkozik. A tradíciót becsüli. Érdeklődési köre és figyelme külsőre vonatkozik. Csodálja, amit más csodál. Erkölcsi elvei és cselekvése a többség követelményeihez simul. Közlékeny és könnyen lehet reá hatni. Szereti a társaságot, de az igazi barátságot nem ápolja.

A férfi típus. Kiszámíthatatlan hangulatember. A külső benyomás és élmények hatása alatt áll. Ezeknek változatossága szilárdságától fosztják meg jellemét.

A feltűnést keresi. Játszik az emberek idegeivel, amikor pl. gyűlésről, összejövetelekről szándékosan lekérik, hogy annál nagyobb zajjal és feltűnéssel észrevétesse magát, vagy amikor nagy csendben és várakozásban banalitásokkal izgat másokat.

De egyéniségének fényoldalai is vannak: ügyesen szervez, összehozza a társaságot, működésének anyagát. Szórakoztat és könnyen lesz népszerűvé. Tud másokra hatni és tervének megnyerni. Figyelmes, ellesi mások kívánságait. Alkalmazkodik mások nézetéhez.

Nincsenek ugyan eszméi, a kitaposott utat járja, de a mások felfedezését nagyszerűen tudja kamatoztatni a maga javára.

Hamar kéznél van és hasznos tagja a társadalomnak.
Női típus. Minden tekintetben szintelen női átlag-

típus, de nem a szerény fajtából! Olyan, aki azt hiszi magáról, hogy nélküle semmi sem történhetik. Mindenütt ott van, lehetőleg elnöknői tisztségben, mindenre van határozott tanácsa. Gyors a cselekvésre.

Nincs benne igazi meggyőződés, felszínes a külső-belső világa. Mély szenvedélyt sem találunk benne, és így nincs meg az állhatatossága és kitartása sem. Ön-állótlan, mert fontos dolgokban a tekintélyt követi.

A változatosságot kedveli, azért szereti a társaságot és vendéglátó. Jó szíve van és adakozó. Olvasmányai könnyebb, szórakoztató könyvek.

Házasságkötésben a hiúság vezeti. Felfelé akar házasodni. Kifelé a nagyvilági hölgy életét éli. A családi körben zsörtölődik, perlekedik azzal a jelszóval, hogy a legjobbat akarja. Csak akkor van tőle nyugta a családnak, ha külső elfoglaltsága van és tevékenykedik. Ha ez nincs, akkor a családban tombolja ki magát.

Érzelmi élete könnyen mozdul. De felületes, mert hiányzik a bensőségesség és átélés. Mivel a változatosságot igényli, könnyen megtalálja az utat máshoz. Jó hangulatba tud mást ringatni és le is akarja láncolni azt, akire szemet vetett.

Kedélyével könnyen beilleszkedik a társaságba, jókedvre hangol. Apró figyelmességével sok örömet szerez másoknak.

2. A befelé forduló (introvertált) típus.

Ez a beállítottság minden körülmények között az Ént kutatja. A külvilág csak annyiban érdekli, amennyire hatással van az Énre. Minden értékkel szemben az Ént emeli ki. Azért a tárgynak kisebb az értéke, mint az alanyinak. Az átélés és a megélés a fontos, nem a tárgy igazi valósága. A külső világot a maga egyéni felfogása alapján nézi. Szeret önmagába merülni. Saját lelki élete, önmaga a fontos. Akkor érzi jól magát, ha egyedül van. A külvilággal szemben passzivitás jellemzi. Az impresszió után elzárkózik, védekezik a külvilággal szemben. Túlnyomó a reflexió, és e miatt a cselekvőkészség háttérbe szorul. Visszavonult, távol van a tárgytól és a világtól. Filozófus, mégpedig racionalista. A benyomás valódi-

ságáról és bizonyosságáról nem győződik meg, azért könnyen alkot olyan elméleteket, amelyek a valóságot nem veszik tekintetbe. A képzelő tehetségnek szabad teret enged ebben is. Nem ő alkalmazkodik a világhoz, hanem elvárja, hogy a világ alkalmazkodjék öhozá.

Sajátságos a logikája. Bizonyításaihoz nem kellenek tények. És ha nagyon összefüggéstelen és ellentmondó valamiről az elgondolása, élet és elmélet között kirívóak az ellentétek, akkor titokzatosságokra hivatkozik és mitológiába menekül.

Egyéni eszméit a tények fölé helyezi és a végsőig kitart mellettük. Nehezen közelíthető meg. Nem tud bánni az emberekkel. Életidegensége miatt a valóság-érzéke csekély. Nyakasságával, befolyásolhatatlanságával gyakran az ellenkezőjét éri el az embereknél, mint amit szándékolt. Fél az emberektől, bizalmatlan, gyanakvó irántuk. A külső világgal szemben mindig védelmi állást foglal el. Igyekszik saját helyzetét biztosítani. Emberismeretének hiánya nagy, kritikátlansága miatt könnyen kihasználhatják, legalábbis „ugrathatják”. Viszont minden bírálatra nagyon érzékeny, könnyen sértődik és elkeseredik. Félnék és aggályos. Modora száraz, unalmas. Kevés a tehetsége a családi életre. Magának való ember, aki másoknak keveset tud nyújtani. De mások belső világa gazdag és változatos érzelmeket hív elő benne. Nem tud semmiféle foglalkozás körében kitartani.

A férfi típus. Határozatlan ember, akinek kevés az önbizalma. Fellépése bátortalan. Úgy kell felfedeznünk a tehetségét. Nem szívesen szerepel tömegek előtt. Külső cselekvéseiben nem ragaszkodik a saját személyéhez. Szívesen átengedi másnak a munkát, mintsem magát tönkretégye.

Érzelmi élete mély és bensőséges. Ritkán mutatkoznak kifelé érzelmei. Nehezen közelíthető meg. Csendes, visszavonult, zárkózott természet. Más iránt közömbös.

Ítéleteinek és világszemléletének ferdesége már az érzéleteknél kezdődik. Már az első megismerésben is színesíti, hamisítja a tárgyakat. Képzete erősen ferdíti a tényeket és a valóságot. Sokszor érthetetlen a cselek-

vése mások előtt, mert szöges ellentétben áll a valósággal. Könnyen válnak az erőszakosok áldozataivá.

A befelé forduló típusban megtaláljuk a művészeket, a misztikusokat, az álmodozókat és fantasztákat.

A világtól idegen belső világban éli ki magát igazán. Ez a belső világ sajátos és nehezen megfogalmazható és még nehezebben érthető más számára.

A női típus. A nőnél kifejezettebb és mélyen az egyéniségbe nyúló az érzelmi világ. De azért a nyugodt felszín alatt gyakran vad szenvedélyek szunnyadnak. Nem rombolók, de szívós és fojtó asszonyi szenvedélyek ezek. Érzi ezt magáról az introvertált és kifelé uralkodik is magán.

Szeretete hatalmas, egész lényét eltöltő és önmegsemmisítésig menő. Azonban gyűlölete is félelmetes. Az érzelmi erősség elhomályosítja az értelmét, ha elkapja a szenvedély.

Szerető édesanya és hűséges feleség, de a féltékenységgé és gyűlölet fúriává teszik.

A társadalmi életben kényes helyzetben sem veszti el az egyensúlyát. Hüvös, egykedvű és uralkodik magán. Nem igényes, mindennel meg van elégedve. Azonban ami belső világát érinti, arra erősen reagál. Igazi természete a kis családi körben bontakozik ki. Itt tud igazán adni szíve gazdagságából. Gondoskodik mindenkiről és örül mindennek. De itt mutatja árnyoldalait is: harag, önfejlés, féltékenység, sőt féktelensége kiengesztelhetetlen ellenséggé tehetik.

Genotípusa után kutatva azt kell mondanunk, hogy Jung típusai nem hordják a megállapításhoz szükséges szilárdságot magukban.

A kiinduló pont: a libidó, nem freudi pánszexuális értelemben, Jung-féle megfogalmazásban nemcsak ösztönös valami, hanem iránytalansága miatt kiszámíthatatlannul juttatja felszínre, túlsúlyra a rejtett tulajdonságokat.

Az introvertált érzelmi élete differenciálatlan, akarati életében sok a nyomottság, és a passzivitásra kényszeredettséget hirtelen váltja fel a legerősebb és legszívósabb tevékenység. De ebben is rendszertelenség mutatkozik.

Értelmi életében is van mély gondolkozás, de tárgyilagosság hiánya miatt ez is megfogalmazhatatlan.

A *biotípusról*, az eszményi típusról sem mondhatunk biztosabbat a pszichikai labilitás miatt.

Teszt módszerrel Rorschack és Löpfe a következőket állapították meg. A Teszt 10 tintafolt volt, amelyről meg kellett állapítani: mi is lehetne ez.

Az introvertált az alakot, a mozgást figyelte inkább. Az extravertált a színeket, az introvertált nem figyelte a színeket, alakot, de tartós érzelmeket mutatott, kevésbé alkalmazkodott a környezetéhez. Nehezen fogott neki a munkának, de kitartott mellette. Ugyetlenkedett és kevésbé volt mozgékony. Teremtő és élvező képzelete van. Elmélyedő, befelé tevékeny, költői és lírai kedély.

Az extravertált a külsőt tekintette, alkalmazkodott a valósághoz. Érzelmei változékonyak voltak. Elevenséget és jártasságot mutatott.

*

Két külön világ Jung típusai, amelyeket elméletben nem lehet közel hozni egymáshoz. Mindegyik a maga beállítottsága szerint ítél a másikról; az extravertált felületes és tapintatlan, az intravertált hideg és szenvtelen.

Kétségtelen, hogy Jungnak helyes meglátása volt és felszabadította magát a freudi sexuális determinizmus alól, azonban rendszere a differenciátlanságot, a kiforratlanságot hordja magán. Gyakorlati használhatósága nem nagy. Ugyanis csak egy alapvonását ismerteti a személyiségnek. Tehát csak az első lépést adja meg, hogyan kezdhetjük az ember jellemzését.

Ribot típusai.

Ribot Th. típusalkotásaiban az érzelmi élet megnyilvánulását vette alapul. A belső érzetet tekintette, amely felébred akkor, mikor az embernek állást kell foglalnia az életben.

Öt típusa a következő:

1. A depresszív (nyomott kedélyű) típus.

A leépített Én-érzet embere. Úgy érzi, hogy a külvilággal nem veheti fel a versenyt és ha belevetné magát az életbe, küzdelmekbe, nem tudna megbirkózni a nehézségekkel, alulmaradna.

Magatartása bizonytalan. Olyan, aki mindig vereségtől fél. Nyomottság van kedélyében, ha másokkal kell együtt lennie. Ezért visszahúzódó. Nem szabad ember, és látszik, hogy mindig valami külső kényszer alatt áll!

Külső-belső adottságai pedig olyanok, hogy érvényesülhetne, de a féltékenység és önbizalom hiánya annyira elnyomja egyéniségét, hogy kísérletezni sem mer, hogy kitörjön magából.

Ha tisztas álláshoz, megbecsüléshez jut vagy „szerencséje” van az életben, akkor kezd csak fellélekzeni. Egyébként azzal igyekszik Énjét emelni, hogy bírál és leszól mindent. Persze ezt is inkább csak önmagában teszi.

Világszemlélete élettelen. Szabadulni igyekszik a világtól és magában megtalálni mindazt, ami existenciát jelent.

Vallásban, művészetben keres menedéket vagy kárpótlást. A szenvedés, titokzatosság, halál stb. kedvenc tárgyai. Ez az elkerülhetetlen sors megbékíti önmagával és megerősíti abban a nézetben, hogy így kell lennie mindennek és hogy ő sem tehet másképp.

Genotípusa. Az akarat gyengesége vagy inkább a feladat nagysága az, ami nem engedi a belső erő és tehetőség érvényesülését. Értelmi munkája a kételkedők, a sok közül választani nem tudók magasabb intelligencia hiánya. Nagyítón nézi a világot és azt véli, hogy ez az igaz.

Szorongó érzései nem pesszimistává festik érzelmi világát, hanem fatalistává teszik.

Biotípusa. Nehéz kijelölni azt az életterületet vagy foglalkozást, ahol ő szerepel. Mindenesetre ott fejlődik ki erősen természetének árnyoldala, ahol gyors és változó munkáról van szó. Rendesen mindig a rosszabbat

választja, mint közönségesen mondják: két balkeze van, szerencsétlen flótás! Az élet nem kedvez neki, és így mindig tehetetlenebb emberré lesz.

Eszményi alakját önmaga sohasem tudja kilozni saját magából. Mindig erős egyéniség kell, aki rákényszeríti az akadályok legyőzésére. A vízbe kell dobnunk, hogy megtanuljon úszni; bele kell löknünk a veszélybe, illetőleg a nagy feladatba, hogy merjen. Mint félénk gyermekekkel a sötétben, vele is meg kell tapasztaltatnunk az árnyékot, hogy így meggyőződjék a semmiségekről.

A lelki életben mindig bátortalanok. Mindig biztatnunk kell őket, mindig serkentenünk és bátorítanunk. Kezesek, hiszékenyek, szófogadók.

2. Az eufórikus (felhangolt) típus.

Az emelt Én-érzet embere. Éppen ellentétje az előbbi típusnak. Semmitől sem fél, mindenre vállalkozik, ura ennek a világnak és formálója. Akárminek neki fog, meg van győződve, hogy sikerülni fog. Egyéni perspektívája olyan, hogy mindent maga alatt lát.

Túláradó életerő van benne, szinte szétfeszíti. Friszeséget és életkedvet árul el egész magatartása. Biztosan halad az életben. Érzelmei: öröm, vidámság, büszkeség, önteltség és erőérzet. Megrázkódtatások nem sokáig zavarják meg az egyensúlyát.

Szereti megmutatni erejét. A veszélyt és küzdelmet keresi.

Itt akar élni, a transzcendens élet nem mozgatja.

Művészete egyrészt pompázó fenség, másrészt az életöröm könnyedsége. Szerinte minden jól van, és azért meg kell ragadni az alkalmakat.

Genotípusa. Optimisztikus. Én-látása és az emelő érzelmek nem annyira harcossá, mint inkább úrrá teszik. Amolyan hűrrá-ember, aki gyorsan és nagy dolgokba is kezd. Azonban annyira okos, hogy inkább otthagyni mindent, nehogy tönkremenjen. Elhúzódo ostromoknak nem híve és nem életre-halálra küzd, inkább kitér.

Biotípusa. Örökké vállalkozó ember. Akkor is, ha nem ért valamihez. Megkísérli, legfeljebb nem sikerül.

Eszményi alakja. Nincs más foglalkozása, csak a hősiesség az akarati életben és a megfontoltság és következetesség a gondolkodásban. Sokszor veri be fejét az életben.

Ha a roppant érzelmi mozgékonyt az értelem kormányozza, ha akarati életét nemcsak könnyű cselekvésre, hanem teherbírássra neveli, akkor sokoldalú és nem nagy, de híres emberré lesz.

A lelki életben százféleképpen foglalkozik. Az egy tárgyhoz való hűség hiánya jellemzi. Nyughatatlanul ide-oda kapkod.

3. Az agresszív (támadókedélyű) típus.

Ez a Spranger-féle hatalmi ember rosszabb kiadásban. Erős negatív érzelmekkel van tele: harag, gyűlölet, kegyetlenség. Ellenségesen, állig felfegyverkezve, sündisznó módjára áll a világgal szemben. Mindig ütésre kész. Ellenséget lát minden emberben és csak várja a hadüzenetet, hogy lecsaphasson. Összeférhetetlen természet, mindenütt rosszakaratot szimatol.

Metsző a beszédmódja és gyakran gúnyolódik. Elkecseregelt vonásai vannak. Tipikus képviselője eme típusnak Schopenhauer.

Genotípusa. Ellentétje az euforikus embernek: peszsimista és agresszív. Akaratát csak ellentétek mozgatják. Téves és sötét világszemlélete erősíti ferdeségében akaratát. Az életben mindig vergődik és összetűz másokkal, amíg egyszer ő marad alul. De ez a tudat nem veri le, mert elve: Utánam az özönvíz.

Biotípusa. A dühvel és a „csak azért is” dolgozók csoportja. Mintha csak örömet lelné mások gyötülésében. Bizalmatlan, zárkózott, inkább maga végzi el a munkát, nehogy más elrontsa. Ha azonban parancsolnia kell, nagy kényúr. Kiemelkedő képviselői: akik hódítási szándékból viseltek háborút és azok, akik útáltak másokat.

Eszményi alakja. A sok érdekességet és kiállhatat-

lanságot le kell faragnia és erős szociális érzéssel beoltania. Negatív érzelmei nehezen fognak feloldódni.

A *lelki életben* is az ellenséget, elsősorban önmagában kell megmutatnunk, hogy teret adjunk hajlamainak. Nem lesz soha kedves, társas lényvé, szigorú bíró és az erkölcs őre marad megjavított, megnemésített alakjában is.

4. A szimpátia (rokonszenv) embere.

Jóságos, meleg szív, túláradó jóakarát, barátság, megértés, szelidség és gyöngédség tölti ki érzelmvilágát. Ezek a jó emberek, akik a légynek sem ártanak; akik mindenkiről jót tételeznek fel; akik mindenkinek megbocsátanak.

A világ számára nem küzdőporond, hanem a béke temploma. Nem neheztel semmiért, nincs ellensége. A gazemberben is embert lát, még a jóság szikráját is felfedezi lelkében. A rosszat is szeretettel akarja legyőzni.

Genotípusa. Hihetetlen jóakaratot és jóindulatot táplál mindenki iránt. A pesszimizmus egészen hiányzik belőle. Világszemléletében ellentétje az agresszív embernek: csak jót akar mindenkinek és csak a jót látja.

Biotípusa. Legszebb kifejezője az együttérző barát és szerető édesanya, akinek vágya, álma, mindene a család. A kereszténység a legkifejezőbb szimpátia vallása: Szeressétek ellenségeiteket! Isten gyermeke minden ember, és így testvérek vagyunk.

Eszményi alakja. A karitatív és szociális tevékenységben felörlődő életformák. Ha a jóság diadalában látja életfeladatát, lesz eszményivé.

Lelki élete állandó jótétemény forrása másoknak. Nagy a gondja, hogy új lehetőségeket kutasson fel, hogy másoknak is kellemes legyen az élete. Kiegyensúlyozottsága békítővé és közvetítővé teszik.

5. Az erotikus (érzékies) típus.

Sexuális polaritás az életszemlélete, a nemek viszonya érdeklődésének középpontja. Nem tévedésekről, bukásról van szó, amelyek a fejlődő években előfordulhatnak, hanem beállítottságról, ami állandó, mint a tem-

peramentum, jellemalkalmazkodás, érdeklődési irány, beleélési képesség. A férfi alakja a közmondásos Don Juan, a nőt a léha „kokett” képviseli. Nem annyira a kielégíthetetlen nemi birtoklásvágy űzi, hanem mások lekonykurrálása csábítja. Erős hiányérzelem, amely a más-neműek felé keres kielégülést vagy a nemiség periferiájában találja meg tárgyát.

Az erotikus beállítottság lehet aktív vagy passzív. Magában nem feltétlenül perverz. Lehet feszültséget feloldó érzés (detumescencia) és a másik nemhez való közelítési tendencia (kontrektáció). Mindkettő az egészséges élet fejlődési jele.

Az erotika még nem nemi ösztön, hanem tudatos vagy tudattalan előkészítője. Az erotikus ember pedig nagyon közel áll ahhoz, ami már nemiség. Az erotika a sexualitás szellemi megnyilatkozása. Ribot ötödik típusa nem illeszthető szorosan az első négy mellé. Az erotikusban nem annyira érzelemről, érzésről van szó, hanem ösztönről, ösztönösségről.

Ha az erotika igénybe is veszi, mégpedig ha nagy fokban is az ember érzelmi világát, és ha be is töltené az ember egész kedélyét, még mindig idegen és elválasztható az érzelemtől. A nemiséggel való rokonsága miatt kormányozhatja az egész embert, de akkor is az erotika olyan érzet marad, mint az éhség vagy a jóllakottság, amely kellemesen vagy kellemetlenül hat az emberre, de mégsem mondhatjuk rá, hogy érzelem.

Féktelen formájában sem centrális hajtóereje a világnak, mint ezt Ribot állítja. Normálisan egyfajta játékos beállítottság, amely sokvirágú gyümölcsöt hoz létre és amelynek életeleme a változatosság. Az erotika a másik fél képéből gyúl ki, de a megszokottság elveszi fényét, izzását.

Genotípus, biotípus és eszményi alakjáról nem is beszélhetünk. Helyette inkább vizsgáljuk a mélyebb ösztöni alapot, hogy tisztábban lássuk az erotika alapját és mibenlétét.

Az ösztön — általában — értelmünktől és akaratunktól független belső erő, amely a nem szabadakaratú

lényeknél szükségszerűen szolgálja rendeltetési célját. Az ösztön határozott célra irányul és alapja az egyedi természetben van. Nagy potenciális erővel rendelkezik, amely azonnal aktuálódik, tevékenyvé válik, mielőtt a belső szükség vagy a (fenyegető) külső kényszer megkívánja. Ez a hatalmas erő mindenütt épít a természetben, a fajt, az életet, a biztonságot szolgálja. Az embernél is ez volna a rendeltetése. És ha rombol vagy nyugtalanít és zavarja a harmóniát, akkor ezt nem az ösztön rovására kell írunk, hanem az emberi akarat gyöngeségére, a szabad-akaratára, amely ebben az esetben nem hőssé, szabadabbá teszi az embert, hanem rabláncra fűzi.

Minden szenvedélyre áll: könnyű az oroszlánt felbreszteni. Az erotikára és méginkább a nemiségre igaz e mondás, mert mindkettő könnyen ingerelhető, kellemséget nyújt és állandóan többletet kíván és ígér.

Nem annyira temperamentum, típus az erotikus ember, mint inkább rosszul sikerült egyén. Valahogy másodrangú ember, mert elnyomja vitális érdekeit, mert egy területre, mégpedig nem a legértékesebbre korlátozza igényeit. Ami magasabb az emberben, azt vagy kiöli vagy elhal, ezért is legtöbbször minden magasabb ambíciók hiányoznak az erotikusban. Törekvése, vágya, igénye abban merül ki, hogy erotizál. Érzelmait is ebbe az alacsony szférába szorítja le. Ha már ennyire van, ez még nem végállomás, mert szükségképpen a sexualitáshoz kell érkeznie. A szerelemhez vajmi kevés köze van. Sőt az erotika a legetikusabb szerelem elrontója, tönkretévője. A szerelem a házassággal együtt az etikus szférába tartozik, míg az erotika a nemiségre irányul. Az erotika támaszkodó alapja a nemi ösztön, amelynek célja világos: a fajfenntartás. A nemiségnél a mód és belső természete nagy rejtély ma is. A belső feszültség inkább izomteljesítmény és feloldása nem az akarattól, hanem a sexuális idegektől függ. Ez az idegműködés jár kellemes érzéssel és ezeknél az érzéseknél kezdődik a tudat szerepe.

Az erotika ezekhez az érzésekhez szolgáltatja az anyagot, eddig nyúlik le a gyökere. Nem azonos a nemi

ösztönnel és a nemiséghez való viszonya: előkészítő szerep. És így természete és élete sokkal világosabb, áttetszőbb, mint a nemiségé. Nehéz azonban a határt megjelölnünk, hol végződik az erotika és hol kezdődik a nemiség.

Az érzelmekhez való viszonya pedig egyrészt onnan adódik, hogy az erotikusban feltétlen nagyfokú érzelmi érzékenység és izgathatóság van. Másrészt az erotika gyengédségigény és szeretetszomj. Tehát nagyfokú érzelmesség nélkül el nem gondolható. Ha eszményi erotikáról beszélhetnénk, azt kellene mondanunk, hogy az erotika eszményi szerelem és az eszményesített másik fél megbecsülése: végtelen finomság és gyengédség és nagy érzelmi tisztulás és tisztaság. Egy belső nemes feszültség, amely folytonos szellemi csodálat és hódolat a kiegészítő másik nem iránt.

A mindennapi használatban azonban az erotika szeretkezés, erkölcsi megfelekezés. Szeretkezés mindaz, ami utat készít a nemi ösztönnek, aminek egy és határozott célja van: a nemiség feszültségének érzése, vagypedig az ösztöni kielégülés előkészítése. Megfelekezés: határátlépés a tisztességesből a tisztességtelenbe, a szeméremből a szemérmetlenbe; azaz utolsó mozzanat, amely még nem szoros nemiség. Az erotika még nem erkölcstelenség a szó szigorú értelmében, de statisztikai bizonyossággal odavezet. Nem minden esetben bűn, de alkalom, közeli és csábító alkalom a bűnre.

A mai öltözködés pl. és a nemek gátolatlan érintkezése, amely igen sok formában súrolja az exhibicionizmust, igazi kivetkőzés a természetes formából, nem minden egyedben vétkes, de erotikus jellege le nem tagadható. Aránytalanul több az erkölcsi botlás és visszaesés a divatkergetőknél, az ú. n. egészen modern lényeknél. Az egyéneket erkölcsileg általában nem lehet elmarasztalnunk, hisz igen sokakat csak az utánzási vágy hajt. A velejáró lelkület, amely előbb-utóbb fellép, a testi hódítás és tetszés már erotika (sex-appeal).

A hatniakarást kísérő belső érzés testi alkatuk miatt

a nőknél elsősorban és különösen felborzolja egész Énjüket és sajátságos erotikus irányt ad érzéseiknek. Nem szólunk itt arról a legolcsóbb hódításról, amely már nem erotika, hanem vaskos nemiség. A női magatartás, amely elhagyja a szűzies szemérem szűk korlátait, feltétlenül erotikus. Minden nő érzi ezt, nem kevés akarja is.

Azért bizonyos értelemben az erotika a nő alaptermészetéhez tartozik. A mai kultúrfáradtságban a nő többször tudatos ápolója és mai helyzetének szinte szükséges velejárója. Természetes következménye aztán egyrészt a nőiség lebecsülése, másrészt a nő szexuális kihasználása, amelyben a felelősség nagyobb része éppen a mondottak miatt a nőt terheli.

A nemi ösztön sokszor támaszt belső nyugtalanságot. Ennek finom levezetője éppen az erotika. A női alkatban ez a nyugtalanság sokszor állandó jellegű, azért is alakult ki ilyen szélsőséges felfogás is, hogy a nő maga az erotika.

Az erotika gyökere a testben és a lélekben van. A testben annyiban, amennyiben az anyagot szolgáltatja, és a lélekben, amennyiben erre irányít, ilyen állásfoglalást vállal.

A terheltségtől eltekintve, a nemi ösztön is és az erotikus hajlam az egész emberben a többi ösztönnel és adottságokkal egyensúlyt tart. Legfeljebb azt mondhatjuk, hogy a melegkedélyűek és puhatermészetűek közelebb állnak az erotikához, mint ahogy a heves ember is a haragkitöréshez.

Hogy ez az egyensúly miért bomlik fel évek folyamán, az a legtöbb esetben a külső körülményeken múlik.

A normális gyermek asexuális. Mégis a gyermekkorban követik el a legtöbb nevelési hibát, amelyek aztán erotikussá fejlesztik az egyént. A kényeztetés, túlságos becézés, a szülők szinte érzékies szeretete, a rontás, botrányok, az erotikus környezet és a mai élet általában lerontja a szeméremérzetet, amely a legerősebb bástya az erotika ellen. A szemérem hiányának első következménye az erotika, sőt az erotika maga a szeméremhiány.

Hogy mennyire függ a harmonikus fejlődés ezen a

téren a külső körülményektől, azt elsősorban olyan leányoknál láthatjuk, ahol a családban komoly nevelés folyt. Még a mai világban is találkozunk szép számmal olyanokkal, akik az oltárig és azon túl is nem lettek az erotika áldozatai. Pedig meleg vérmérsékletük és mély kedélyük őket is erre diszponálta volna.

Lelki okok is fejleszthetik az erotikus hajlamot. Ilyen az érzelmi élet változékonysága, izgulékony-sága és heves-sége. A képzelőtehetség nevelésének elhanyagolása vagy éppen rontása.

Testi okok, mint egészségi állapot, elfáradás, izgató szerek használata (alkohol stb.) is közrejátszhatnak a ferde fejlődésben.

Az erotikus ember visszatérítése a rendes útra már tiszta pedagógiai feladat és így tárgyalásunkon kívül fekszik. Általános irányelv, mint a sexualpedagógiában is, az elkésztet megelőzést pótolni. Ú. n. indirekt neveléssel nem neki menni a veszélynek, mert ez a mód kétes kimenetelű, hanem elkerülni ezt a sikamlós területet. Ma ez természetesen nem könnyű feladat, amikor a fogékony lelkületet mindenünnen az erotika miazmái rohanják meg.

Visszatérve Ribot erotikus típusára, azt mondhatjuk, hogy nehéz egyéniség, mert míg virilitás és életerő van benne, nehezen tud leszokni arról a narkotikumról, amelyet számára az erotika jelent. Sokszor előfordul az is, hogy akik már testileg túl vannak a nemi élet lehetőségein, az erotikában élik ki magukat. A házasság és aszkézis is keserű orvosság, ha egyáltalán orvosság, azok számára, akik e típushoz tartoznak.

Ha el is tekintünk erkölcsi oldaláról, a nemiséggel való rokonság miatt az erotika mindig egyensúly- és harmóniabontó jelenség. A felsőbbrendű ember szenved alatta, ha kellő határok közé nem szorítja rendetlen irányulását.

E típusban kevés az idealizmus; olyanok, mint akik valami nagyobbról lemondtak. — És az a baj, hogy nem is érzik ily állapotban alacsonyrendűségüket.

Noszlopi típusai.

Noszlopi értéktípusokat állított fel „Jellemlátás és jellemigézés” c. könyvében. Típusai a valóságos törekvések és akarások köréből valók. Az ember értéktípusokba tartozik, mert értékek felé fordul. Az egyes törekvések értékirányainak alapja és háttere a jellemegésznek.

A jellemegészet vizsgálja, az egyes élmények jelentőségét az egész alkatban. A részletekben is az egész nyilvánul meg, mert lelki életünk eleven egész és nem mozaikszerű éles elhatároltság.

Erkölcsei mivoltában vizsgálja az embert és az erkölcsileg értékest tárja fel. Erkölcsi értékelhetőségükben ragadja meg a típusokat. Azért nem szélsőséges, sem ideális, hanem tapasztalati típusok.

A lelki élet dinamikus oldala nyilvánul meglátásában. A lélek dolgozik eleveniségével, változtató erejével, tevékenységével és fejlődésigényével.

A négy értékcsoporthoz négy fő típust különböztet meg: 1. a gyönyör és haszonérték; 2. az életértékek; 3. a lelki értékek; 4. a szellemi értékek típusai. Hordozói: 1. a nyárspolgár; 2. az impulzív ember; 3. a mély lélek; 4. a gyakorlati eszményi ember.

Nem feldarabolást, szaggatottságot jelent ez a felosztás, hiszen minden lelki folyamatban mind a négy mozzanat nyilvánulhat meg. Az egyik túlsúlya alakul ki; így jön létre a típus. E túlsúly szerint akarja érthetővé tenni a jellemeket és különbözőségeket. Egymáshoz való viszonyuk az egymásra építettség fogalmával adható tökéletesen vissza.

1. A nyárspolgár: a gyönyör és haszonérték típusa.

A nyárspolgár az emberi törpeség egyik alapformája. Minden nagyság titok előtte, a hétköznapi és a közepesség embere. Csak kis tettekre tartja képesnek magát. És valóban az, akinek tartja magát. A lelki kisméretűségből adódik belső egyensúlya. E korlátozottsága miatt szűk látókörű. Nem akarja megérteni, ami kényelmét és nyugalma zavarja.

Nem áll az elsők közé; nem akar az élre kerülni, de a silányak közé sem. Középúton halad. Nincs nagy erénye, sem nagy bűne. Nem szeret forrón és nem gyűlöl igazán.

A „csordaszellem”, a jellegtelenség a főjellege. A határozott vonásokat nélkülözi. Elhatárolatlan az egyénisége, körvonal nélküli alkalmazkodó, nincs átmenet, határátlépés, hanem egymásbafolyás. Sem elvekben, sem gondolkodásban nem szereti az éles elhatárolásokat. Álszenteskedő, erkölcsi kibúvókat keres. Csak elméleti az erkölcse. Amolyan befejezetlen pogány-keresztény.

Nemcsak járatlan, de elégtelen is a nemes fennkölt világ befogadására. A földhöz tapad és beéri a földivel. Vitális hanyatlás van benne vagy még fejletlen, túlságosan emberi. Hiányzik az érzékenység és fogékonyság, amely viszont az idealizmus alapja. Fő, hogy megtölthesse a gyomrát és ölelhesse asszonyát. Haszonérték, érzéki gyönyör felé fordul. De ez sem szenvedély nála, és szerelme nem a lélek mélyén gyökerező, hanem egész egyszerűen testiség. Mivel minden nagyságot tehetetlenül és álcázottan gyűlöl, a magasabb értékeket alacsonyabbakkal pótolja és meg is elégszik értékcsalódásában. Azért is köt ki a legolcsóbb „értékeknél”, az érzéki élvezetnél és a hasznossági elvnel.

Megalkuvás az életeleme. Valahogy félbemaradt ember. Egyensúlyát törpeségének köszönheti; igen mélyen van a súlypontja és széles, vaskosan anyagi sikon áll. Közönyössége támogatja lefokozott józanságát. Ilyen: „A jóból is megárt a sok!” „Addig nyujtózzál, ameddig a takaród ér!” elvek, ill. beállítottság mellett magára kényszerít egy szerényebb életkeretet. Élete ezért szintelen és érzülete anyagi. Utilitarista: takarékos, „szolid”, szorgalmas, „jó fiú” és hunyászkodó.

Az időtálló értékeket (esztétika, logika, etika) összeegyezteti egyéni önzésével, lekicsinyített szolgálatával. De önzése is középszerű. Realista, pozitivist, élvhajhász, epikurens.

Mindez egyben jele esztétikai, logikai, etikai kiéhezetségének: továbbá silány, vitális fáradtságának.

Nem egyénisége, hanem számaránya teszi jelen-

tössé; ez adja önérzetét. Mivel nincs benne az élethalál-harc elszántsága, azért élethangulata, -felfogása, -formája a józanság. Így lesz ő a szilárd társadalmi élet alapja. Így alkotja azt a tömeget, amelyre lehet számítani. Az egyensúly vagy inkább a tehetetlenség politikáját folytatja.

Veszedelmes csak akkor lesz, ha vezetőszerphez jut. Ahol őt kell a kormányrúdhhoz állítani, ott a társadalom már hanyatlik. Itt nem állja meg a helyét. Megalkuvó és gyáva lesz. Amennyire a rend támasza, annyira nem képes nagy feladat megoldására, mert a kemény és határozott ítélettel együtt az elszánt cselekvés is hiányzik.

Célja a biztonság, azért semmi kalandosba bele nem megy sem politikában, sem üzletben.

Éppen ellentétje a romantikusnak, aki a határtalanba tör: az új, az ifjú, a nagy és merész, az eredeti, szabad és hősi lelkesedésének tárgya. Ez pedig mind ellensége a nyárspolgáriasságnak.

Mindenkiben van nyárspolgár. E nélkül hamar tönkre mennének. Ez tartja az egyensúlyt bennünk és fék a szélsőségeseknél.

*

Altípusokat is találunk, illetve különleges megnyilatkozását a nyárspolgáriasságnak.

A *moralizáló*, aki derék nyárspolgár akar lenni, ennek minden erényével. Kicsinyes, külsőséges ember, akinek életrendje az átlagosság ismételése.

A *filiszter* mások gondolataiból él, kérődzik rajta. Lejárat minden nagyot. Szellemi élősködésével a nagy jelszavakat is elsajátítja, ellaposítja. Félelemérzetet hord magában, mert nagyobb aktivitása miatt a nagyság vágya is ösztönösen dolgozik és attól fél, hogy mássá kell lennie.

Az *értelmi típus* az ú. n. realiákhöz fordul: matematikus, mechanikus, gazdasági dolgokhoz van érzéke; orvos és mérnök.

A *közömbös*, aki minden iránt érzéketlen, azt lehet mondanunk, tehetésgtelen típus.

Az eudaimonisztikus, a kényelmes élvező. Onelégedt. Nem hederít a másik nemre sem. Vallásban türelmes, elvekben is mindenkit enged a maga útján. Szerény életörömökkal megelégszik. Távfecsegő, kellemetlenül, hosszan és mindig beszél. Epikus szélesség és pátosz, lendület jellemzi.

Az egyensúlyozatlannak nincs értékérzéke. Akadémiskodó, kis dolgokkal kellemetlenkedik, a komoly dolgot tönkreteszí gúnyolódásával. Passzív, de színpadias. Fásult, dekadens. Érzelmileg üres.

*

A nyárspolgárban az átlagember áll előttünk, még inkább a mindennapi élet hibái elevenednek meg benne. Ebben azért valamennyiünknek része van.

Genotípusa. Lecsökkent, lefokozott szellemi és érzelmi tevékenység. Gondolataiban nincsen távlat, érzelmeiben nincsen nagyszívűség. Hiányzik az eredetiség. Kiskaliber. Utánzatokkal, hamisítványokkal pótolja a nagy értékeket. Ezért komikus is. Még ha körülményei meg is adják, nem tud igazán úr lenni. A mindennapi élet szürke napszámosa.

Biotípusa. Közönséges ember. Békés, nyugodt, kicsiny, jelentéktelen életforma felel meg egyéniségének. Az árnyék védelmében él, szélcsendben és mérsékelt hőfokon, távol a nagyarányú élettől és felelősségtől.

Eszményi alakja. Mozgásra a tömeg tehetetlensége van benne; nagyságra az anyag kevésszerűsége, szilárdságra pedig túl híg. Félbemaradottságát kell folytatnia, de nem neki. Kényszert kell alkalmazni nála. Ezt szívesen is veszi, mert ez természete szerint való. A törvényeket neki készítik és az ostort is neki fonják. A teljes szabadság nem való neki, mert megtántorodnék.

Szűk térre szorítva és kényszertől támogatva, legalábbis közepesen megállja a helyét.

Ha nem vasárnapi keresztény és látszataszkéta, ha tud önként is áldozatokat hozni, felébredhet benne az eszményi Én is. Ez azonban ritka eset.

2. A törekvő (impulzív) ember típusa.

Az élet, a mindennapi élet lüktet benne összes kellemes vonásaival, amely miatt oly jó élni; amely miatt oly görcsösen ragaszkodunk az élethez.

Ez a könnyen törekvő ember ösztönös és naív, mint maga az élet. Feszül benne az erő, terjeszkedni, hódítani, építeni, alkotni, fejlődni akar.

Érzelmei és indulatai erősen, de reflektálatlan közvetlenséggel, ösztönös életrevalósággal és életművészettel nyilvánulnak meg. Nem szemlélődő, elmélkedő, elmélyedő. Impulzusai, megnyilatkozási törekvései és cselekedetei közé nem ékelődik erős megfigyelés és önmagára eszmélés.

Magaviselete kényszer nélküli. Az élet mivoltának vérmes akarása, sóvárgása és alakító ereje nyilvánul meg benne.

Saját természetétől vezetteti magát.

Lelki tempója élénk, kedélye rugalmas és víg színezetű, felfogása gyors, néha villámgyors, széleskörű, de nem mély, viszont sokféleséget ölel fel.

Mozgékony, jókedvű, beszédes. Egy pillantással sokat meglát. Az exotikumot, a bizarrt szereti, a zajosat és a ritkát is.

Idegen környezetben megnyerő, tisztelettudó, hamar kiismeri magát. Családiisan viselkedik, semmi sem okoz neki gondot.

A természet valódi gyermeke. Nyílt, egyenes, gyűlöli az álszenteskedést.

Hajszolja a külső élményeket. Nagyobb tettekre tartja magát alkalmasnak, mint amekkorára képes.

*

Altípusok.

Jobban látjuk egyes lelki rétegeit, ha *váltajaiban* szemléljük az impulzív embert. Mindegyikben van különlegesség.

A *bátor ember*: vitéz harcos, vidám, vállalkozó szellemű. Kalandvágyó és hódításra törekvő. Ez nemi téren is mutatkozik.

Szilaj, tékozló, de lovagias és áldozatkész. Nemes nem kasztja szerint, hanem vitális értékei szerint. Fiatal, életerőtől duzzadó.

A *kéneső-lélek*: mozgékony, sürgő-forgó, mindenmű rendezésben résztvesz. Szervez, agitál. Nincs nyugta. Az izgalmi tevékenység embere. Munkabírá, merész lendület, emberekkel bánnitudás, konjunktúra-érzék és a többi rokontulajdonság mind megvan benne.

Eleven, semmi jónak nem elrontója; nem savanyú, de naív módon kíméletlen és tapintatlan.

Jellemző szükséglete, hogy valamit intézzen. A változatosság életstílusához tartozik.

A *gyakorlatias cselekvő* nem nyughatatlan, hanem ernyedetlen. Igazi tettember. Fegyelmezettebb, megfontoltabb, nyugodtabb, mint a kéneső-lélek. A józan akaraterő típusa. Éppen a józanság tompít vitalitását. Tevékenységében lehet életellenes is. Rablógazdálkodást űz; irtja a prairit, visszaszorítja a természetet és kultúrterületet csinál az őserdőből. Elmechanizálja az életet és ha rajta múlnék, sivataggá változtatná a földet, vagy legalábbis a legracionálisabb módon rendezkednék itt be.

A *lobbanékony* (szangvinikus): nem tud titkot tartani, sem takargatni. Nincs türelme, nem tudja kivárni az eseményeket. Szívvel-lélekkel csinálja munkáját, akkor is, mikor a józan ész már takarodót fuvat; mikor már magának és az ügynek is árt. Lelkét is odaadja másnak. Nagylelkűsége viszi előbbre a világot.

Hevesen előzékeny, feldönti, ami útjában áll. Könnyelműsége hajlamos. Alábecsüli a nehézségeket. Korán örül és a medve bőrére iszik.

Vezetőnek nem alkalmas, mert nem messzetekintő, azonban jó kezdeményező.

*

Genotípusa. Alapja a felfogás mozgékonyága; lényege a megnyilatkozás közvetlensége. Szilajság, erős indulati hullámmászás, tüzes és hajlékony, formáló és formálható egyéniség. Annál inkább az, minél nagyobb mértékben kifelé vezeti le a benne támadó érzelmeket.

Nem a rendszeresség, hanem inkább az ötletek és pillanat embere. Azért a cselekvésben következetlen és a magatartása is esékeny.

Önmegnyugvó, meggyőződéses önérzet tölti el. Könnyen felkelthető, de nem erős az akarata.

Biotípusa. Élni akar a szó teljes és összes értelmében. Nem szereti a komoly gondolatokat és helyzeteket.

Él-hal a szórakozásokért és élvezetekért. Ha nő, testi-lelki kecsesség és könnyedség jellemzi. Könnyen fitogtat és öntelt.

Szereti a veszedelmet, a kiszámíthatatlant, a valószínűtlent. Megveti a biztonságot, kényelmet, takarékoságot, rendszerességet, ökonómiát, meghódoló hajlamokat.

Ugyes, élelmes kereskedő, jó szóbőségű szónok és színes ujságíró; élénk riporter.

Eszményi típusa: a lovag valláserkölcsi idealizmussal áthatva. Saját nemtelen indulataival szemben is vitéz, úr, győző. Örök fiatalos lelkületével a jóra, egy eszményre teszi egész életét. De nem mint a mohamedánok, karddal terjeszkedik, hanem keresztényi szeretettel. Lelki életének alaphangja a biztos beérkezés reményteljes boldogsága. Nem kell fékeznünk, legfellebbezés irányítanunk, de széles határt engedve neki a vándorlásra és haladásra.

3. A mélylélek, a lelki értékek típusa.

Befelé forduló ember, külön érzéke van a belső történések iránt. Elmélkedő, aki főképp magára figyel.

Érzelmi élete élénk, tevékeny, de csak befelé, kifelé viszont passzív. A külső hatások azonban gazdag és sokszerű érzelmi folyamatokat indítanak meg benne.

Rokonszenves, finomlelkű, fogékony, érzékeny, gyengéd, örökifjú lélek; csak a létküzdelem ereje, a kifelé irányuló indulati élet hiányzik belőle.

Belső gazdagsága nem kultúrtermő. Nem keresi az érvényesülést. Minden sokszerűség és szépség, amely benne van, csak személyes élmény, amely elveszne számára, ha kifelé is megmutatkoznék.

Tevékenysége nem extenzív, hanem mély. Indulatai

csak apró hullámokat vernek. Az ösztön csekély szerepet játszik életében. Komolyan veszi a dolgokat, az életet. Csendes, szerény, tapintatos, finomérzékű. Kevés törekvésű, mert a sok meggondolástól nem jut el a cselekvésig. Hallgatag, de nem szűkszavú, súlya van beszédjének és gondolatai mélyen szántanak.

Állhatatos, mert hisz ennek alapja: a lelki mélység és fogékonyság, természetének legsajátosabb oldala.

Neki is megvannak a külső eszményei. A nagyra-becsült személy iránt azonban nem nyilatkozik meg szeretete és ragaszkodása. Szinte kerüli, akit bálványoz, és csak a magateremtette magános szentélyében hódol neki.

Csak álmodja az életet; ez az ő külön világa. A külső élmények megerőltetik, kifárasztják. A rikító ingerek idegenül hatnak rá, mert arányérzéke logikában, esztétikában és etikában egyaránt fejlett.

Hátránya, hogy könnyen válik csak álmodó idealistává. Sokat gondolkozik a jóról, de keveset valósít meg belőle. Akárcsak a felvilágosult kor német fejedelmei, akik önmagukat szinte gyötörték a humanitásért, elméleti filantrópok voltak, de a gyakorlatban adókkal agyon-sarcolták a népet és a szegénység felé hajtották alattvalóikat.

A befelé fordulás meddő, üres is lehet: lapos, szegényes, önmagát fontossá tevő szubjektivizmusba vezet.

Gondolkodása is papirosbölcsséggé fajulhat, és egész élete az erkölcsi tehetetlenség és gyámoltalanság bélyegét viselheti. Kegyeskedik másokkal szemben, önmagában pedig betegesen vájkál. Ez persze *mind a csökkentett valóságérzékeinek következménye.*

•

Altípusok.

Két altípust különböztetünk meg, az egyik az értelmi szélsőség típusa, a másik az érzelmié.

A gondolkodó, elmélkedő, reflektív, intellektuális altípus. Sokat töpreng, kutatja, vizsgálja, bírálja, ellenőrzi önmagát. Habozó, önmagában is kételkedik. Reális szem-

lélet nélküli spekuláció embere. Magányában elképesztő elméleteket talál ki. Amolyan német professzor karrikatúra, aki „aus der Tiefe seines Gemütes”, saját agyából állapítja meg, hogy pl. a teve nem lehetséges. — Elméletét vagy 5 foliókötetben, „Einführung in die Wissenschaft des Kamel's” bizonyítja is.

Elvont bölcselő, akiben van befogadó készség is, és rendszerező.

Az érzelmi szemlélődő altípus. Színesebb, derűsebb, mint a fenti. Kezdeményező, költőibb, van alkotó-teremtő képzelete, intuitív. A költők melankóliája, tépelődései, pesszimizmusa és túlérzékenysége is lelkük egyik arculatához tartozik.

*

Genotípusa. Mély érzelmi élet, de csekély indulatli hullámvás teszi lapossá kifelé az életét. A nagy cselekvéstől visszariad. Szelíd és kislelkű. Kedélye költői, lírai, idealisztikus, ábrándozó és álmodozó.

Lelki érzelmek uralkodnak egész valóján: gyengédség, gazdag érzés. Bensőséges életet él, amely túlzásában a lelki egyensúly elvesztésével jár.

Sok töprengéssel kevés cselekedetet készít elő, és ez is szétfolyó. Cselekvése mindig ernyedt.

Biotípusa. A létküzdelemben kevésbé állja meg a helyét. Inkább szenvedésre és szenvedés általi tisztulásra alkalmas. Mindíg van valami finom, nemes, passzív célkitűzése, amely mellett másirányú lefoglaltsága ellenére is kitart. Erről álmodozik, érte rajong. Csak olyan vágy-álom ez a sírig.

Eszményi alakja. A kontemplatív ember, a végtelemben, transzcendensbe merülő lelki ember. Mestere a belső élet elemzésének. Mélysége ellenére mégsem elvont, hanem gyakori elmélkedéseiben érzelmeit a szemlélődés képeiben vetíti tudatába.

A tiszta lélek foglalkozik önmagával, örömevel, bújával.

Lelki élete befelé rugalmas, dinamikus, telített.

4. A gyakorlati eszményi ember: a szellemi értékek típusa.

Az etikai értékes emberről, a jó emberről lesz szó. Típusunk nem a sprangeri szellemi értékek hordozóival tart rokonságot, mert nem egyes életformák szellemi értékeiről van szó, hanem a teljes élet, az össz-szellemi értékek típusairól.

Erkölcsei nagyságot jelent. A gyakorlati idealista szolgálja és kifejleszti összes szellemi képességeit. Magába olvasztja az előbbi három típusban ismertetett értékeket. Az emberi szellem szükségképen támaszkodik a hasznossági elvre, a vitális értékekre, és önmagát, lelki értékeit tartja elsősorban szem előtt. Tiszta és teljes szellemi értéktípussá lesz.

Valamely szempontból kiváló embernek kell lennie. És ebben rokonságot mutat fel Spranger típusaival. Valahol meg kell nyilatkoznia a belső nagyméretűségnek. A súlyos, nagyvonalú lelki élet egyesül a könnyedséggel; finom és arányos: nagy szintézis valósul meg benne.

Megvan lelkében magas fokon a vitalitás ösztönösége, lágy, gyengéd, dinamikus, érzelmi jellege, alakító ereje, termékeny szemléletessége, intuitivizmusa, vérmes sóvárgása, bátorsága, vállalkozó szelleme, vidámsága, otthonossága a véges dolgok körében. De megvan benne másfelől a szellem végtelenségre való törekvése, erős akarata és tudatossága, valamint megalkuvás nélkül való feltétlensége, acélossága is. Erkölcsisége természetes adottságain épül fel. Nem sorvasztja el a vitalitást, ellenkezőleg: megnemesíti. Csakis az emberi életértékek táljáról pillanthatjuk meg az erkölcsiség lenyűgöző, szellemi értéktelítettségét.

Emberekkel való érintkezése barátságos, fesztelen. Különben is életrevaló, ügyes. De ez nem a nyárspolgár haszonlesése, hanem a sas ügyessége a tiszta levegőben, a friss szélben.

Nem veti meg a díszet, pompát, de szabad tőle. Nem a kényelmet, biztos légkört választja, hanem a sasfészeknek, a tengerek és hegyóriások acélos, metsző légkörét.

Fölényében nincsen gúny vagy szarkazmus, pöffesz-

kedő leereszkedés, hanem természetesen szereti az életet és az embereket, a valóságos, egyedi embert és egynek érzi magát velük. Ezért türelmes, megbocsátó és melegszívű a nélkül, hogy megalkuvó lenne. Így fejeződik ki reális szemlélete. E mellett idealista is, de a nélkül, hogy türelmetlen, vakbuzgó, szívtelen és merev volna a mindennapi nehézségekkel és gyarlóságokkal szemben. A finomlelkűséggel erő is párosul, a vitézség megbocsátó szelidségével, a vérmesség az állhatatossággal, az alázat a bátorsággal. Ezért türelmes, de nem unalmas: állandó, de nem sablonos; impulzív, de nem ingatag; mély, de nem határozatlan; fogékony, de a rossz nem csábítja el.

Az állandóság és állhatatosság a legjellegzetesebb tulajdonságai a belső és külső harmónia mellett. De ez érthető is, hisz aki csak néha erkölcsös, tisztességes, az voltaképpen nem is erkölcsös, sem nem tisztességes.

Biotípusát most szándékosan tettük a genotípus elé, hogy a „gyakorlati” szót jobban érthessük.

Nemcsak vannak eszményei, nem csupán ábrándozik róluk, hanem éli és meg is valósítja őket. Élete nemcsak erkölcsi önmegóvás, a bűnalkalmak kerülése, hanem tevékeny szeretet tölti el. Tökéletesedik és másokat is tökéletesít.

A nagy tevékenység nagyvonalúsággal párosul, és igen nagy hatás is jellemzi mind kifelé, mind belső fejlődése felé. Erre a nem törtető, nem életellenes, hanem a tartós és elmélyült tevékenységre áll, hogy benne van az ember számára a megváltás, és hogy ellentéte a rest-ség — az ösbűn. — Győzelmes erejéhez és jószágfőlnységhez képest a hatalom emberének minden ereje siralmas gyengeség.

A tevékenység nem csupán a jó megcselekvésére, hanem az emberek etilizálására is irányul. Nemcsak úgy szolgálja az erkölcsi értékeket, hogy a jót cselekszi és a rosszat kerüli, hanem a jó megvalósulását, érvényesülését is szolgálja. Törekvése, hogy fejlesszen és fejlődjék.

Az erkölcsileg kiváló ember tevékenysége a szeretet tevékenysége. Igenlő és alkotó, szemben az önérvényesítő, önmagát uraló akarat tevékenységével, amely rom-

boló és csak az akadályok elhárítására irányul. Az erkölcsileg kiváló ember a létezést és az életet, nem az enyészetet és halált szolgálja.

Genotípusa. Az érzelmi, értelmi és akarati élet egyenlően nagy fejlettségét egyesíti magában. Mélyen érez és gondolkodik, erősen akar. Értelem és intuíció együtt haladnak.

Tevékenysége eszményies életközelség, hatékonyság, elmélyültség, szeretet, pozitív jótettek, gáncstalan-ság, tökéletesítés és nem rombolás. Akció és kontempláció egymásba folynak, szerves egészet alkotnak.

Eszményi alakjáról voltaképen nem is kell beszél-nünk, hisz ez a típus magát az eszményt adja.

Amint a valláserkölc nagyjaiban, szentjeiben meg-testesül ez a típus, teljesebb, gazdagabb életet él, mint az átlagember. Benne bontakozik ki az ember mivoltának egésze. Más ember hozzá képest töredékes, félbenmaradt. Egyéniségében az ellentétek összhangba olvadnak, a szel-lemi és lelki erő kifejtés a legnagyobb. Mindent befogad, ami élet, és a létezéssel szemben minden tagadó meg-nyilvánulástól tartózkodik.

Egy dolgot tart fontosnak: azt a transzcendens létör-vényt keresi, azt a rejtett igazságot, amely szellemileg élteti, amelynek világossága mentén tett lépései nem vesznek el többé. Mivel nincs semmi a világon, ami oly mohó lenne a szépségre, ami hirtelenebbül tudna meg-nemesedni, mint a lélek, a gyakorlati idealista ezért a szépek szerelmese és az önnemesítés bajnoka.

*

Noszlopi típusai *nem egymás mellé* rendelték, *hanem egymás fölé*. Piramisszerűen csúcsosodnak. Széles alapon és rettentő túlsúllyal a mélyben a nyárspolgár helyez-kedik el. Legközelebb áll a földhöz, hozzáragad. Már nagyon vékony az a réteg, amely az életet következetesen és állandóan az anyag fölé helyezi és az anyaggal szemben az életet juttatja érvényre. Csak az életértékek felismerése képesít arra, hogy mélyebb, nagyobb értékeket is meglásson az ember. Az életnél nagyobb, ami éltet.

Ez pedig a lélek, és így ennek értékei az életénél is előbbrevalók. Ennek felismerése nem okoz oly nagy gondot, de a megvalósításához igen kevés emberben van meg a kíváncsi erő és szilárdság. Pedig ez még nem az ember teljessége. Nem az egyes lelki értékek megvalósítása tesz bennünket teljes emberré, hanem lelkünk teljes értékésségének a kifejlesztése.

A négy típusban dinamikus kibontakozásában mutatja be az embert. És valóban nem mások ezek, mint éppen a kiteljesedés állomásai. Nemcsak az egyes típusok értékésségét ismerjük fel, egymás alárendeltségét, hanem azt is világosan megérezzük az első három típus mindegyikénél, hogy félbemaradt fejlődésről van szó. Valami hiányzik belőlük. És így szinte szükségszerűnek érezzük a negyedik típust, — amely ha ritka is — mégis csúcsteljesítmény és a teljes, igazi, Istentől tervezett és elgondolt ember.

Női típusok.

Croner típusai.

Eddigi ismertetésünkben elsősorban főképp férfiakra szorítkoztunk. A férfi lelkileg kifelé is sokkal differenciáltabb, és így érthető, hogy a legtöbb tipológus férfi alakot rajzolt meg. A férfiben ezenfelül több az egyéniség, amely könnyebbé is teszi jellemzését.

A nőben is megvannak azok a különbségek, amelyek a férfiúban, ha más is színezetük, de azért a női típusalkotásoknál a külön női természetre is tekintettel kell lennünk. A nőben az egyedek közötti különbségek egész más alapon nyugodnak. Sokkal inkább ösztönösebb lények. A test sokkal nagyobb szerepet játszik életükben, mint a férfiaknál.

A női fejlődést, kiteljesedést és lényegét jobban értjük, ha a beérkezett, a kiértett női személyiséget nézzük.

Legerősebb belső emóciója és úgyszólván beállított-ságának foglalatja az odaadóképesség és kiegészülési igény. Ezért a női természet megkoronázása az anyaság. Ez minden nőben közös és minden nőt összeköt. Ha az anyaság el is mélyíti, meg is nemesíti természetét, akkor is a nő csak egy a sok közül. Nem emelkedik ki általa a tömegből. Az anyaság különben is nem annyira egyéni teljesítmény, hanem faji vagy nemi tulajdonság, azért a különbségnek más okát is kell keresnünk.

Egy másik erős specifikuma a nőnek az emberközelség igénye. Nem magának való lény. Kell, hogy mellette

legyen valaki. Női remetéik ritkák, mert az egyedüllet súlyos teherként, nyomasztólag hat kedélyünkre. A személyi érdeklő, a személytelenség és az általános nem tesz rá nagy hatást, akármennyire is feltűnően erős a behatás.

A férfi a maga tehetsége felett csak az isteni Értelmet ismeri el, a nő azonban a magáé fölött érzi a férfit is.

Croner Elza, Spranger tanítványa mestere hatása alatt alkotta meg leánytípusait. A sok rokonvonás ellenére is azt kell mondanunk, hogy nagy leleményességgel és érzékeléssel újszerűt is alkotott. Ő is inkább értékírányulások szerint alkotta meg típusait. Természetes, hogy nála is eszményi típusokról van szó. Tiszta alakjukban nem fogjuk megtalálni az életben, hanem csak kevert formában.

Nem befejezett természetről van szó, hanem csak fejlődési irányokról, hajlamokról; arról, kiben mi van túlsúlyban. Minden leányindividuum a típusok keveredéséből áll elő és határ- vagy átmeneti típus. Legtöbb esetben valamelyik túlsúlyban van, és e szerint alakul ki egyedisége.

1. Az anyatípus.

Ha az anyaság ősforrása is a női lelkiéletnek, mégis különlegesen anyatípusról is lehet beszélnünk.

A női lélek ösztöne, életének közvetlen alapiránya akkora erővel jelentkezik az anyatípusnál, hogy már kora gyermekségében is félreismerhetetlenül „anya”. A babajátéknál a babának tulajdonított segítségigény a boldogító mozzanat a játékban. Ezt viszi át később kis testvérére vagy más gyermekre. A babajátéknál két al-típus jelentkezik. Az egyik mint anya, játszik a babával, tehát gyermekének tekinti, akit gondoz stb. A másik iskolást játszik. Az elsőnél ez a jövőbeli anyaságra mutat, mintegy későbbi hivatását jelzi, a másik nevelői és tanítói küldetést árul el.

Azokban, akiket tipikus anya nevelt, az anyai érzés az erősebb, mint akik anya nélkül nőttek fel. Azoknál is erősebben jelentkezik e típus, akiknek volt kisebb testvérük is, különösen akkor, ha ők maguk elsőszülöttek.

Már fiatalkorukban is annyira elárasztja az anyaság egész lényüket, hogy ösztönösen arra irányul minden figyelmük, ami ezzel szorosan összefügg. A gyermeki lélek felé fordulásban látják egyetlen és tulajdonképeni értékét saját Énjüknek.

Régebben ilyen lelki alkatúak nem is vállalkoztak egyetemre, akadémiákra, szakiskolákra. Ma is, ha oda kerülnek, idegenséget éreznek. A felsőbb osztályokban és iskolákban nem a legjobb tanulók. Amit tanultak, nem válik vérré bennük, csak befogadnak és nagyon is passzíve viselkednek. Érzelmi öntevékenység csak akkor érhető el, ha sikerül az érzelmeket erős mozgásba hoznunk. Tanáraik közül is azokat kedvelik, akikben felfedezik az anyai beállítottságot. Ők lesznek eszményekké.

Előbb a gyermek után érdeklődnek és csak nagyon későn a fiúk után. Tehát nem a nemiség domborodik ki, hanem éppenséggel a tiszta anya. A fiúknál nem találunk megfelelő típust, az apai hajlam 16—18. évben még nem jelentkezik, és ami a fejlődő években megnyilatkozik, az nagyon is szexuális jellegű, nem a társat, hanem a nemet keresi.

A csak-nevelői hivatásban is van külön anyatípus, azaz az ilyen pályán működők között azonnal felismerjük az anyásokat. A kisebb osztályokat szeretik, mert ezek inkább rászorulnak a segítségre, és itt az anyai ösztön jobban érvényesül. A gyermek iránti szeretetüket nem tudják elrejtteni. Nem tudnak szigorú tanítónéni lenni, mert lényükkel ellenkezik az önfegyelmező szigor. A fegyelmet anyai jóságukkal érik el.

Ha ilyen típusúak a természet rendje szerint nem lehetnek anyákká, csak nevelői vagy szociális munkát folytassanak! Az ilyen nők csak ilyen hivatásban élhetik ki anyaságukat, tehát eszményi formában. Az ilyen lelkűek már csak azért is menjenek ilyen pályára, mert inkább nevelnek, mint oktatnak! Ez az eszményesített és kiszélesített anyaság nemcsak pótlás vagy kárpótlás a testi anyaságért, hanem teljesen egyenrangú vele. Az anyaság nem biológiai, élettani teljesítmény elsősorban, hanem főképp és lényegileg lelki beállítottság. Ez pedig

nincs kötve a tényleges anyasághoz. Az anyai ösztön, ami e típus alapja, már csak azért sem a fizikai anyaságban gyökerezik, mert ennél jóval előbb lép fel, még a nemi érés előtt és azoknál is fellelhető, akik sohasem lesznek anyává, és akkor is tart, amikor már nem is lehetnek anyák. És viszont lehet valakinek hat gyermeke, és még sincs anyai jellege. Akinél az anyai hajlam jelentkezik, — ez korán történik — elidegeníthetetlen java marad lelkének. Ez a típus áll egyébként legmesszebb a fiús alkattól és természettől.

Külön szociális típusról kell még beszélnünk e típuson belül, mert ez egy fajtája az anyai típusnak. Szeretünkben mindenkit magukhoz akarnak ölelni, segíteni akarnak, mert érzik belső szükségletét, hogy segítsenek. Már felsős korukban is szeretnek kisegíteni a kicsiknél vagy az élet más körülményei között keresnek és találnak alkalmat, hogy anyáskodjanak. Olyan leány, akinél ez a szociális anyai beállítottság egészen hiányzik, nem teljesértékű leánylélek.

Az anyatípus azt tartja elvileg és gyakorlatban is, hogy minden élet rokon, és nem állít fel határokat gazdag és szegény, buta és okos, jólnevelt és elhanyagolt, alsóbb vagy felső osztályos között, szeretete u. i. a segítségreszorulóknak szól. Mindenkihez szunnyadó lehetőséget lát vagy mentési alkalmat, akármennyire is elrútította már az élet a lelkét. Minden ember élete szent előtte.

Genotípusát már láttuk Spranger szociális típusában. Itt csak annyit fűzhetünk hozzá még, hogy ez a legspecifikusabb, a legnőiesebb nő. Ezt rendelte az Isten nemcsak segitőtársnak, hanem uralkodónak, nem ugyan a királyi trónokon; trónja az emberi szívben van. Egy nagy uralkodó és legyőzhetetlen hatalom van a világban: az édesanya szeretete. A szerelem elmúlik, az életközösség meglaposodik, de az anya-gyermek viszony a sirig tart.

Biotípusa. Természetes kiteljesedése a fizikai anyaság, amely néhányszor ösztönösen, egyensúlyt-bontó erővel jelentkezik azoknál is, akik lemondtak a tényleges anyaságról.

A másik típus a másokért élő nevelői, ápolói, oktatói életforma. A legmagasabb pedig az Istennek odaadott áldozat, a szűzies állapot. Az odaadás, a leganyásabb ösztön maradék nélkül érvényesül az önkéntes szűzességben, mert mindenét odaadja, még a vágyait is.

Eszményi alakja éppen ezért az igazi, a jó édesanya mellett vagy inkább fölött ebben a szűzies formában él. És a nagyon is leromlott női becsületet és megbecsülést a test és lélek szerinti anya és a magasra értékelt szűzesség fogja helyreállítani.

Valami u. i. megbomlott a mai ú. n. modern nőben. Az odaadó készség helyett fellépett az önzés. Már nem is annyira adni akar, sokkal inkább kapni. Ezzel nemcsak az áldozatkészség csökkent, hanem az ösztönös erő is, amely nehéz sorsot is tudott vállalni, és a magabizás, mely az élet minden körülménye között tudott magára támaszkodni. Ezért ma sokkal nagyobb számban a nők roppannak össze, ha az élet sorsa nehezebben megy, és ezért ritkábban támaszai a küzdelemben elfáradt, fásult férfinak azok, akik eltávolodtak az anyatípustól.

2. Az erotikus típus.

A leányban az erotikus hajlam abban nyilvánul meg, hogy külön érzéke, füle van minden iránt, ami érzéki. A nevelés és belátás ellenére is korán ébred fel benne az érzékiség és elhatározóan színezi egész lelki életét. Olvasmányok és külső magatartás, nem szerencsés körülmény különösen fokozhatják ezt a hajlamot.

A fejlődő évek időszaka a nagy képzeleti tevékenység miatt különösen veszedelmes rá. Minden társadalmi osztályban fellelhetjük e típust, de különösen a nagyvárosok demivierge-eiben.

Ez a típus egyenesen nélkülözi azt, amit igazán „lányos”-nak tartanak: tartózkodás, büszkeség; nincs bennük féltékenység, tartózkodás a másik nem iránt. Minden tekintetük felszólítás és felbátorítás a kacérkodásra: azon vannak mindenáron, hogy a másik nem észrevegye őket; a flirt a legizgalmasabb játékuk; minden mozdulatukkal, szavukkal „tetszeni” akarnak. Némely leánynak

aztán olyan kevés az önuralma, hogy már az iskolában tanárjával szemben sem tudja titkolni erotikus hajlamait. Ha egymás között vannak, társalgásuk a szerelem körül forog. A másneműeket éppenséggel izgatni akarják; míg az anyatípusnál a lelki odaadás a főerény, addig ezek odadobják magukat a piacra.

A lelki elmélyülést és igazi szerelmet ölik ki magukból. Belőlük kerülnek ki a társadalom parazitái.

Ők hangoztatják nagyon, hogy a leánynak is éppoly jogai vannak, mint a férfinak, azaz joguk van a kiélésre. Éppen a művelt osztályban szinte versenyre kelnek ebben a fiúkkal.

Ha később sóvárog is a gyermek után, csak az anyaság dicsőségét szeretné és saját meg nem fékezett érzékiségét, önzését takarja. Nem az ethos viszi a férfihoz, hanem az érzékiség. A nemiségben, a kiélésben van a hangsúly. Sőt ez öncél lesz.

Minden leányban megvan a kiegyezés vágya, de ennél a típusnál ez kizárólag a más nemre irányul, mégpedig annak nemiségére. Persze nem minden erotikus egyednél jelentkezik ilyen durván, de finomabb formában mindegyiknél fellelhető.

Az erotikus leány a szerelmet kívánja és ha lehet, a házasságot. Az erotikus érzelem első ébredése, ellenében a férfiével, inkább lelki, mint érzéki, legalábbis a romlatlan leánynál. Ha ennek fordítottja áll és ez a lelkes rész kikapcsolódik, akkor már nagy hiányok vannak a leánylélekben, a bensőségesség és igazi szerelem kihalt belőle.

Ruházkodásában is felismerhető. Minden a hatást szolgálja. Ők az elsők a divatujdonságokban, a szabadoságban. Rikító jelenségek, ahol csak megfordulnak. Jelenléteik számuk erkölcsileg korán elesik. A girl-ök világa ez. Éva természete él bennük, nem a Madonnáé. A magamutogatás még érthető a hiú nőnél, de az erotikus éppen a nemiségével és tartozékaival dicsekszik.

Genotípusa. Ribot típusánál láttuk, hogy ez az ösztönösség bizonyos alsóbbrendűséget jelent, megakadás a

vitális szféránál. Isten legszebb gondolata, a lelki-testi egység, megakad a testnél. Vérmes, ingerkedő és ingerlékeny természet, könnyebben siklik nemi területre, hisz éppen ezek az emóciók vannak a testben elsősorban. Szellemi érdeklődése csekély, csak a fantázia és a vágyak hatalmasak. Nemi féktelenségig nőhet a belső feszültség és kielégítetlenség.

Biotípusa. A mindenütt szereplő és feltűnő nő. Legfőképpen ő koptatja a korzó aszfaltját és könyököl félnapokat az utcaablakban. Minden foglalkozásban és osztályban fellelhetjük. Nem kell éppen romlottnak lennie, de ez a típus járult sokban hozzá magatartásával, hogy olyan kevésre becsülik ma a női nemet. Egyáltalán nem vigasztaló a kép, ha azok között szétnézünk, akik elárasztják az egyetemeket. Sőt lehet az is, hogy igen sokban éppen ez az ösztön is dolgozik, vagy ennek előfutára, a szabadosság utáni vágy, a felszabadulásig, amikor tovább akarnak tanulni, mert szabadok, függetlenek, egyenrangúak lehetnek a férfival.

Eszményi alakja. A fentiek szerint alig lehet erről beszélnünk, mert eszményi erotika nincs, hacsak a komoly színészi pályát nem tekintjük annak. De ez ellen talán éppen a komoly színészek tiltakoznak. Csak az ösztönösség lefékezéséről és átállításáról lehet szó. Minél előbb kezdi meg az, aki erotikus hajlamokat érez magában, annál könnyebb a feladata; minél később, annál inkább a rendőri erkölcsrendészetre vagy a kórtanba tartozik az eset. A kezdet mindenesetre a mutogatási ösztön visszaszorítása. Aztán a kíváncsiság; ez ölte meg azt a finom, lehellétszerű szemérmet, amely még tiltakozott bennük minden nőietlenség ellen.

3. A romantikus típus.

Az ilyen leány illúziókból él. Lelki életének középpontjában a személyi élmény áll. Ezt persze megszépítette, az érzélem átköltötte úgy, hogy alig lehet ráismerni eredeti alakjára. Ez a leány nem rajong, hanem valósággal istenit. A rajongás egyébként nem időtöltés, hanem életének középpontja. Másképp érez, mint a józan

környezete. Megértés és vezetés után kiált, magától tárgyilagossá sohasem lesz. Túlságosan élénkek a benyomásai és túl költői a képzelete.

A romantikus istenítésben nincs nemi vonatkozás, mert a kiválasztott személynek lelkileg odaadja magát teljesen. A megalkotott félisten akarata és kívánsága a boldogsága és sorsa. Még a gondolatát is ellesi. De e csodálat megszakad, ha az istenített ember, főleg nemi téren, mutatkoznék gyöngének. Egyszerre szertefoszlik az illúzió, ha helytelen érzéssel próbálkoznék közeledni hozzá.

Még mielőtt felfedezte volna a romantikus világot, már átfesti. Nem tudja a valóságot a képzelettől elválasztani.

Az iskolában mindig azokat a tárgyakat szereti, amelyek táplálékot adnak képzeletének. Minden távoli, idegen, rikító rendkívül vonzza. A mindennapitól, a szokottól undorodik. Már pusztán a különös név is vonzza, húzza.

Benyomások és hangulatok között szeret élni, azért legforróbb kívánsága az utazás.

Egyik altípusa a művész típus, amely azonban csak későbbi években bontakozik ki, amikor már az összes serdülési krízis lezárult.

Költészetükben — ha ilyen irányú a művészetük — nincsen teremő erő, de nagyszerűen megvilágítják a nő érzelmi életét; nagyszerű illusztrációja annak, hogyan alakul ki bennük a személyiség. — Az igazi alkotó művészet a nőnél, ha egyáltalán van, jóval később ébred fel, mint a férfiban. Neves művészek között nem találunk nőket, még a zenében és festészetben is alig.

Genotípusa. Kimondott fantáziaéletem él. Kritika nélkül elfogad minden benyomást és a világot átfesti egyéni ízlése és vágyai szerint. Lobbanékony, de nem tevékeny az akarata.

Biotípusa. Szeleburdi leány, vidám, szangvinikus, meleg magatartással. Valóságos enfant terrible. Szelesége mellett jószívű és jóakarató. Fékezhetetlen fantáziá-

jában a kalandéhség állandóan visszatér. Ez azonban nem erotikus, nem nemi színezetű.

Eszményi alakja. Roppant nagy előnye a naív befogadóképesség. Mindent bevesz, akár a gyermek. Könnyen lelkesedik. Tehát a lehetőségek kínálkoznak az eszménység felé. Nagy akadály azonban a hangulat. Ezt alig lehet ellensúlyozni. Még a szigorúan vett lelki élet terén is meg kell hagynunk a szabadságát, az egyébként nem ártalmas nagy fantáziatevékenységét. Ha elzárjuk e belső túlbugyogó bőség kiadásának lehetőségeit, megfojthatjuk egyéniségét. Szinte azt kell mondanunk: olyanak kell hagynunk, mint amilyen. Így jó és szép! A vezetés: okos ellenőrzés és új irányok megláttatása legyen.

4. A gyakorlati típus.

Ez a józan típus éppen ellentéte a romantikusnak. Nem ír naplót, sem költeményeket. Nem ismer lelki kiáramlást, sem vallomásokat. Leánycsoportban könnyen felismerhető, mert nyugodt a tekintete, egyszerű a beszédje, semmi túlzás nincs benne; minden cselekedete öregesen korrekt.

Úgy veszi az életet, ahogy van. Szárnyaló eszméi nincsenek, sem magas vágyai. Házias, nemcsak otthon, hanem az iskolában is és minden hivatásban, ahová az élet szólítja.

Nagyon megbízható, egyenesen törekszik célja felé. Az érzelmi élet tévútjait nem járja. Legkisebb zökkenéssel vészeli át a fejlődési éveket is.

Nincsen erős egyéni vonása. Nincsen kedvenc tárgya. Legtöbbször jó tanuló. Sok összeütközéstől és surlódástól menekül meg higgadtsága és józansága miatt.

Minden érzelmi túltengéstől óvakodik. A szerelem szót sem szívesen használja. Érzelmeiben nincsenek források, sem mélypontok. Nem ismer boldogtalan szerelmet, sem ujjongó boldogságot. Különleges élményei nincsenek, mert ehhez hiányzik az érzelmi izgathatóság. Nem színes festmény az életük, hanem pontos tollrajz. Ha különleges konfliktus, tragédia nem fordul elő életében, akkor ez a típus a legkönnyebben öröklődik is. Az átfor-

málás lehetősége leginkább nála hiányzik, mert kevésbé befolyásolható. A nagylendületű ember nem rokonszenves előtte.

Genotípus. Gyakorlati gondolkodás kíséri minden cselekedetét. Házias költészet nélkül. A költészetet különben is pazarlásnak vagy ostobaságnak tartja. Kötelességtudása igen fejlett. A háztartáshoz ért. Másokról szigorúan nyilatkozik és nagyon szigorúan bírál más embert. Oka, hogy másfajta beállítottságú embereket nem tud megérteni. Erősen csökkent, szűkkörű az érzelmi élete. Mintha ez is, mint egész valója, szigorú fegyelem alatt állana.

Biotípusa. A józan gyakorlati gondolkodás elsősorban a pályaválasztásban nyilvánul meg. Szívesen választják a kereskedői pályát. Míg mások csak kényszernek engedve mennek hivatalba, mert előbb vágyakat és eszményeket kellett temetniök, addig a mi típusunknak nincsenek meggondolásai. Készséggel ül az írógép elé. Benső élete és hivatása semmiféle összetűzést nem hoz magával. Amire vállalkozik, ott megállja a helyét.

Eszményi alakja. A kötelességteljesítés és józanság nagy érték. Legkevesbbé szorulnak irányításra és vezetésre. Nagy céloknak és szent kötelességeknek kell megnyernünk őket.

5. Az értelmi típus.

Felsőbb iskolában találunk olyan leányokat is, akik a tudományra készségesek. Örömmel gondolkoznak és eszmélkednek. Van érzékük az elvont gondolkodáshoz és szintézishez; érdeklődnek filozófia és lélektan iránt. Még maguk ugyan nem kutatnak, de belőlük kerülnek ki a későbbi szellemi élet vezetői és szakismerettel rendelkező nők.

Az iskolákban a tanár örömei, mert csak ők képesek minőségi teljesítményekre. Ők vezetik az osztályt. Hangulattól és érzelmektől is függetlenítik magukat.

Legérdekesebben fejlődik ez a női alkat, ha a tehetőséghez intuíció is járul, ha metafizikai érzék is van benne.

Ma sem kerül mindegyik értelmi típus az egyetemre, azelőtt még kevésbé. Elsődleges hivatásukat jól töltik be. De a családi körben is megnyilatkozik természetes értelmi adottságuk. Nem vesztik el érzéküket az intellektuális dolgok iránt.

A továbbképzés és tudás olyan hatással van rájuk, mint másokra a ruhaujdonság és ékszer.

Okozati összefüggéseket keresnek. Tudni akarják a „miért”-et is. Nem hiszékenyek, és csak — bemondásra nem hisznek és nem fogadnak el mindent. De akármenynyire is értelmi a beállítottságuk, valami személyit, lelkit mindig tartalmaz. Ebben különböznek a hasonló férfi beállítottságtól. Ahol ez a mozzanat hiányzik, ott a teljesítmény sem emelkedik az átlag fölé.

Genotípusa. Különleges keveréke a sprangeri elméleti és gyakorlati embernek. Hiányzik a gondolkodási merevség, de tompított a gyakorlati utilitaritás is. Kora-érettsége jellemhátrányokkal is járhat. Ha a fejlődési években az értelem messze megelőzi a kedély és érzelem fejlődését, hiányzik majd az etikai elmélyülés és a belső finomság.

Biotípusa. Ez a típus még nem alakulhatott ki az élet küzdőporondján. Majd ha az a nemzedék teljesítményeivel megjelenik a világpiacon, amely az utolsó két évtizedben előzőnlötte a magasabb iskolákat, akkor pontosabb képet lehet rajzolniuk. Most még csak ott tartunk, hogy észrevettük, hogy ilyen típus is van kialakulófélben. De még nem volt ideje befutnia. Nem lesznek ugyan mindenben konkurens társai a férfinak. És ha eddig nem is nagyon hallatták szavukat, még lehet mondanivalójuk azon felül is, amit a férfi mondott már és felfedezett.

Eszményi alakja. Nem annyira a tudós nő; sokkal inkább az, aki a magvas, elvont dolgokat is sajátos női lelkével dolgozza fel. A várakozásban nem lehetünk a tárgyilagosságuk miatt szkeptikusak, csak türelmesek. Majd elválík: adnak-e újat és mit adnak a világnak.

Mindenesetre, ha valakinek nem kimondott intellektuális hajlamai vannak és erre törekszik, mint minden

életellenes dolog, ez is megbosszulja magát. Még ha ilyen tehetsége van is, akkor is erősen kell magában ápolnia a nőiességet, mert éppen a nőiessége miatt várnak tőle valami újat. Az értelmi részt a férfi egymaga is el tudja végezni, ahogy eddig is tette.

Világi életben a nagy uralkodónők, lelki élet terén a középkor nagy apátnői voltak azok, akik nagy józan-sággal, kevés érzelemmel, biztosan kormányoztak.

Az uralkodó királynők között ezért szinte csak nagy személyiségeket találunk.

Lazar típusai.

Lazar E. tipológiájának alapja a leányok külső testalkata. A nőnél a test sokkal jobban juttatja kifejezésre a belső Ént, mint a férfinál. Azt is mondhatnánk, hogy sokkal inkább testibb a nő, és így biztosabban következtethetünk a külsőből a belsőre.

Lazar nem meríti ki az összes lehetőségeket, de jó meglátásaival szolgálatot tett a tipológiának.

Természetes, azt ettől a rendszertől sem várhatjuk, hogy valami lapos mintával keresztül-kasul járhatjuk a világot, és minden emberi, női titok világos lesz előttünk. Általában a külső alkaton épülő nőtípusok sokkal nagyobb változatosságoknak vannak alávetve, mint az értékirányulás típusai. Minthogy nincsen két egyforma falevél sem, úgy nem találunk két egyforma testi alkatot. Az átmeneteknek és változatoknak számtalan fajtát találjuk a mindennapi életben. De azért fogunk találni szép számmal tipikus egyéniségeket.

Inkább érdekes kísérletekről és meglátásokról van itt szó, mint tudományos megalapozottságról. Azonban az intuíció sokszor előbbre vitte a tudományt, mint a szigorú, logikus gondolkodás.

Lazar öt típust ismertet:

1. Az infantilis, a gyermeki típus.

A gyermeki vonások sokáig megmaradnak, mintha

a serdülés nem is változtatna rajtuk. A külsőben később is mindig megmarad valami a gyermekéből. Babaarc, magas csipogó hang, naív nézés, gyermeki csillogó szem, nagy, tág nézés és állandó befogadókészség. A női receptivitás benne fejeződik ki külsőleg legerősebben. Testalkatában túlzott nőiesség nincs. Az ú. n. sex-appeal legkevesebbé rajta fogjuk megtalálni. Nem fiússágról van szó, hanem gyermekdedségről.

Lelki alkatában későbbi korban olyan, hogy támogatásra szorul. Legkevesebbé fejlődik ki nála az önállóság. Optimista, derűlátó, hiszékeny. A jelennek él, nem problematizál. Odaadó, készséges.

Genotípusában a kiérés és kifejlődés gátlásai megtalálhatók. Ez nem feltétlen tökéletlenség nála. Hisz legkedvesebb, legbájosabb ember a gyermek. Érzelmi élete ösztönösen visszahúzódik, elzárkózik mindattól, ami az élet realitását jelenti. Valahogy a mesevilágot őrzi. Értelmi fejlődése nem jut túl a recepción. Hogy komolyan gondolkozzék, erőltesse magát e téren, nem valószínű. Itt is inkább ösztönösen ítél és cselekszik, de nem rosszabbul, mint a gondolkodó nők. Akarati életét eme szóval jellemezhetjük: maga a jóakarát, de aztán alig több. A rossztól visszaborzad, a jóért sem igen töri magát. A nevelése és körülményei szerint adódik jósága. Igazán rossz lenni nem tud.

Biotípusa. Ragaszkodó, örökké kedves és vonzó természet. Egy életpályától sem zárkózik el. Tapasztalatlansága miatt sok veszélynek teszi ki magát, könnyen kihasználják és szédítik. Az életben ő a boldogabb nő, mégpedig nem azért, mert jobban kedvez neki a sors, hanem mert az életet és mindazt, ami benne előfordul, nem veszi tragikusan. Fájdalmára, bánatára alszik egyet és új lélekkel ébred fel másnap.

Eszményi alakja. A jóra kapható, könnyen formálható lélek, aki csak úgy szomjúhozza a szépet és jót. Jó környezetben angyallá lesz. Sok örömet és bájt jelent minden ember számára. Együtt él és érez mással, áthasonul mindenhez és mindenkihez. Semmikép sem szabad

tönkre tennünk a gyermekdedséget benne, sem kiokosítani és „felvilágosítani”, mert akkor meghal benne az, ami az életet oly könnyűvé tette számára és benne oly széppé másnak is.

2. A puerilis, fiús leány.

A fiúk élénksége és pajzánsága van viselkedésében, játékában. Jó értelemben egy kicsit csibész is, csínytevésre kapható. Nyíltszívű és bátor, mint az ártatlan fiú.

Nyúltabb a keze, lába, szögletesség mutatkozik egész külsejében. A lányos hajlékonyság és lágyság helyett inkább fiúsan nyers és érdes.

Akármennyire is keveredik a fiúkkal, mégis leány marad. A sexualitás és erotika a legkevésbé benne ébred fel. Élénksége és mozgékonyága miatt sok mindenre késztül meg, de csak ritkán pörkölődik meg.

Tetszeni szeret, de nem annyira önmagáért, mint inkább azért, hogy a társaságot is magához emelje kedélyileg. Humoros, huncut, mulattat. Azonban nem szeretlen, ettől a női természet visszatartja, noha minden fiús dologban benne van.

Mindig jó pajtás marad. Az összeveszésből és nézeteltérésből épp annyira nem csinál problémát, mint a fiú. Az „örök harag” nem sokáig tart. Barátkozásában hiányzik a női ravaszság és írigység. Nyíltsága minden érzelmi kiélésben megnyilvánul. Nem írigykedik, nem külösséges, mert ilyen leány, fiús leány, sok téren merészebb, mint a fiú. Tudja, hogy vele szemben nem alkalmazzák a fiús megtorlást, mert leány.

Genotípusa. Az érzelmi mélység helyett az érzelmi tevékenység fejlődik ki benne. Nincs ugyan mélység nélkül belső világa, de benseje a legegényibb ügye, ezen a téren nem közlékeny. Éppen olyan zárkózott és hozzáférhetetlen, mint a fiú. Mindent elmond magáról, amit különben ki lehetne nyomozni, de belsejébe alig enged valakit is behatolni.

Értelme nagyobb aktivitást és reprodukivitást mutat fel az átlagos nőiesnél. Megkísérli a versenyfutást gondolkodásban és értelmi munkában is a fiúkkal. A legértel-

mesebb női típus. Akarata nem annyira a szívósságra beállított, — ebben is különbözik az átlagos nőtől — hanem bátorságra, merészségre. Könnyen neki fog a munkának, és van ereje is, hogy az akadályokon átvergődjék. Csak hosszú idegmunkát és pepecselést ne bíz-
zanak rá!

Biotípusa a tevékeny női élet főszereplője. Nem annyira karitativ és szociális téren, inkább társadalmi a munkája. A legvakmerőbb ügynök sem veheti fel vele a versenyt, mert nemcsak százfajta furfang van benne, hanem női báj és kecsesség is. Ha magára vállal valamit, akkor az egész várost a nyakába veszi, nem engedi kiodobni magát sehonnan (nem is merik) és biztosan elintézi az ügyet.

A családi tűzhely egy kicsit persze hidegebb lesz e típusnál. De ezzel szemben szeszélytelenebb, racionálisabb az élet is. A kellő időben mindent elintéz, mégpedig maga, tanácsra nem szorul.

Eszményi alakja. Okosan és ügyesen szervezi a hölgytársadalmat. Sziporkázó és kifoghatatlan ötletekkel végzi ezt a munkát. Önállóbb és saját felfogásából nem sokat enged. Merészsége mérséklendő és kevésbé külső aktivitása is, hogy mélységben gyarapodjék.

3. A virágó, férfias nő.

Éles, határozott arcvonások. Erős, fejlett termet. Talán Éva került így ki Ádám oldalából. A virágó termetre, termékenységre maga a nőiség annak minden finomkodó, édeskés és differenciált íze nélkül. Michel Angelo nagy szüzeiben festette meg örök alakját: életerő és kellem, határozottság és mégis nőies komolyság, de némi hidegség jellemzi.

Céltudatos és kormányzó tehetség. Nyugodt, magabizó. A nehéz helyzetben is úrrá tud lenni, mindig helyén van az esze. Az értelmes belátás vezeti, nem a hangulat vagy rokonszenv. Felül tud emelkedni a mindennapiságon és áttekinti az életet.

Királynő, aki maga a méltóság. Fellépésében komolyság és erő, tiszteletet parancsoló vonások vannak. A belső

értékek kiülnek arcára. Élete mozgalmas. A belső és szenvedélyes erő csak fegyelmezett formában jut kifejezésre. Lazar a latin Minervához hasonlítja, aki a polgári szorgalom, a női művészet, a tudomány istennője volt. Megfelelő görög mása, ill. ősképe Athéne istenasszony, akiben szűzies erő és méltóság lakozik és az egész mitológiában egyik legtisztességesebb női személy, akinek nincsenek kalandjai és aki hatalmasan és mindenkivel szemben oltalmazza védencét. Nagy becsülete is volt és igen nagy tiszteletnek örvendett. Ez a virágó!

Genotípusa. Az érzelmi életet az értelmi belátás és cselekvési erő elnyomja. A melegséget a józanság csökkenti. Határozott női típus ugyan, de kedély szempontjából csak a legszükségesebb és leglényegesebb tulajdonságokat tartja meg. Nem annyira szolgálatra, mint kormányzásra, uralkodásra született. Nem erőszakos, de cél tudatos az akarata. A belátástól kormányoztatja magát.

Biotípusa. A közösségeket szorosan összetartó erős kéz. A szívnek kevesebb szerep jut életében. Alkot és főképp az értékeket megőrzi. Konzervatív és arisztokrata lelkű.

Eszményi alakja. A klasszikus görög (helyesebben: athéni) életnek a jó rendezettsége, derűs szemlélete, okosan hódító és gyarmatosító tevékenysége, kiegyensúlyozottsága, a túlságos erő előli kitérés, de változhatatlan eseményekben és sorscsapásokban, a józanság és kultúra, irodalom és művészet fejlődése, a mindennapi embernek szép és kellemes harmóniája, fejlődési képesség jellemzi Athénét, ennek a kimondott virágónak uralmát.

Kormányzásra termett. Ha vezetőhelyen ment a ridegségtől, kíméletlenségtől, tehát e férfias foglalkozásban is igazán nő tud maradni, kifejlődik minden értéke, de kibontja mindazoknak értékeit is, akik keze alatt vannak.

Leiki életében kimértség és vontatottság van, józan leszámolás és számítás. Nem annyira kedélyszegény, hanem a belső szilárdság nagyönis következetesen kormányozza érzelmeit.

4. A virginális, a hamvaslelkű nő.

Ez a legfejlettebb női lelki típus. Külseje is elárulja az eszményi leányt. Nem feltétlenül szép, sem nem szükségképpen csinos, de mindenesetre összetéveszthetetlenül felismerhető leányarc. A tartózkodás és finomság, a kedvesség és kiáradás vonzóvá teszik. A költők róla álmodnak. Mentora és vezércsillaga a tévelygőknek, felemelője és megtisztítója a szenvedélyekkel küszködőknek. Fellépésében báj van, a finom formák vele születtek. Tudatában van, hogy ő nő és hogy varázs árad ki belőle. Ez azonban nem csábító, nem is akarja, hogy az legyen, hanem felemelő és eszményesítő. Egész magaviselete a legesztétikusabb magatartás. Ezt igyekszik is megőrizni, ahol csak megfordul.

Élete csendes, igazi női élet. Fogékony és recipiáló. De adni is tud és akar is és van is mit. A megőrzött lelki, belső értékek, szépségek és titkok — amelyek benne vannak — mást is éltetnek. De ebben sem pazarló, szóró természet, hanem csak annak ad, aki kér és természetesen, akit erre érdemesnek tart.

Nem magabízó, de értéket őrző és nagy értékálló-mánya adja neki az erőt is a kifosztók ellen.

Genotípusa. A legérzékenyebb leánylélek. Nagy érték, nagy veszélyekkel. Nem értékfejlesztő és gyarapító, hanem gyarapodó, akárcsak a kamatra elhelyezett pénz. Értéktörző hajlamának is van határa. Ameddig rendíthetetlen az önértékébe vetett hite és bizalma, addig ereje is kielégítő. A hiszékenység nagy csapda számára. Női hiúsága és kiegészülési ösztöne elveszi tiszta látását. Könnyen lesz a ravaszok áldozatává. Értelmi és akarati élete nem szükségképpen fejlett. Ezek nem is adnak lényegest a tipushoz, hanem csak kiemelkedést jelentenek e beállítottságból.

Biotípusa. Esékény. Ma nagy hányadáról azt kell mondanunk, hogy nem tud megmaradni a természetadta magaslaton. Leereszkedik vagy méginkább lerántják a közönséges nőhöz. Ezt a munkát legtöbbször azok végzik, akik maguk is magasabban állottak egyszer. Magasabb

az elhivatottságuk, mint amire erejük van. Értékükkel és belső gazdagságukkal nincsen arányban erejük. A kevésbé őrzött kincsek sorsa vár rájuk. Kíméletre és védelemre szorulnak, mert zsákmányra éhes farkascorda leselkedik vagy a májusi fagy és jégverés fenyegeti értéküket.

Eszményi alakja önmaga. Kettős feladata van az életben: hogy megőrizze a veleszületett értékeket és tudatosan gyarapítsa, hogy önmaga is erőlködjék, mert csak nyers drágakő, amely ugyan érték, de csiszolásra szorul, hogy közbecsben álljon.

Lelki élete fejlett. Azt kell mondanunk, hogy el nem rontott formájában egész élete maga a lelkiség. Irányt kell szabnunk és tartást, szilárdságot adnunk.

5. A mulleris, asszonyi típus.

Külső alakjában az anyaság, az arra való rátermettség domborodik ki. Talán éppen a virginális továbbfejlődése. Korán érett vagy túlérlett test, ahol nem az iram volt a gyors, hanem a fejlődés volt erős és a kiteljesedés nagyobbarányú. Mindene arra rendelt, hogy asszonnyá legyen.

Nyugalom van benne és méltóság. Beszéde is vontatottabb. Inkább cselekvő, mint beszédes.

Genotípusa. A fizikai vagy szellemi anyaság mellett az erős kezű gondoskodás övéiről főjellemvonása. Egy a lelki élettársával, teljesen és maradék nélkül egy vele. Rettenthetetlen az ereje, ha e közösséget valami is fenyegeti. Szívós és törhetetlen ellenállást mutat akkor, mikor az élet összeroppantja férjét. Az ösztön elemi erejével tud dolgozni, hogy az áldatlan állapot megváltozzék. Ilyenkor kilép lassúságából, konzervativizmusából és egészen megváltozik, hogy újra tartalmat adjon a fenyegetett életnek és közösségnek. Az újrakezdés és élni-akarás a létfenntartás erejével dolgozik ilyenkor benne. A bibliai erős asszony képe elevenedik meg és realizálódik. A Teremtő által szabott eredeti hivatását nem is annyira a szerencse napjaiban, hanem a megpróbáltatások között tölti be. A Genézisben leírt férfi egyedülletet

és női segítőtársat talán így kell magyaráznunk: nem játékszer az unalom óráiban, hanem támasz a veszélyek idején. Innen van, hogy az asszony nagy válságok idején nem esik kétségbe, hanem imádkozik. Nehézségek közepette erejében felülmúlja a férfit.

Biotípusa. Nem is annyira anya, mint inkább asszony, de nem a férfihez való viszonya miatt, hanem a közösség érzése az, amit sokkal inkább átél, mint mindenki más. Ezt akarja és kívánja a házasságban. Nem az érzékiséget kívánja, hanem a lelkét, testét adja oda, hogy eggyé legyenek elsősorban lelki közösségben. Ekkor teljesül be női lényege is, máshoz irányzottsága. Először feleség akar lenni, a másik lelkének a fele, és csak ezen keresztül és így anya. A békés családi élet, a tűzhely szentségét és érinthetetlenségét jelenti. Júnó istenasszony ennek a beállítottságnak a jelképe. Az igazi asszony géniusza, nemtője a családi tűzhelynek, erre teszi rá életét, mindenét.

Eszményi alakja. Már meg is rajzoltuk, csak azzal egészítjük ki még a fenti képet, hogy lelki tartalmat is adunk a természetes adottságokhoz. A családszolgálatban feloldódnak belső női feszültsége és ösztönös vágyai. Talán még azt is megérti, hogy ez a szolgálat túlterjed a családon, a nemzeten is és az egész emberiséget szolgálja. De hogy ezzel a szolgálattal még magasabbra kell emelkednie, ezt imádságos lélekkel kell magába imádkoznia. A nagy perspektíva, az örök élet perspektívája: a titokzatos isteni Élet teremtő és rendező részéből kell átválalnia. Rendeltetése így magasztosul fel és így fokozódik ereje, hogy minden ellenséges áramlattal és divattal szemben is eredeti hivatását meg tudja valósítani. Azaz nem hamisítja meg eredeti természetét és nem kényszerít ezáltal szerencsétlen életet magára. Asszony lesz, ahogyan az Isten rendelte; élettárs, ahogyan a férfi kívánja; oltalmazója a tűzhelynek, ahogyan az élet kívánja.

*

Hasznos és hálás feladat volna életrajzok és élettörténetek nyomán végigtanulmányozni az egyes típusok

kiteljesedését és válfajait. Ekkor derülne ki az elméletek helyessége és gyakorlati hasznossága. De ekkor bizonyosodna be kézzelfoghatóan az is, hogy csakis az új szempontok érvényesítésével érthető meg az ember, a teljes és mindennapi ember igazán.

*

A mai idők nyomasztó kényszere miatt a tervezett és kész két rész nem jelenhetett meg egyidőben, pedig a kettő együtt alkotja a teljes egészet. Tudatában vagyunk annak, hogy így az első rész külön csonka, befejezetlen. De amint már az Előszóban jeleztük, ez az első rész lélektani szigorlati disszertációnak készült és így kettős megkölttséget jelentett. Először szem előtt kellett tartanunk a szigorúan tudományos, pusztán lélektani szempontot és ezzel egyben mellőzni a gyakorlati, pedagógiai és aszketikus lehetőségeket és vonatkozásokat. Másrészt terminusra kellett kinyomtatnunk. A rendelkezésre álló idő azonban olyan rövid, hogy technikailag lehetetlen volt, hogy a jóval terjedelmesebb második, gyakorlati rész egyidőben készüljön el. A munka-, idő- és anyagmegtakarítás viszont azt parancsolta, hogy az első rész így csonkán és a második részt szükségképpen igényelve jelenjen meg.

Irodalom.

- Ach N.: Über den Willensakt und das Temperament. 1910.
Adler A.: Emberismeret. (Kulcsár I. fordítása.) Budapest, 1933.
Allers R.: Das Werden der sittlichen Person. 1929.
Allers R.: Temperament und Charakter. 1935.
Apfelbach H.: Der Aufbau des Charakters. 1924.
Baade W.: Zur Lehre von den psychologischen Eigenschaften. 1920.
Bahnsen I.: Beiträge zur Charakterologie. 1931.
Bauer J.: Vorlesung über allgem. Konstitutions- u. Vererbungslehre. 1923.
Baranyai E.: Értelmiség és egyéniség. Budapest, 1939.
Boda I.: Az érzelmi élet alapja és kibontakozása. Budapest, 1926.
— Temperamentum, karakter, értelmiség, személyiség. 1930.
— Bevezető a lélektanba. 1934.
— A személyi magasrendűség kibontakozása. 1937.
— A személyiség szerkezete és kísérleti vizsgálata. 1937.
— A lelki élet egyéni és típusos változatai. 1942.
— A Jung-féle lelki típusok. 1939.
Bognár C.: Pszichológia. Budapest, 1935.
— Mi és mások.
— A neveléslélektan fejlődése. A lelki élet vizsgálatának eredményei. 1942.
Bopp L.: Die erzieherische Eigenwerte der kath. Kirche. 1927.
Böhle W.: Die Körperform, als Spiegel der Seele. 1929.
Brandenstein B. br.: Az ember a mindenségben. Budapest, 1937.
Brugsch u. Lewy: Die Biologie der Persen. 1926—31.
Buseman A.: Pädagogische Psychologie. 1932.
Bühler Ch.: Der menschliche Lebenslauf, als psychologisches Problem. 1933.
Christ F.: Charakterologie auf psychologischer Grundlage. 1907.
Croner E.: Die Psyche der weiblichen Jugend. 3. Aufl. 1926.
Croy O.: Das Porträt. 1941.
Dumas G.: Traité de Psychologie. I., II. 1924.
Elsenhans: Charakterbildung. 1920.
Ervin Gábor: Kultúra és emberiség. Budapest, 1943.
Ewald G.: Temperament und Charakter. 1924.
— Temp. u. Char. und ihre körperliche Grundlage. 1927.

- Fohn T.: A pszichotechnikai alkalmasságvizsgálatok módszerei. Pécs, 1927.
- Fröbes J.: Lehrbuch der experimentellen Psychologie I., II. 2, 3. Aufl. 1923—29.
- Psychologia specialis. I., II. 1927.
- Gartner P.: Szenvedélyek és kedélybetegségek. Budapest, 1939.
- Gross O.: Die cerebrale Secundärfunction. 1902.
- Grunwald G.: Pädagogische Psychologie. 2. Aufl. 1925.
- Harkai—Schiller P.: A lelki élet vizsgálatának eredményei. Budapest, 1942.
- Pszichológia és emberismeret. 1934.
- Häberlein P.: Der Charakter. 1925.
- Helwig P.: Charakterologie. 1936.
- Hellwig B.: Die vier Temperamente bei Kindern. 18. Aufl. 1921.
- Heymanns: Über einige psych. Korrelationen. 1908.
- Heymanns und Wiersma: Die Korrelation der Aktivität, Emotionalität und Secundärfunction. Zeitschr. f. Psychologie 37., 38., 42., 51. B.
- Heyer G.: Seelenführung. 1929.
- Hirsch M.: Konstitution und Charakter. 1928.
- Hirt E.: Die Temperamente. 1905.
- Hoffmann H.: Das Problem des Charakteraufbaues. 1926.
- Huth A.: Exakte Persönlichkeitsforschung. 1930.
- Huther A.: Grundzüge d. allgem. Charakterologie. 1910.
- Jaensch E. R.: Grundformen menschlichen Seins. 1929.
- Studien zur menschlichen Typen. 1930.
- Jaspers K.: Psychologie der Weltanschauungen. 1926.
- Allgemeine Psychologie. 3. Aufl. 1923.
- János J.: Világnézeti tipuskutatás és filozófiai megalapozása. Budapest, 1934.
- A szellem. Budapest, 1935.
- Jolowitz E.: Die Persönlichkeitsanalyse. 1926.
- Jung C. G.: Psychologische Typen. 1925.
- Jürgen Bona Meyer: Temperament und T.-behandlung. 1891.
- Kecskés P.: A keresztény társadalomszemlélet alapelvei. Budapest, 1938.
- Kerschensteiner G.: Charakterbegriff und Charaktererziehung. 3. Aufl. 1923.
- Kersten O.: Praxis der Erziehungsberatung. 1941.
- Klages L.: Die Grundlagen der Charakterkunde. 1926.
- Klug I.: Lebensbeherrschung. 1920.
- Die Tiefen der Seele. 3. Aufl. 1926.
- Kornis Gy.: A lelki élet. I—III. Budapest, 1919.
- Az államférfi. I, II. Budapest, 1933.
- A mai lélektan. Budapest, 1942.
- Kretschmer E.: Körperbau und Charakter. 1929.
- Geniale Menschen. 1931.

- Untersuchungen z. Konstitutionsproblem u. z. Lehre von den Temperamenten. 1931.
- Kronfeld A.: Psychotherapie, Charakterlehre ... 1925.
- Künkel F.: Vitale Dialektik. 1929.
- Die Arbeit am Charakter. 1930.
- Charakter, Wachstum, Erziehung. 1931.
- Einführung in die Charakterkunde. 1931.
- Lessing: Prinzipien der Charakterologie. 1930.
- Lindworsky J.: Experimentelle Psychologie. 1921.
- Willensschule. 1932.
- Das Seelenleben des Menschen. 1934.
- Psychologie der Aszese. 1935.
- Lombroso B.: A női lélek. Budapest, 1926.
- Massmann I. PSM.: Temperamente, Nerven und Gnade. 1941.
- Marcell M.: A bontakozó élet. I—VIII. Budapest, 1931—35.
- Meschler M.: Leitgedanken kath. Erziehung. 1919.
- Michel W.: Das Leiden am Ich. 1930.
- Mohr H.: Menschen und Heilige. 1930.
- Muszyński F.: Die Temperamente. 1907.
- Der Charakter. 1910.
- Müller L.: Aszketika és misztika. I., II. Budapest, 1932—35.
- Neuberger V.: A pszichológiai típusok pedagógiai jelentősége. Pécs, 1933.
- Noszlopi L.: Jellemlátás és jellemigézés. Budapest, 1935.
- A világnézetek lélektana. 1937.
- Az ösztönlélektan mai állása. 1941.
- Emberismeret és emberekkel való bánás. 1942.
- Ösztön, érzelem, törekvés, akarat. 1942.
- Paulhan F.: Les Caractères. 1914.
- Pentz G.: Katonai képességvizsgálatok. Szeged, 1943.
- Petersen P.: Grundfragen einer pädagogischen Charakterologie. 1928.
- Polen L.: Körperbau und Charakter. 1928.
- Prinzhorn H.: Leib-Seele Einheit. 1927.
- Charakterkunde der Gegenwart. 1931.
- Ranschburg P.: Pszichológiai tanulmányok. I., II. Budapest, 1913—14.
- Az emberi elme. I. II. 1923.
- Reich W.: Der triebhafte Charakter. 1925.
- Rohracher H.—Szöllősy Gy.: Karakterológia. Budapest, 1939.
- Rudolf K.: Bildung zum Christen. 1938.
- Ruttman W.: Die Methoden der pädag. Psychologie. 1930.
- Saitschick R.: Genie und Charakter. 1926.
- Savicki F.: Der Sinn des Lebens. 1913.
- Geschichtsphilosophie. 1923.
- Lebensanschauung alter u. neuer Denker I—VI. 1929.
- Scheler M.: Idole der Selbsterkenntnis. 1915.
- Wesen u. Form der Sympathie. 1927.
- Schnitt L.: Charakterologie, als Neuwissenschaft. 1920.
- Schreider E.: Les Types humains. I—III. 1937.

- Schröteler J.: Die geschlechtliche Erziehung. 1929.
- Schulte Ch.: Von nervösen Seelenleiden. 1937.
- Schütz A.: Karakterológia és aristotelesi metafizika. Budapest, 1927.
— A bölcsélet elemei. 2. kiadás. 1940.
— Eszmék és eszmények. 1933.
- Seifert F.: Charakterologie. 1929.
- Smiles S.: Der Charakter. 1910.
- Somogyi J.: A tehetség megállapításának problémája. Budapest, 1933.
— Tehetség és Eugénika. 1934.
— A fajpszichológia jelen állása. 1935.
- Spranger E.: Psychologie des Jugendalters. 1930.
— Lebensformen. 7. Aufl. 1930.
- Stern W.: Die menschliche Persönlichkeit. 1918.
— Differenzielle Psychologie. 1921.
- Sternberg Th.: Charakterologie als Wissenschaft. 1907.
- Szegedi J.: Tipustan és nevelés. Szeged, 1938.
- Szondi L.: Ösztön és nevelés. Budapest, 1939.
- Thoma F. M.: Die 16 Gemüthsarten und die Begabungstypen ... 1923.
- Tóth T.: Az intelligencia lelki gondozása. I., II. Budapest, 1925.
- Tumlirtz O.: Einführung in die Jugendkunde. I., II. 1920—21.
— Die Seelische Unterschiede zwischen den Geschlechtern in der Reifezeit. 1927.
— Die Reifejahre I., II. 1927—28.
— Probleme der Charakterologie. 1928.
— Jugendpsychologie der Gegenwart. 1930.
- Tuszkay O.: A gyermek. 1927. 4., 7. szám.
- Utitz E.: Jahrbuch der Charakterologie. 1910.
— Charakterologie. 1925.
- de la Vaissiere J.: Éléments de psych. expérimentale. 1912.
— Psychologie Pédagogique. 1921.
- Várkonyi H.: A lélektan mai állása. Budapest, 1928.
- Venzmer G.: Körpergestalt u. Seelenanlage. 1934.
— Dein Kopf — dein Charakter. 1934.
- Wahle R.: Entstehung des Charakters. 1928.
- Wreschmer A.: Vergleichende Psychologie der Geschlechter. 1912.
- Weininger O.: Geschlecht und Charakter. 1924.
- Weszelyi O.: Korszerű nevelési problémák. Budapest, 1927.
— Bevezetés a neveléstudományba. 1923.
- Zemplén Gy.: Jellem és sors a modern karakterológiában. Évkönyv. 1942—43.
- Ziehen Th.: Die Grundlagen der Charakterologie. 1930.
— Die Psychologie grosser Heerführer. 1916.
— Über das Seelenleben des Jugendlichen. 1927.

Tartalom.

Első rész: Típusok.

Emberszemlélet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
A karakterológia, jellemtan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
A lélek szerepe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
Tételek és következmények az elméleti lélek-										
tanból	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
Az emberismeret célja	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16
Az emberismeret határai	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20
Az egyén megnyilatkozása	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22
Az emberegész összetevői	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27
Emberértékelés	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32
A jellem megváltoztatása	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34
Az ember életsorsa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36
 Típusok	—	—	—	—	—	—	—	—	—	 45
<i>Spranger típusai</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	48
A gyakorlati ember	—	—	—	—	—	—	—	—	—	49
Az elméleti ember	—	—	—	—	—	—	—	—	—	51
A művészember	—	—	—	—	—	—	—	—	—	52
A szociális ember	—	—	—	—	—	—	—	—	—	54
A hatalmi ember	—	—	—	—	—	—	—	—	—	57
A vallásos ember	—	—	—	—	—	—	—	—	—	59
<i>A típusok női változatai</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	61
<i>Dilthey típusai</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	66
Az érzéki ember	—	—	—	—	—	—	—	—	—	67
A hősi ember	—	—	—	—	—	—	—	—	—	68
A szemlélődő ember	—	—	—	—	—	—	—	—	—	69

<i>Jung típusai</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	70
A kifelé forduló (extrovertált) férfi és nő	—	—	—	—	—	—	—	—	71
A befelé forduló (introvertált) férfi és nő	—	—	—	—	—	—	—	—	72
<i>Ribot típusai</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	75
A depresszív, nyomott kedélyű	—	—	—	—	—	—	—	—	76
Az euforikus, felhangolt kedélyű	—	—	—	—	—	—	—	—	77
Az agresszív, támadó kedélyű	—	—	—	—	—	—	—	—	78
A szimpátia, a rokonszenv embere	—	—	—	—	—	—	—	—	79
Az erotikus, érzékes	—	—	—	—	—	—	—	—	79
<i>Noszlopi típusai</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	85
A nyárspolgár	—	—	—	—	—	—	—	—	85
Az impulzív, törekvő	—	—	—	—	—	—	—	—	89
A mély lélek	—	—	—	—	—	—	—	—	91
A gyakorlati eszményi ember	—	—	—	—	—	—	—	—	94
Női típusok	—	—	—	—	—	—	—	—	98
<i>Croner típusai</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	98
Az anya	—	—	—	—	—	—	—	—	99
Az erotikus	—	—	—	—	—	—	—	—	102
A romantikus	—	—	—	—	—	—	—	—	104
A gyakorlati	—	—	—	—	—	—	—	—	106
Az értelmi	—	—	—	—	—	—	—	—	107
<i>Lazar típusai</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	109
Az infantilis, gyermeki	—	—	—	—	—	—	—	—	109
A puerilis, fiús-leány	—	—	—	—	—	—	—	—	111
A virágó, a férfias nő	—	—	—	—	—	—	—	—	112
A virginális, hamvaslelkű nő	—	—	—	—	—	—	—	—	114
A mulieris, az eszményi asszonyi típus	—	—	—	—	—	—	—	—	115
Irodalom	—	—	—	—	—	—	—	—	118

